

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Raimonda RAMANAUSKAITĖ

**LIETUVOS MOKESČIŲ SISTEMOS EKONOMINĖ ANALIZĖ IR
ĮVERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

SANTRAUKA

Raimonda Ramanauskaitė

Lietuvos mokesčių sistemos ekonominė analizė ir įvertinimas. Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjami teoriniai mokesčių sistemos formavimo pagrindai, t.y. mokesčių reikšmė ir būtinumas, vykdančios valstybės funkcijos, apmokestinimo principai ir riba, mokesčių našta, pateikiama Lietuvos Respublikos mokesčių sistema. Analizuota Lietuvos mokesčių sistema, atkreipiant dėmesį į pagrindinius mokesčius, t.y. gyventojų pajamų, pelno, pridėtinės vertės bei akcizų mokesčius. Išanalizuotos šių mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą kitimo tendencijos 2004 – 2008 m. laikotarpiu, identifikuojant pagrindinius teigiamus ir neigiamus veiksnius, turėjusius įtakos mokestinių pajamų surinkimui. Kadangi mokesčių sistema kardinaliai keitėsi nuo 2009 metų, išanalizuota kaip keitėsi tų metų pirmo ketvirčio pajamų surinkimas iš pagrindinių mokesčių. Rašant darbą atlikta mokslinė, statistinė, normatyvinė ir kt. literatūros analizė, naudoti loginė analizė ir sintezė, palyginamosios analizės tyrimo metodai, santykiniai dydžiai, grafinis būdas ir kt.

SUMMARY

Raimonda Ramanauskaitė

The Economical Analysis and Evaluation of Lithuanian Tax System. Master's Work.

Master's thesis covered theoretical elements of forming tax system, i.e. significance and importance of taxes prosecuting functions of government, principals of taxation and its limit, the tax burden, finally, tax system of the Lithuanian Republic is provided. Lithuanian tax system is analyzed, with attention to the basic taxes, i.e., personal income tax, profits tax, value-added tax, and excise duty tax. The study analyzed the tax revenue to the national budget for the 2004 - 2008 m. period, identifying the positive and negative factors bearing on the collection of tax revenues. Since the tax system has changed radically since 2009, analyzed the changes of the year the first quarter of the revenue collection of the main taxes. The analysis of scientific, statistical, normative and other kind of literature is carried out; research methods such as logic analysis and synthesis, comparative analysis, relative values, graphical presentations are applied in the study.

TURINYS

ĮVADAS	6
I. MOKESČIŲ SAMPRATA, APMOKESTINIMO PRINCIPAI, MOKESČIŲ NAŠTA BEI PAGRINDINIAI ŠALIES MOKESČIAI	10
1.1. Mokesčių reikšmė, būtinumas ir funkcijos	10
1.2. Apmokestinimo sistema ir jos principai.....	14
1.3. Mokesčių našta	18
1.4. Lietuvos Respublikos mokesčių sistemos pagrindiniai aspektai.....	20
1.4.1. Gyventojų pajamų mokestis	22
1.4.2. Pelno mokestis	25
1.4.3. Pridėtinės vertės mokestis	28
1.4.4. Akcizų mokestis.....	31
II. PAGRINDINIŲ ŠALIES MOKESČIŲ PAJAMŲ IR MOKESČIŲ NAŠTOS ANALIZĖ.....	34
2004 – 2008 METŲ LAIKOTARPIU.....	34
2.1. Mokestinių pajamų ir mokesčių naštos tendencijos 2004 – 2008 m. laikotarpiu	34
2.2. Pagrindinių LR mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą analizė 2004 – 2008 m. laikotarpiu.....	40
2.2.1. Pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio analizė	41
2.2.2. Pelno mokesčio pajamų analizė.....	47
2.2.3. Pridėtinės vertės mokesčio pajamų analizė	50
2.2.4. Pajamų iš akcizo mokesčio analizė.....	55
III. MOKESTINIŲ PAJAMŲ SURINKIMO ĮVERTINIMAS PO 2009 M. MOKESČIŲ REFORMOS...	60
IŠVADOS	66
LITERATŪRA.....	68
PRIEDAI.....	74

LENTELĖS

1 lentelė Nacionalinio biudžeto mokesčių pajamų kitimo tempai 2004 – 2008 m.....	36
2 lentelė Mokesčių elastingumo koeficientas.....	37
3 lentelė Mokesčių naštos dinamika 2004 – 2008 m.....	38
4 lentelė Pajamų iš GPM kitimo tempai 2004 -2008 m.....	43
5 lentelė Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio kitimas 2004 – 2008 m.....	44
6 lentelė Minimalios mėnesinės algos kitimas 2004 – 2008 m.....	45
7 lentelė Gyventojų pajamų mokesčio dalis nuo BVP 2004 – 2008 m. laikotarpiu.....	46
8 lentelė Pelno mokesčio pajamų kitimo tempai 2004- 2008 m.....	48
9 lentelė PVM pajamų kitimo tempai 2004- 2008 m.....	51
10 lentelė Pajamų iš akcizo mokesčio kitimo tempai 2004- 2008 m.....	55
11 lentelė BVP ir pajamų iš mokesčių pokyčiai 2008 m. I ketv. ir 2009 m. I ketv.....	61
12 lentelė Pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimas 2009 m. I ketv.....	62
13 lentelė Pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimo plano vykdymas 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv.....	62

ILIUSTRACIJOS

1 pav. Proliberalios mokesčių sistemos formavimo principai.....	15
2 pav. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (Lafero kreivė).....	17
3 pav. Mokesčių naštos apskaičiavimo ir įvertinimo būdai.....	19
4 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema.....	21
5 pav. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai, galiojantys nuo 2009 m.....	24
6 pav. Pelno mokesčio tarifai, galiojantys nuo 2009 m.....	27
7 pav. Pridėtinės vertės mokesčio tarifai.....	30
8 pav. Nacionalinio biudžeto mokestinės ir nemokestinės pajamos 2004 – 2008 m., proc.....	34
9 pav. Nacionalinio biudžeto pajamos ir mokesčių pajamos į nacionalinį biudžetą 2004 – 2008 m., mln. Lt.....	35
10 pav. Mokesčių surinkimas į nacionalinį šalies biudžetą 2004 – 2008 m.....	36
11 pav. Pagrindinių mokesčių lyginamasis svoris nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose 2004–2008 m., proc.....	41
12 pav. GPM lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 m. – 2008 m., proc.....	42
13 pav. GPM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m., mln. Lt.....	43
14 pav. Pelno mokesčio lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 – 2008 m., proc.....	48
15 pav. Pelno mokesčio pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.....	49
16 pav. PVM lyginamasis svoris mokestinėse pajamos 2004 m. – 2008 m., proc.....	51
17 pav. PVM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m., mln. Lt.....	52
18 pav. Akcizo mokesčio lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 – 2008 m., proc.....	55
19 pav. Akcizo mokesčio pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.....	56
20 pav. Akcizų pajamos pagal akcizais apmokestinamų prekių grupes 2004 – 2008 m., mln. Lt.....	57
21 pav. BVP ir pajamų iš mokesčių pokyčiai 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv., proc.....	60

IVADAS

Mokesčiai – tai mokėjimai valstybei, kurie įgyvendinami pagal tam tikrą apmokestinimo instrumentariją, kuris apima mokesčių elementus, mokesčio ėmimo būdą bei nustatymo metodą, bei tam tikrus principus: teisingumo, ekonominio efektyvumo, administracinio paprastumo, mokesčių įplaukų produktyvumo, solidarumo. Visi mokesčiai ir jų nustatymo metodai bei principai sudaro mūsų šalies mokesčių sistemą. Valstybės mokesčių politika tiesiogiai veikia ne tik pajamų perskirstymą, bet ir finansinę ūkio subjektų padėtį, skatina ar neskatina nacionalinės ekonomikos augimą. Nuo to kokios yra valstybės pajamų politikos kryptys, kaip tie mokesčiai surenkami arba administruojami taip pat priklauso mokesčių įplaukų į valstybės išdą dydis.

Kuriant mokesčio įstatymą ir vykdant ekonominę politiką labai svarbu atsižvelgti į tai, kas, kaip ir iš kokių šaltinių tuos mokesčius mokės, koks mokėtojų finansinis pajėgumas, ar mokesčiai netaps sunkia našta, stabdančia visą šalies ūkio plėtojimąsi. Tinkamai vykdoma apmokestinimo politika stiprina ir plečia šalies ekonomiką, padeda kurti naujas darbo vietas, sąlygoja pajamų ir turto perskirstymą. Dideli mokesčiai iškreipia žmonių motyvaciją dirbti ir turtėti, o Lietuva, kaip šalis, tampa nepatraukli investicijoms.

Kiekvienai valstybei svarbu sukurti kuo geresnę mokesčių sistemą, efektyviai ją valdyti, užtikrinti sklandų jos funkcionavimą. Mokesčių sistema turi užtikrinti lygų mokesčių naštos paskirstymą, ji turi atitikti makroekonominis tikslus ir jiems tarnauti bei turi būti lengvai ir nebrangiai administruojami. Lietuvoje kasmet kyla daug ginčų tarp mokesčius administruojančių institucijų ir mokesčių mokėtojų.

Kritikai teigia mokesčių politiką esant chaotišką ir neproduktyvią, ja stengiamasi reguliuoti svarbiausius krašto ekonominius ir socialinius procesus. Su mokesčiais susiduria visi Lietuvos gyventojai, taigi būtina išmanyti mokesčių politikos esmę ir esminius veiksnius. Lietuvoje mokesčių tematiką plačiai analizavo E. Buškevičiūtė, R. Stačiokas, V. Jurgutis, G. M. Pajuodienė. Esminiai apmokestinimo principai, gyventojams tenkanti mokesčių našta, mokesčių surinkimas į šalies biudžetą tebėra diskusijų objektai, diskutuoti iki šiol. Tai rodo temos *aktualumą* tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Nacionalinio biudžeto pajamos daugiausia surenkamos iš pagrindinių mokesčių: pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno, akcizų mokesčių. Pajamos iš šių keturių mokesčių sudaro daugiau nei 90 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų iš mokesčių. Taigi darbe analizuojami pagrindiniai šalies mokesčiai, jų surinkimo vykdymas 2004 – 2008 m. laikotarpiu bei išskiriamos pagrindinės priežastys įtakojusios mokesčių surinkimo tendencijas tuo metu.

Temos naujumas. Pastaruoju metu Lietuvoje priimta nemažai įstatymų, nutarimų, įstatymų pakeitimų, kuriais mėginama reguliuoti šalies ekonominius bei socialinius procesus, remiantis valstybės fiskaline politika. Baigiantis 2008-iesiems metams, Seimas priėmė maždaug 60 skirtingų įstatymų pataisų, iš kurių daugumą sudarė mokesčių įstatymų pakeitimai. Šių įstatymų pakeitimų pasekoje nuo 2009 m. didėjo pridėtinės vertės mokestis, mažėjo gyventojų pajamų mokestis, panaikintos dauguma šių mokesčių lengvatų, o daugiau uždirbantys nebeturi neapmokestinamųjų pajamų. Kaip ši finansų krizės paskatinta mokesčių reforma paveiks ekonominius ir socialinius procesus galėsime pasakyti tik po kurio laiko. Tačiau jau dabar galime palyginti, kaip ji paveikė mokestinių įplaukų dydį į nacionalinį biudžetą.

Šio **darbo tikslas** – išanalizuoti pagrindinių šalies mokesčių surinkimo į nacionalinį šalies biudžetą tendencijas, nustatant veiksnius, teigiamai ir neigiamai įtakojusius jų surinkimą.

Darbo objektas – Lietuvos mokesčių sistema.

Darbo tikslui pasiekti išskelti šie **darbo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti mokesčių sistemą teoriniu aspektu;
2. Išanalizuoti pagrindinių mokestinių įplaukų į nacionalinį biudžetą struktūrą ir kitimo tendencijas 2004 – 2008 m. laikotarpiu;
3. Identifikuoti teigiamus ir neigiamus veiksnius, turėjusius įtakos pagrindinių šalies mokesčių surinkimui;
4. Įvertinti mokesčių reformos, vykdomos nuo 2009 metų pradžios įtaką nacionalinio biudžeto pajamoms.

Darbo metodai:

Mokslinės literatūros šaltinių, Lietuvos Respublikos teisės aktų, statistinių LR Finansų Ministerijos, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR Finansų Ministerijos, Statistikos departamento, Ūkio ministerijos duomenų analizė ir sintezė. Analizuojamos temos objektui atskleisti buvo naudojami indukcijos ir dedukcijos metodai, statistinių bei santykinių rodiklių skaičiavimai, ryšių glaudumo analizė, struktūrinė duomenų analizė.

Darbo atsiribojimai

Darbe analizuojamos tik tos pajamos iš mokesčių, kurios sudaro didžiausią dalį formuojant nacionalinio biudžeto pajamas, tai – gyventojų pajamų mokestis, pelno mokestis, pridėtinės vertės ir akcizų mokestis. Kiti mokesčiai darbe nėra analizuojami.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

A

Akcizas – mokestis, kuriuo dažniausiai apmokestinamos prekės ir paslaugos, turinčios neelastingą paklausą. Lietuvoje akcizo mokesčio objektai yra: etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, kuras.

Apmokestinimas – mokesčių mokėtojų, objektų ir mokėjimo taisyklių nustatymas – tai dalies nacionalinių pajamų išėmimas iš apyvartos vyriausybės išlaidoms padengti.

Apmokestinimo principai – tai konceptualūs teiginiai, susitarimai, taisyklės ir procedūros, būtinos galiojančiai mokesčių sistemai apibūdinti.

G

Gyventojų pajamų mokestis – mokestis, kurį moka pajamų gavęs gyventojas. Šiuo mokesčiu siekiama apmokestinti iš įvairių šaltinių gautas gyventojų pajamas. Tai vienas iš daugiausiai pajamų valstybei duodančių mokesčių.

M

Mokesčiai – įstatymų tvarka viešosios valdžios nustatyta privaloma pinigine prievolė (įmoka), už kurią jokia specialia paslauga mokesčio mokėtojui nėra atlyginama; tai mokesčio įstatyme mokesčio mokėtojui nustatyta pinigine prievolė valstybei, kad būtų gauta pajamų valstybės ir savivaldybių funkcijoms vykdyti.

Mokesčių našta – tai mokestinių įplaukų santykis su bendroju vidaus produktu, parodantis, kokia bendrojo vidaus produkto dalis perskirstoma mokesčiais.

Mokesčių sistema – visuma įstatymais reglamentuojamų ir tarp savęs glaudžiai susijusių mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui.

Mokestinės biudžeto pajamos – pajamos, kurios į biudžetą surenkamos iš mokesčių.

N

Nacionalinis biudžetas – valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų visuma.

Nemokestinės pajamos – pajamos, kurias sudaro lėšos, gautos parduodant valstybės gaminamas prekes ar teikiant paslaugas, t.y. šios pajamos yra gaunamos iš pirkimo – pardavimo sandorių arba mainų.

Netiesioginiai mokesčiai – tokie, kurie nustatomi prekėms, paslaugoms, ir juos apmoka tie, kurie perka prekes ir naudojami paslaugomis. Netiesioginiai mokesčiai yra įtraukiami į prekių ir paslaugų kainą.

P

Pelno mokestis – mokestis renkamas nuo juridinių asmenų pelno. Šio mokesčio bazė yra visos Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse uždirbtos pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse.

Pridėtinės vertės mokestis – tai bendrojo pobūdžio netiesioginis apyvartos mokestis, kuriuo apmokestinamas vartojimas, tačiau šio mokesčio charakteristika konkrečioje valstybėje gali būti skirtinga. Pridėtinės vertės mokesčiu apmokestinama pridėtinė vertė, t.y. skirtumas tarp prekių ir paslaugų parduodamosios ir perkamosios vertės įvairiose gamybos stadijose. Tai pats populiariausias ir daugiausiai pajamų į nacionalinį šalies biudžetą duodantis netiesioginis mokestis.

Š

Šešėlinė ekonomika – tai sukurtos, bet nepaskirstytos vertybės ir paslaugos, kurios skaičiuojant BVP neįtraukiamos. Tai gautos pajamos, nuo kurių mokesčiai nesumokėti.

T

Tiesioginiai mokesčiai – tokie, kurie nustatomi tiesiogiai mokesčių subjektams ir jie yra šių mokesčių mokėtojai. Nustatant tiesioginius mokesčius bandoma atsižvelgti į mokesčių subjektų pajamingumą ir kitus veiksnius.

I. MOKESČIŲ SAMPRATA, APMOKESTINIMO PRINCIPAI, MOKESČIŲ NAŠTA BEI PAGRINDINIAI ŠALIES MOKESČIAI

1.1. Mokesčių reikšmė, būtinumas ir funkcijos

Valstybės valdymui reikalingi finansiniai ištekliai. Jų svarbiausias šaltinis, žinomas ir išnaudojamas nuo seniausių laikų – mokesčiai.

Mokesčiai – įstatymų tvarka viešosios valdžios nustatyta privaloma pinigine prievolė (įmoka), už kurią jokia specialia paslauga mokesčio mokėtoju nėra atlyginama [63].

Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatymas, priimtas 2004 m. balandžio 13 d., mokesčius apibrėžia taip: *mokestis* – tai mokesčio įstatyme mokesčio mokėtoju nustatyta pinigine prievolė valstybei, kad būtų gauta pajamų valstybės ir savivaldybių funkcijoms vykdyti.

Mokesčiai yra ne tik pagrindinis valstybės pajamų šaltinis, bet ir galingas įrankis jos rankose. Valstybės mokesčių politika tiesiogiai veikia ne tik pajamų perskirstymą, bet ir finansinę ūkio subjektų padėtį, skatina ar neskatina nacionalinės ekonomikos augimą [69].

Mokesčiai kaip kategorija konkrečiai pasireiškia tam tikromis rūšimis, kurias nustato valstybė. Organizaciniu teisiniu atžvilgiu mokesčiai yra privalomi mokėjimai, patenkantys į biudžeto fondą. Jie patenka į biudžeto fondą įstatymų nustatytais dydžiais ir laiku.

Mokesčiai turi fiskalinę, ekonominę ir socialinę reikšmę. Fiskalinis vaidmuo pasireiškia tuo, kad aprūpina valstybės valdžios institucijas būtinais piniginių lėšų šaltiniais. Pats mokesčių išskaičiavimo mechanizmas turi teigiamos reikšmės visuomeninės gamybos plėtrai (ekonominė reikšmė). Socialinė mokesčių reikšmė yra ta, kad jais išsprendžiami svarbūs socialiniai, uždaviniai: įvairių gyventojų socialinių grupių reguliuojamos pajamos, skurstantys asmenys išlaisvinami nuo mokesčių, mokesčiai nustatomi atsižvelgiant į demografinės politikos reikalavimus.

Esminės funkcijos, per kurias atsiskleidžia socialinis – ekonominis mokesčių vaidmuo [15]:

- *Fiskalinė* funkcija pasireiškia tuo, kad nacionalinio biudžeto pajamos iš esmės yra formuojamos šalies mokesčių sistemos dėka.
- *Perskirstomoji* funkcija susijusi su fiskaline funkcija ir pasireiškia tuo, kad mokesčių mokėtojų lėšos, sukauptos nacionaliniame biudžete, perskirstomos subsidijų, paramos ir kitų pervedimų (transferų) forma tarp gyventojų, ūkio subjektų, ekonominės veiklos sferų, regionų.
- *Reguliavimo* funkcija realizuojama tada, kai valstybė, per mokesčių sistemą (įvesdama naujus mokesčius, keisdama tarifus ar/ir apmokestinimo taisykles, suteikdama mokesčių lengvatas ir t.t.)

sąlygoja resursų pasiskirstymą ekonomikoje, skatina ar stabdo tam tikrą ekonominę veiklą bei įtakoja makroekonominius procesus (augimą, infliaciją, užimtumą) [73].

Visi mokesčiai įgyvendinami per tam tikrą apmokestinimo instrumentariją, kuris apima mokesčių elementus (subjektą, objektą, šaltinį, apmokestinimo vienetą, lengvatas, mokesčio sumą), mokesčio ėmimo būdą bei nustatymo metodą¹ [14].

Mokesčių subjektas/mokėtojas – fizinis ar juridinis asmuo, privalantis mokėti mokesčius ar rinkliavas įstatymų nustatyta tvarka. Mokesčių subjektas ne visada sutampa su tikruoju mokesčių mokėtoju. Pavyzdžiui, netiesioginių, arba vadinamųjų vartojimų mokesčių (PVM, akcizų, pardavimo mokesčių ir pan.) atveju mokesčių subjektas – asmuo, faktiškai sumokantis mokestį – yra prekių/paslaugų galutinis vartotojas, o mokesčių mokėtojas – asmuo, kurio pareiga šį mokestį sumokėti į biudžetą – yra prekių/paslaugų gamintojas/importuotojas arba pardavėjas.

Mokesčių objektas yra įstatymais apmokestinamos prekės, paslaugos, pajamos, turtas. Tai fizinių ar juridinių asmenų pajamų suma, turto (tarp jų – ir parduodamo kitiems asmenims) vertė, prekių/paslaugų pridėtinė vertė, finansinių/kreditinių operacijų rezultatas, teisė naudotis gamtos ištekliais, teisė verstis tam tikra veikla ir kt. Mokestis gali turėti vieną (pvz., nekilnojamojo turto mokestis) ar keletą (žyminis mokestis) objektų. Mokesčių objektų visuma sudaro *mokesčių bazę*.

Mokesčių šaltinis – tai subjektų pajamos, iš kurių mokami mokesčiai. Mokesčių šaltinis gali sutapti su mokesčių objektu, pavyzdžiui, pelno mokesčio atveju.

Apmokestinimo vienetas – ta mokesčio objekto dalis, kuriai nustatomas mokesčių tarifas. Dažniausia tai mokesčio objekto matavimo vienetas (pvz., piniginis vienetas - pajamų mokesčio; aras/hektaras - žemės mokesčio atveju ir pan.).

Mokesčio tarifas yra mokesčių suma už apmokestinimo vienetą. Jis gali būti nustatytas absoliučiais dydžiais (specifinių mokesčių atveju – akcizo mokestis, nustatytas 1000 cigarečių vienetu ar 1 degalų tonai) ir procentine išraiška (vadinamieji "ad valorum" mokesčių tarifai). Pastarieji būna:

- *proporciniai*, kai visam mokesčių objektui (kiekvienam jo apmokestinimo vienetui) taikomas vienodas procentas;
- *progresiniai*, kai procentas auga didėjant mokesčių objektui. Skaičiavimams pagal progresinį tarifą sudaroma mokesčių tarifų skalė. Progresinis tarifas gali būti pagrįstas paprasta ar sudėtinga (laipsniuota) progresija. Pirmuoju atveju padidėję tarifai taikomi visam mokesčių objektui, antru atveju – objektas skaldomas į atskiras dalis ir kiekvienai kitai daliai taikomas vis didėjantis tarifas;
- *regresiniai* – analogiška progresinių tarifų schema, tik tarifai ne didėja, o mažėja.

---

¹ žr. 1 priedas

Mokesčio ėmimo būdas yra tiesioginis (iš pajamų) ir netiesioginis (per kainų sistemą). Pagal tai mokesčiai atitinkamai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, tačiau riba tarp jų yra gana sąlyginė ir priklauso nuo mokesčio perkėlimo į prekių/paslaugų kainas galimybių.

Mokesčio nustatymo metodai priklauso ir nuo mokesčių ypatumų, ir nuo mokesčių administravimo galimybių konkrečiose šalyse. Tų pačių mokesčių tipų suma gali būti nustatoma skirtingais metodais. Paprastai taikomi tokie pagrindiniai metodai:

- *prie pajamų šaltinio*, t.y. pajamų formavimo/gavimo vietoje (pvz., pajamų mokestis, apskaičiuojamas kartu su atitinkamu darbo užmokesčiu);
- *pagal mokesčių mokėtojo oficialų pareiškimą* (pvz., pajamų *deklaracija*, kurioje nurodomos per ataskaitinį laikotarpį gautos pajamos);
- pagal specialų tipinių (ir tam tikru principu suklasifikuotų) mokesčių objektų sąrašą – *kadastrą*.

Aukščiau išvardinti elementai sudaro normatyvinę mokesčio struktūrą. Konkretaus tipo mokesčio normatyvinė struktūra daugmaž vienodai suprantama visame pasaulyje. Įdomu, kad mokesčių politikos esmę lemia būtent nukrypimai nuo normatyvinės struktūros – pavyzdžiui, mokesčių lengvatos. Labiausiai paplitę mokesčių *lengvatų* tipai yra [74]:

- mokesčio tarifo sumažinimas;
- mokesčio objekto fiksuotos neapmokestinamos dalies padidinimas;
- mokesčio objekto sumažinimas (pvz., leidžiant daryti įvairus atskaitymus iš pajamų);
- atleidimas nuo mokesčių;
- mokesčių sumos sumažinimas;
- mokesčių kreditai (grąžinami arba užskaitomi į vėlesnio mokestinio laikotarpio mokesčių įsipareigojimus);
- mokesčių mokėjimo termino atidėjimas (ar mokėjimo išskaidymas ir išdėstymas laike).

Mokesčiai, kaip ir bet kurios kitos sistemos elementai, gali būti klasifikuojami pagal įvairius požymius. Mokesčių klasifikacija yra pagrįsta ne tik pačia mokesčių esme, bet ir mokesčių rinkimo būdais, mokesčių tikslais bei padariniais.

Pagal tai, kas ima ir tvarko mokesčius, yra [22]:

- *Valstybiniai mokesčiai*, kuriuos ima centrinė valdžia, remdamasi šalies įstatymais, ir nukreipia į valstybės biudžetą (pajamų, pelno, muitų mokesčiai).
- *Vietiniai mokesčiai*, kuriuos ima vietos valdymo organai atitinkamoje teritorijoje ir skiria į vietos biudžetus.

Tiek valstybiniai, tiek vietiniai mokesčiai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius mokesčius [22].

Tiesioginiai mokesčiai – tokie, kurie nustatomi tiesiogiai mokesčių subjektams ir jie yra šių mokesčių mokėtojai. Nustatant tiesioginius mokesčius bandoma atsižvelgti į mokesčių subjektų pajamingumą ir kitus veiksnius.

Netiesioginiai mokesčiai – tokie, kurie nustatomi prekėms, paslaugoms, ir juos apmoka tie, kurie perka prekes ir naudojami paslaugomis. Netiesioginiai mokesčiai yra įtraukiami į prekių ir paslaugų kainą. Šį mokestį vienodai moka turtingi ir vargingi žmonės, kai įsigyja prekę ar paslaugą.

Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai sudaro kiekvienos šalies mokesčių sistemą. Mokesčių sistema, kurioje vyrauja netiesioginiai mokesčiai yra kritikuotina, nes tiesioginiai mokesčiai yra teisingesni. Todėl būtina siekti, kad tiesioginiai mokesčiai sudarytų didžiąją dalį šalies mokestinių pajamų [52].

Taip pat mokesčiai gali būti proporciniai, progresiniai ir regresiniai [44].

Esant *proporciniam* mokesčiui žmonės moka pagal tą patį tarifą. Šiuo atveju absoliutusis mokesčio dydis yra tiesiogiai proporcingas žmogaus pajamų dydžiui. Proporcinis mokestis yra vadinamas lygiuoju mokesčiu. Kai žmogaus pajamos didėja, jo mokamas mokestis didėja tokiu pat greičiu, kaip ir jo pajamos (pastovusis tarifas).

Progresinis mokestis reiškia, kad kuo daugiau žmogus uždirba pajamų, tuo didesnę dalį jis sumoka mokesčių. Pajamoms didėjant vienu greičiu, mokestis didėja didesniu greičiu.

Taikant *regresinius* mokesčius, didesniu tarifu yra apmokestinamos mažesnės pajamos ir mažesniu – didesnės. Tokio mokesčio pavyzdžiu galėtų būti pridėtinės vertės mokesčiai. Kiekvieną kartą, kai yra perkamos prekės, vartotojas sumoka ir pridėtinės vertės mokestį, nes pastarasis yra įskaičiuojamas į prekės kainą. Mažesnes pajamas gaunančiam žmogui tenka didesnė mokesčio našta, negu žmogui, kurio pajamos didesnės.

Visi egzistuojantys šalyje mokesčiai turi sudaryti sistemą ir tarnauti visuomeniniams tikslams. *Valstybės mokesčių sistema* – visuma įstatymais reglamentuojamų ir tarp savęs glaudžiai susijusių mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui. 1990 metais atkūrus krašto valstybingumą ir plėtojantis rinkos ekonomikos santykiams, Lietuvoje kartu pradėjo formotis ir Respublikos mokesčių sistema. Per Nepriklausomybės metus Lietuvoje priimta nemažai įstatymų ir nutarimų mokesčių klausimais, kuriais mėginama reguliuoti šalies ekonominius bei socialinius procesus, remiantis valstybės fiskaline politika [14].

Taigi mokesčiai turi būti, nes jie yra kiekvienos valstybės ekonominio bei socialinio gyvavimo pagrindas. Mokesčių esmė yra tai, kad valstybė turi sukaupti tam tikrus piniginius (ar natūrinius) išteklius savo veiklai, t.y. funkcijoms vykdyti. Mokesčiai, bendru atveju – tai mokėjimai valstybei,

kurie įgyvendinami pagal tam tikrą apmokestinimo instrumentariją, kuris apima mokesčių elementus, mokesčio ėmimo būdą bei nustatymo metodą.

1.2. Apmokestinimo sistema ir jos principai

Apmokestinimas – mokesčių mokėtojų, objektų ir mokėjimo taisyklių nustatymas – tai dalies nacionalinių pajamų išėmimas iš apyvartos vyriausybės išlaidoms padengti. Kiekviena sistema veikia pagal tam tikras taisykles, todėl *apmokestinimo sistema* – pagrindinis šalies biudžeto surinkimo šaltinis – turi būti formuojama pagal tam tikrus tikslus, taisykles, vadinamas apmokestinimo principais [68].

Bendrieji *apmokestinimo principai* – tai konceptualūs teiginiai, susitarimai, taisyklės ir procedūros, būtinos galiojančiai mokesčių sistemai apibūdinti.

Kuriant mokesčių įstatymus ir vykdant ekonominę politiką, labai svarbu atsižvelgti į tai, kas, kaip ir iš kokių šaltinių mokės tuos mokesčius, koks mokėtojų fizinis pajėgumas ir ar mokesčiai nebus nepakeliama našta gyventojams. Tuo tikslu ir reikia laikytis apmokestinimo principų. Šiuolaikiniai ekonomistai išskiria šiuos pagrindinius apmokestinimo principus [53]:

- teisingumą;
- ekonominį efektyvumą;
- administracinį paprastumą;
- mokesčių įplaukų produktyvumą bei elastingumą.

Pagal *teisingumo* principą mokesčių sistema turi remtis bendromis, daugumos pripažįstamomis objektyviomis taisyklėmis. Apmokestinimas šiuo požiūriu reiškia, kad kiekvienas individas ar ūkinis subjektas turi atiduoti valstybei deramą pajamų dalį. Nustatant teisingumą vadovaujamosi dviem principais:

- ✓ *naudos* – kai mokesčių mokėtojai naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis;
- ✓ *gebėjimo sumokėti mokesčius* – kai lygias ekonomines galimybes, matuojamas pajamomis, turtu ar vartojimu, turintys mokėtojai apmokestinami vienodai (horizontalusis teisingumas), o skirtingas galimybes turintys mokėtojai apmokestinami skirtingai (vertikalusis teisingumas).

Pagal *ekonominio efektyvumo* principą mokesčiais siekiama kuo mažiau trukdyti rinkos jėgoms siekti ekonominių tikslų, racionaliau skirstyti išteklius, skatinti žmonių darbingumą.

Pagal *paprastumo* principą siekiama, kad mokesčiai būtų aiškūs, nesudarytų mokėtojams rūpesčių, o iš jų surenkamos valstybės pajamos būtų žymiai didesnės už surinkimo kaštus.

Pagal *mokesčių įplaukų produktyvumo bei elastingumo* principą mokesčiais siekiama surinkti tiek pajamų, kiek reikia valstybės išlaidoms padengti. Mokesčių sistema yra elastinga, jei neįvedant

naujų mokesčių ir nedidinant tarifų, mokestinių įplaukų didėjimo greitis spartesnis nei nacionalinių pajamų didėjimo greitis [4].

Radikalią mokesčių reformą vykdyti siūlo Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Reformos esmę atspindi septyni proliberalios mokesčių sistemos principai (1 pav.) [14].

1 pav. Proliberalios mokesčių sistemos formavimo principai

Šaltinis: Buškevičiūtė E. (2007). Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija.

Pirmasis ir antrasis principas reiškia, kad valstybė per mokesčių sistemą siekia tik vieno tikslo – surinkti pajamas, būtinas savo funkcijoms vykdyti ir nenaudoti mokesčių kaip įrankio ekonomikai reguliuoti (mokesčių tarifai visiems vienodi, netaikomos mokesčių lengvatos atskiroms šakoms, įmonėms, produktams, asmenims). Kartu mokesčiai neturi daryti įtakos mokėtojo pasirinkimui užsiimti viena ar kita veikla, taupyti ar vartoti, investuoti ar skolinti. Reguluojanti mokesčių funkcija dažniausiai atitinka atskirų grupių interesus, ir jų įtvirtinimas įstatymuose, nutarimuose verčia kitus žmones taikytis prie nustatytų taisyklių. Šių principų laikymasis sudarytų vienodas mokestines sąlygas tiek vietinėms ir užsienio įmonėms, tiek Lietuvos ir užsienio gyventojams.

Taip pat svarbus mažėjančių mokesčių principas, kuris reiškia, kad mokesčių našta verslininkams ir gyventojams turi nuolat mažėti dėl valstybės funkcijų siaurinimo ir jo sukeliama finansinių lėšų mažinimo.

Reikšmingas ir mokesčių visuotinumo, neišvengiamumo ir automatiško mokėjimo principas, kuris reiškia, kad mokesčiai turėtų būti taikomi visuotinai, neteikiant kam nors išimčių ar lengvatų. Mokesčių apskaičiavimas ir mokėjimas turi vykti automatiškai ir nepriklausyti nuo mokėtojo ar

administratoriaus valios, interpretacijos, susitarimo. Mokesčių sistema neturi sudaryti sąlygų vengti mokesčių ir didinti mokesčių našta sąžiningiems mokėtojams [14].

Kiti autoriai dar išskiria viešumo, koordinavimo/integravimo, neutralumo principus [74].

Atsižvelgiant į išdėstytus apmokestinimo principus, šiuolaikiniu vertinimu mokesčių sistema laikoma efektyvia, jeigu atitinka šiuos reikalavimus [29]:

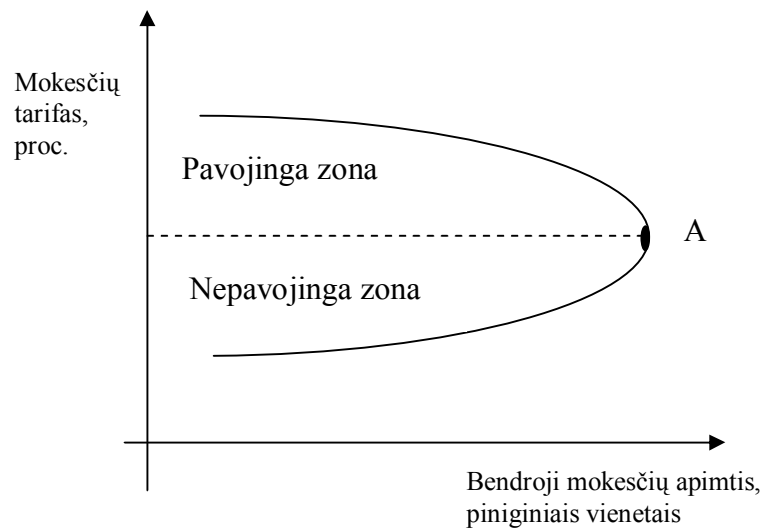
- laiduoja, kad į biudžetą numatytais dydžiais reguliariai įplauks piniginės lėšos ir jų suma atitinkamai didės augant apmokestinamoms pajamoms;
- skatina reikiamą gamybinio aktyvumo ir asmeninio vartojimo lygį;
- suderina centrinės ir vietinės valdžios interesus formuojant jų biudžetų pajamas.

Atsižvelgiant į apmokestinimo principus formuojama valstybės mokesčių sistema. Kiekvienas apmokestinimo principas yra svarbus formuojant mokesčių sistemą, tačiau jų bendras taikymas yra gana kompliktuotas ir dažnai vienas kitam prieštarauja. Kartu pasiekti kuo didesnių mokesčių įplaukų, aukštesnio ekonominio efektyvumo ir didesnio teisingumo principo yra sudėtinga. Apmokestinimo taisyklės, atitinkančios mokesčių teisingumo ir ekonominio efektyvumo principų reikalavimus, gali būti sudėtingos ir brangios mokesčio ėmimo požiūriu, t.y. pažeisti administracinio paprastumo principą. Vis tik, apmokestinimo principai yra svarbūs ir reikšmingi kuriant mokesčių sistemą.

Taip pat labai svarbu, kad kuriant ar tobulinant mokesčių sistemą nebūtų peržengiama apmokestinimo riba, kuomet per dideli mokesčiai slopina verslininkų iniciatyvą, mokesčiai dažnai slepiami, plėtojasi “šešėlinės ekonomikos” veikla, o būtų sudaromos palankios sąlygos nacionalinės ekonomikos augimui [69].

Nagrinėdamas mokesčių poveikį verslo plėtrai, amerikiečių mokslininkas A. Laferas parengė savo biudžeto pajamų didinimo iš mokesčių koncepciją. Minėto poveikio esmė grafiškai reiškia mokslininko vardu pavadinta kreivė (2 pav.). Ji parodo hipotetinį mokesčių normos, bazės ir biudžeto pajamų, gaunamų iš mokesčių, ryšį.

2 pav. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (Lafero kreivė)

Šaltinis: Buškevičiūtė E. (2007). Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija.

Mokesčių normos (įstatymo nustatyto mokesčio dydžio arba kitaip vadinamo tarifu) didinimas iki tam tikros ribos (ne daugiau kaip 50 proc.) didina iš mokesčių gaunamas biudžeto pajamas, nors ir lėtai. Didėjant mokesčių normai, mokesčių bazė (mokesčio įstatymo nustatyta tvarka pinigų suma įvertintas apmokestinamas objektas) mažėja, tačiau mažiau negu didėja mokesčių norma. Už tam tikros ribos (taškas A) mokesčių normos didinimas pradeda mažinti iš mokesčių gaunamas biudžeto pajamas, nes ima slopinti ūkio subjektų ekonominį aktyvumą ir verslumą, verčia vengti mokėti mokesčius. Mokesčių bazė mažėja sparčiau, negu didėja mokesčių norma. Taigi Lafero kreivė parodo, kad didinant iki tam tikro dydžio mokesčius, verslininkai stengiasi plėsti verslo apimtis. Savo ruožtu pernelyg didelės mokesčių normos pakerta šiuos stimulus [63].

Vėlesni šio mokslininko tyrimai parodė, kad aukšti mokesčiai neužtikrina stiprių valstybės finansų. Santykinai didelius mokesčius taikančios šalys turi ne mažiau, bet netgi daugiau fiskalinių problemų negu šalys su mažesniais mokesčiais [13].

Per ilgą mokesčių teorijos istoriją jos kūrėjai — ekonomistai, sociologai, filosofai — svarstė, kokia mokesčių sistema yra geriausia. Prieita prie išvados, kad idealas čia sunkiai pasiekiamas, ir viskas priklauso nuo to, koks yra valstybės piliečių mentalitetas ir sutarimas, kokių tikslų jos žmonės siekia. Kiekvienu atveju yra kompromiso rezultatas, vadinasi, bent kam nors šiek tiek negera [75].

Tačiau bendriausiais bruožais, gera mokesčių sistema yra tokia, kai valstybė gauna adekvačias (nei per dideles, nei per mažas) ir stabilias pajamas valstybės poreikiams finansuoti. Dar mokesčių sistema turi užtikrinti teisingą, proporcingą mokesčių naštos paskirstymą. Teisingas apmokestinamas užtikrinamas tada, kai kiekvienas subjektas sumoka valstybei savo pajamų proporcingą dalį [17].

Taigi kiekvienos valstybės mokesčių sistema turi būti formuojama atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius ir kartu laikantis tam tikrų apmokestinimo principų, nes per dideli mokesčiai ar netinkama jų sistema gali neigiamai veikti šalies ūkio plėtrą. Formuojant valstybės mokesčių sistemą svarbu, kad nebūtų peržengiama apmokestinimo riba, kai per dideli mokesčiai slopina gyventojų ir verslininkų iniciatyvą, jie yra slepiami, ko pasekoje plėtojasi „šešėlinė ekonomika“. Viso to pasekmės – verslo trukdžiai, pajamų slėpimas, nelegalus darbas, atlyginimai „vokeliuose“, nedarbas, emigracija, kvalifikacijos trūkumas bei pralaimėjimas konkurencinėje šalių kovoje dėl patrauklesnės mokesčių sistemos. Lafero kreivė parodo, kad egzistuoja ribinis mokesčių tarifas, kurį padidinus, mokesčių įplaukos į biudžetą pradeda sparčiai mažėti, o labiausiai tai įtakoja – vengimas mokėti mokesčius. Tinkamai vykdoma apmokestinimo politika stiprina ir plečia šalies ekonomiką, padeda kurti naujas darbo vietas, sąlygoja pajamų ir turto persikirstymą.

1.3. Mokesčių našta

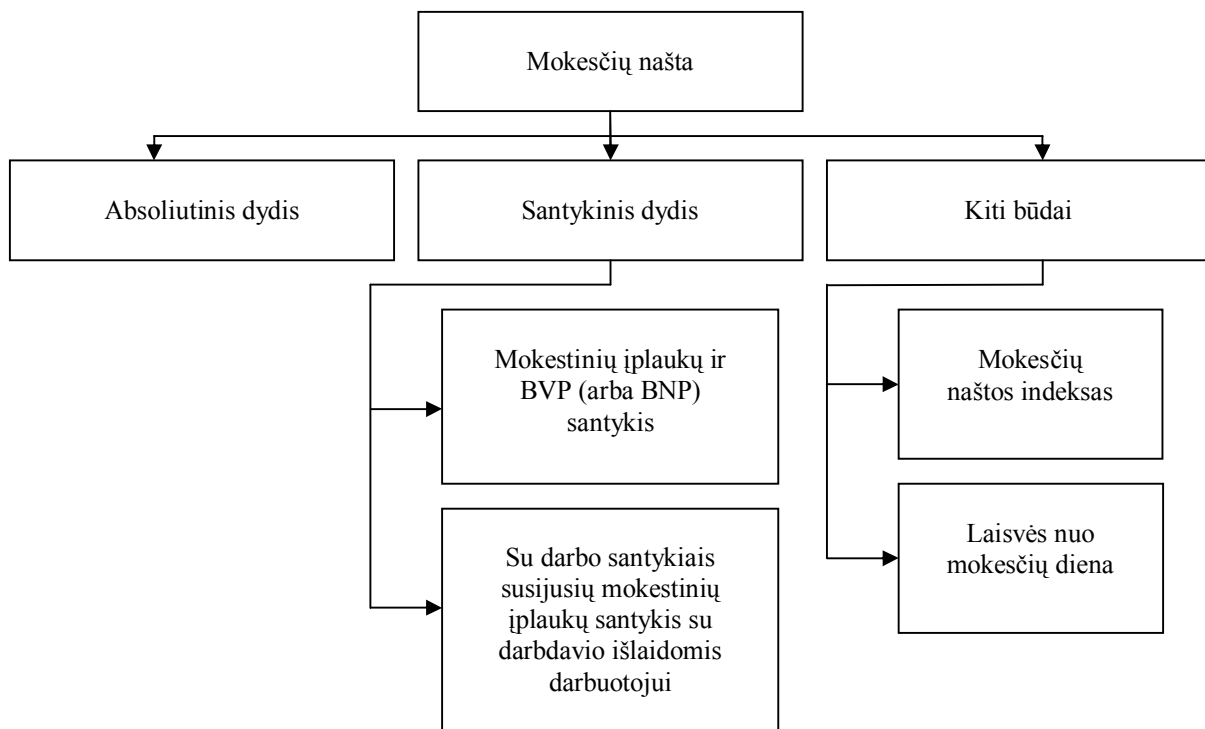
Lietuvoje dažnai kalbama apie mokesčių naštą, tačiau įvairūs mokslininkai ir ekonomistai ją vertina labai skirtingai. Taip yra dėl to, kad nėra parengtos mokesčių naštos skaičiavimo metodikos ir įvairūs autoriai mokesčių naštą skaičiuoja vis kitokiais metodais. Autoriai sutaria, jog mokesčių naštos rodiklis yra matuojamas pinigų suma, kurią mokesčių mokėtojas sumoka į biudžetą. Skaičiuojant mokesčių naštą įskaitomi visi mokesčių mokėtojų mokami mokesčiai – tiek į nacionalinį biudžetą, tiek į įvairius fondus. Ši suma savo ruožtu gali būti išmatuota tiek absoliučia suma, tiek santykiniu dydžiu. Kaip santykinis rodiklis, *mokesčių našta* – tai mokesčių įplaukų santykis su bendroju vidaus produktu, parodantis, kokia bendrojo vidaus produkto dalis perskirstoma mokesčiais [31].

Mokesčių žinyne *mokesčių našta* apibūdinama kaip visų šalies mokesčių mokėtojų sumokėtų mokesčių suma, kaip pinigų suma, kurią šalies mokesčių mokėtojai sumoka valstybei, kad ji galėtų vykdyti savo funkcijas.

Pagal Naviką P., pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas neša mokesčių naštą. Autorius atskirai skaičiuoja mokesčių naštą gyventojams ir verslo subjektams. Jo apskaičiavimais, pagrindinę mokesčių naštą (58 proc.) neša piliečiai, gyvenantys iš darbo pajamų. Piliečių, gaunančių pajamas iš versle naudojamo turto (kapitalo), našta gerokai lengvesnė (32 proc.) [43].

Pajuodienė G. M. mokesčių naštą skaičiuoja mokesčines pajamas dalydama iš bendrojo vidaus produkto. Tačiau skaičiuodama nacionalinio biudžeto mokesčines pajamas prie nacionalinio biudžeto mokesčių pajamų prideda dar ir dalį nemokesčių pajamų. Todėl mokesčių našta gaunama šiek tiek didesnė [47].

Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs mokesčių naštos apskaičiavimo ir įvertinimo būdai (3 pav.)

3 pav. Mokesčių naštos apskaičiavimo ir įvertinimo būdai

Šaltinis: Rimas, J., Stačiokas, R. (2004). Mokesčiai: teorija ir praktika. Kaunas: Technologija.

Dažniausiai naudojamas mokesčių naštos rodiklis yra mokestinių įplaukų ir bendrojo vidaus produkto santykis. Šis santykinis rodiklis parodo kokia bendrojo vidaus produkto dalis perskirstoma mokesčiais. Šis dydis gali būti lyginamas laiko skalėje vienos šalies mastu ir tarp skirtingų šalių. Šio rodiklio pasikeitimą laiko atžvilgiu lemia mokestinių įplaukų bei bendrojo vidaus produkto kintamumas [28].

Lietuvos laisvos rinkos institutas skelbia mokesčių naštos rodiklį – laisvės nuo mokesčių dieną. Tai simbolinė diena, kuomet mokesčių mokėtojas nustoja dirbti valdžiai, o pradeda dirbti savo paties, šeimos gerovei.

Mokesčiai kaip ekonominė kategorija, atspindi paskirstymo santykius. Viena – mokesčiai didina valstybės galią, kita – jie ją riboja. Pernelyg dideli mokesčiai ir pernelyg griežtas jų administravimas sumažina galimybę valstybei sparčiau vystytis [17].

Pasaulyje šiuo metu vyrauja mokesčių tarifų mažinimo tendencija. Ekonominė praktika įrodo, kad, pagrįstai sumažinus mokesčių tarifus ir dėl to padidėjus gamybos apimčiai, gali padidėti ir organizuotos politinės bendruomenės gaunamų pinigų suma [19]. Po 2008 m. pabaigoje priimtos ir nuo 2009 m. pradžios įgyvendinamos mokesčių reformos pasekoje tarifai Lietuvoje buvo padidinti.

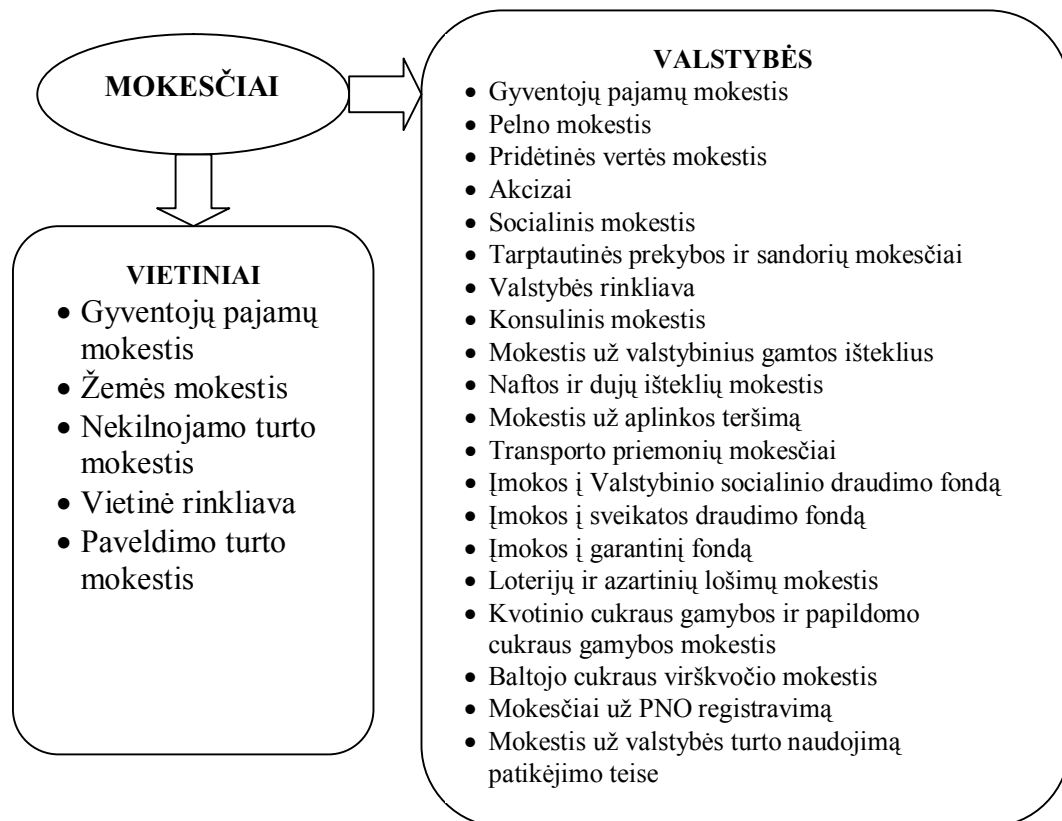
Ateitis parodys, ar tokia politika efektyvi. Tikslios šios srities prognozės yra sudėtingos, nes šiuolaikinių ekonominių žinių požiūriu, mokesčių politika dėl daugelio veiksnių yra ne tik mokslas, bet ir menas.

1.4. Lietuvos Respublikos mokesčių sistemos pagrindiniai aspektai

Lietuvoje gyventojai ir įmonės moka 25 pavadinimų mokesčius, kurie apmokestina iš esmės tą patį objektą – žmonių ir įmonių pajamas. Šiais mokesčiais Lietuvoje perskirstoma apie 34 proc. visos šalyje sukuriamos gerovės.

Kaip jau darbe buvo minėta Lietuvos Respublikos mokesčius administruoja LR mokesčių administravimo įstatymas, priimtas 2004 m. balandžio 13 d. Lietuvoje mokesčius nustatantys įstatymai, nutarimai ir kiti poįstatyminiai teisės aktai surašyti šimtuose puslapių itin dažnai keičiami. Mokesčių įstatymų nepastovumą sąlygoja nuolat augantys valstybės finansinių išteklių poreikiai. Pertvarkytos mokesčių sistemos realizavimas turi užtikrinti racionalų finansinių išteklių paskirstymą, ekonomikos plėtrą bei žmonių gerovę [16]. Naujausi LR mokesčių administravimo įstatymo teisės aktų pakeitimai buvo priimti 2008 m. gruodžio 22 d. Pakeitimų pasekoje didėjo pridėtinės vertės mokestis, mažėjo gyventojų pajamų mokestis, panaikintos dauguma šių mokesčių lengvatų, o daugiau uždirbantys nebeturi neapmokestinamųjų pajamų. 2009 m. pagrindinių mokesčių įstatymų pakeitimai priimti, atsižvelgiant į susiklosčiusią ekonominę situaciją, ir jų tikslas - sumažinti valstybės biudžeto deficitą.

Lietuvos Respublikos mokesčių sistema atspindi pateiktame 4 paveiksle. Čia mokesčiai išskirti į valstybei skirtus (mokamus į valstybės biudžetą, privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą ir valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą) ir vietinius mokesčius (mokamus į savivaldybių biudžetus). Iš paveikslo matyti, kokie įstatymais reglamentuojami mokesčiai sudaro LR mokesčių sistemą.

4 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Šaltinis: Buškevičiūtė E. (2006). Viešieji finansai. Kaunas: Technologija.

Iš paveiksle išvardintų mokesčių 20 renkami į valstybės biudžetą, 5 – į savivaldybių biudžetus (rinkliavų įstatymas apima valstybės ir vietines rinkliavas). Valstybinė mokesčių inspekcija administruoja visus mokesčius, išskyrus valstybinio socialinio draudimo, privalomojo sveikatos draudimo įmokas ir maito mokesčius [13].

Visos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sukaupiamos lėšos, išskyrus skolintas lėšas sudaro nacionalinio biudžeto pajamas [23]. LR nacionalinį biudžetą nereikėtų painioti su konsoliduotu bendru šalies biudžetu. Į konsoliduotą šalies biudžetą, arba bendrąjį šalies biudžetą, įtraukiami valstybės ir savivaldybių biudžetai, taip pat nebiudžetiniai fondai ir sąskaitos, kuriose laikomos valstybės lėšos [22].

Nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų didžiausią dalį (daugiau nei 90 proc.) sudaro pajamos iš šių mokesčių: gyventojų pajamų mokesčio, pridėtinės vertės mokesčio, pelno ir akcizo mokesčių. Taigi tolesnėje darbo eigoje analizuojami šių mokesčių pagrindiniai aspektai.

1.4.1. Gyventojų pajamų mokestis

Gyventojų pajamų apmokestinimo sistemą apibrėžia LR Gyventojų pajamų mokesčio (GPM) įstatymas, įsigaliojęs 2003 m. sausio 1 d. Šis mokestis iki 2003 m. sausio 1 d. mokėtas pagal LR fizinių asmenų pajamų mokesčio (FAPM) laikinąjį įstatymą, priimtą 1990 m. spalio 5 d. ir vėlesnius jo pakeitimus.

Gyventojų pajamų mokestis – tai mokestis, kurį moka pajamų gavęs gyventojas. Šiuo mokesčiu siekiama apmokestinti iš įvairių šaltinių gautas gyventojų pajamas.

Šiuo mokesčiu apmokestinami tiek Respublikos gyventojų, tiek juridinių asmens teisių neturinčių įmonių pajamos. Taigi šio *mokesčio subjektai* yra [12]:

- asmenys, gaunantys pajamas susijusias su darbo santykiais Lietuvoje esančiose įmonėse, įstaigose ir organizacijose;
- nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys, gaunantys pajamas iš gyventojų, taip pat su darbo santykiais nesusijusias pajamas iš įmonių, organizacijų ar įstaigų, esančių LR teritorijoje ir už jos ribų.

Pajamų *mokesčio objektas* yra gyventojų pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvoje ir ne Lietuvoje. Pajamoms, kurių šaltinis yra Lietuvoje priskiriamos [24]:

- 1) bet kokios veikos pajamos;
- 2) nekilnojamojo daikto ir kilnojamojo daikto, turinčio teisinę registraciją, pardavimo pajamos;
- 3) nuolatinio Lietuvos gyventojų pajamos, gautos iš kitų nuolatinių Lietuvos gyventojų, Lietuvos vienetų, iš užsienio vienetų (juridinių asmenų ar organizacijų) per jų nuolatines buveines ir iš nenuolatinių Lietuvos gyventojų per jų nuolatines bazines;
- 4) nenuolatinio Lietuvos gyventojų honoraras, palūkanos iš paskirstytojo pelno, nekilnojamojo turto, esančio Lietuvoje, nuomos pajamos, gautos iš nuolatinių Lietuvos gyventojų, Lietuvos vienetų, iš užsienio vienetų per jų nuolatines buveines ir iš nenuolatinių Lietuvos gyventojų per jų nuolatines bazines.

Pajamos, kurių šaltinis yra ne Lietuvoje, gali būti visos kitos pajamos, kurios nėra anksčiau išvardytos keturiuose punktuose.

Vadovaujantis GPM įstatymu, gyventojų pajamos pagal mokesčio mokėjimo tvarką skirstomos į dvi klases – A ir B [13].

A klasės pajamoms priskiriamos iš Lietuvos įmonės gautos pajamos, gautos sporto veiklos, atlikėjų veiklos, taip pat ne individualios veiklos turto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybės pajamos, gautos už parduotą ar kitaip perleistą nuosavybės kilnojamąjį daiktą jeigu šios rūšies daiktui pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus privaloma teisinė registracija ir šis daiktas yra (ar privalo būti) įregistruotas Lietuvoje, už nekilnojamą daiktą, esantį Lietuvoje, bei individualios ir neindividualios

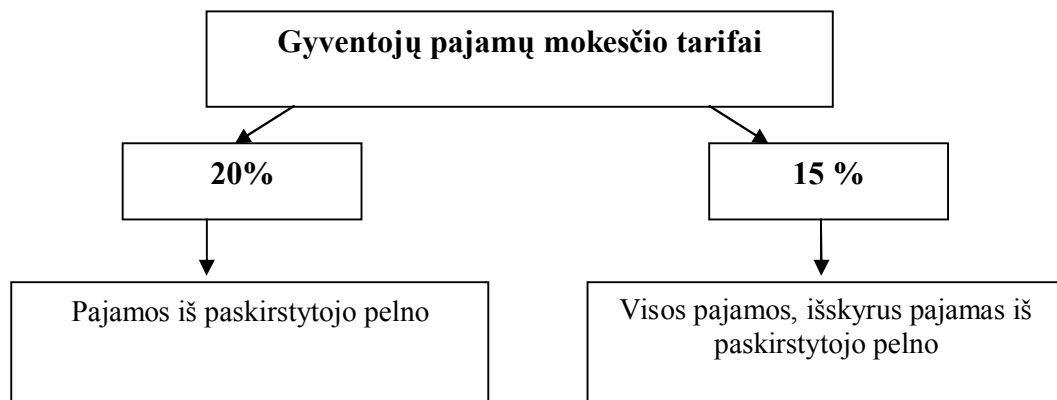
veiklos pajamos, gautos už parduotą ar kitaip perleistą nuosavybėn nenukirstą mišką, apvalią medieną, netauriųjų metalų laužą. Taip pat šios klasės pajamoms priskiriamos iš nuolatinio Lietuvos gyventojų gautos su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos, sporto veiklos pajamos, atlikėjų veiklos pajamos, palūkanos ir honorarai.

B klasės pajamoms priskiriamos visos A klasei nepriskiriamos pajamos. Taip pat iš Lietuvos įmonės gautos azartinių lošimų ir loterijų laimėjimus, neribotos atsakomybės vieneto dalyvio pajamos, gautos iš šio neribotos civilinės atsakomybės vieneto, bei šiame punkte nenurodytos individualios veiklos pajamos, taip pat šiame punkte nenurodytos pajamos ne iš individualios veiklos turto paradavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn.

A klasei priskiriamos pajamos, nuo kurių pajamų mokesčių apskaičiuoja ir į biudžetą sumoka išmokas sumokantys asmenys. B klasei priskiriamos pajamos, nuo kurių mokesčių apskaičiuoja ir į biudžetą sumoka pats gyventojas arba jo įgaliotas asmuo [30].

Kiekviename mokesčio įstatyme yra apibrėžiamas apmokestinimo vienetas - ta mokesčio objekto dalis, kuriai nustatomas mokesčio tarifas. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme: iki 2006 m. liepos 1 d. gyventojų pajamų mokesčio tarifai buvo 15 ir 33 proc., nuo 2006 m. liepos 1d. iki 2007 m. gruodžio 31 d. šio mokesčio tarifai buvo 15 ir 27 proc., nuo 2008 m. sausio 1 d. pajamų mokesčio tarifai 15 ir 24 proc. Pagal naujausią šio mokesčio įstatymo pakeitimą nuo 2009 m. sausio 1 d. nustatytas visoms pajamoms, išskyrus pajamas iš paskirstytojo pelno, vienodas — 15 proc. pajamų mokesčio tarifas (5 pav.). Privalomo sveikatos draudimo įmokos (6 ir 9 proc.) atskiriamos, jų mokėjimas nustatomas Sveikatos draudimo įstatyme. Nuo su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų ir autorinių atlyginimų (išmokamų vykdant individualią veiklą ar pagal vienkartinės sutartis) prievolė išskaičiuoti sveikatos draudimo įmokas nustatoma mokesčių išskaičiuojančiajam asmeniui [35].

Nuo 2009 m. pagal GPM įstatymo pakeitimą kitoks – 20 proc. pajamų mokesčio tarifas nustatomas pajamoms iš paskirstytojo pelno. Tokioms pajamoms priskiriami dividendai (įskaitant ir skirstant vieneto pelną ar mažinant įstatinį kapitalą vieneto dalyvio gautas lėšas ar gauto turto tikroji rinkos kaina). Pajamoms, gautoms iš paskirstytojo pelno, nepriskiriamos neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamos. Neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamos iš apmokestinto pelno, viršijančios 4000 Lt apmokestinamos taikant 15 proc. pajamų mokesčio tarifą.

5 pav. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai, galiojantys nuo 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Gyventojų pajamų mokesčio įstatymu. 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007, Vilnius.

Viena iš gyventojų pajamų mokesčiui taikomų lengvatų – nustatytas mažesnis mokesčio objektas: per mokestinį laikotarpį gautos gyventojų pajamos mažinamos neapmokestinamaisiais pajamų dydžiais [2].

Nuo 2009 m. sausio 1 d. keitėsi ir *neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD)*. Šiuo metu metinis neapmokestinamasis pajamų dydis yra 5640 Lt (470 Lt per mėnesį), jei gyventojų metinės pajamos neviršija 9600 Lt (800 Lt per mėnesį). Jei gyventojų pajamos yra didesnės, jam taikytinas metinis NPD apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\text{metinis NPD} = 5\,640 - 0,2 \times (\text{gyventojų metinės pajamos} - 9\,600)$$

NPD taikomas tik su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms. Mokestiniu laikotarpiu taikomas mėnesio NPD apskaičiuojamas atsižvelgiant tik į pagrindinį darbo užmokestį, priedus ir priemokas pagal šią formulę:

$$\text{mėnesio NPD} = 470 - 0,2 \times (\text{mėnesio su darbo santykiais susijusios pajamos} - 800)$$

Gyventojams (tėvams arba tėvams), auginantiems vaikus (įvaikius) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, už kiekvieną auginamą vaiką (įvaikį) yra taikomas papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis, kuris lygus 100 Lt per mėnesį už pirmą vaiką (įvaikį), už antrą ir kiekvieną paskesnę vaiką (įvaikį) – 200 Lt per mėnesį [35; 22].

Visos Europos šalys taiko neapmokestinamąjį pajamų minimumą, t.y. sumą, kuri neįskaitoma į apmokestinamųjų pajamų bazę. Bendra tendencija – didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį. Neapmokestinamojo minimumo paskirtis – socialinė – sumažinti mokestinę naštą mažas pajamas gaunantiems žmonėms [71]. Viena vertus, tokia socialinės politikos priemonė yra gera tuo, kad lėšos nėra perskirstomos per biudžetą, o tai padidina jų naudojimo efektyvumą. Kita vertus, tokia socialinės politikos priemonė turi esminių trūkumų. Pirmiausia, parama nėra orientuota, kadangi taikoma bet kokias pajamas gaunantiems asmenims. Antra, neapmokestinamojo minimumo taikymas iš esmės apunkina

ir pabrangina mokesčių apskaitą ir administravimą. Neapmokestinamojo minimumo didinimas mažina mokesčių našta, ir tai yra teigiamas dalykas. Tačiau reikia pažymėti, kad mokesčio tarifo mažinimas yra tinkamesnis sprendimas. Neapmokestinamojo minimumo didinimas daro tiesioginę neigiamą įtaką biudžeto pajamoms. Tuo tarpu mokesčio tarifo sumažinimas, viena vertus, sumažina vieno mokesčio mokėtojo sumokamą mokestį, antra vertus, padidina žmonių paskatas dirbti ir uždirbti daugiau, o kartu menkina paskatas slėpti pajamas ir vengti mokesčio [11].

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų pajamų mokestis - tai vienas iš daugiausiai pajamų valstybei duodančių mokesčių. Su šiuo mokesčiu vykdomos reformos sąlygoja diskusijas dėl mokesčių naštos ir iš šio mokesčio gaunamų pajamų suderinamumo. Gyventojų pajamų mokestis Lietuvoje dar nėra tinkamai suformuotas ir reforma, susijusi su šiuo mokesčiu dar nesibaigė. Šiuo metu vis dažniau diskutuojama, dėl progresinių gyventojų pajamų mokesčio tarifų.

1.4.2. Pelno mokestis

Lietuvos Respublikos Seimas 2001 m. pabaigoje priėmė Pelno mokesčio įstatymą, kuris įsigaliojo nuo 2002 m. sausio 1 d. [26]. Įstatymas nustato uždirbto pelno ir (arba) gautų pajamų apmokestinimo pelno mokesčiu tvarką [67]. Šis įstatymas pakeitė nuo 1990 m. galiojusį Juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymą. Įstatymo straipsnių naujausi pakeitimai įsigaliojo nuo 2009 m. pradžios.

Pagal pelno mokesčio įstatymą *mokesčio bazė* yra visos Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse uždirbtos pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse [48].

Mokestis taikomas tiek ribotos, tiek neribotos atsakomybės asmenims. Pelno mokesčio mokestinis laikotarpis yra kalendoriai metai.

Pelno mokestį moka *apmokestinamieji vienetai* – Lietuvos ir užsienio vienetai. Lietuvos vienetas – juridinis asmuo, įregistruotas Lietuvos Respublikos teisės aktu nustatyta tvarka. Užsienio vienetas – užsienio valstybės juridinis asmuo ar organizacija, kurių buveinė yra užsienio valstybėje ir kurie įsteigti arba kitokiu būdu organizuoti pagal užsienio valstybės teisės aktus, taip pat bet kuris užsienyje įsteigtas, įkurtas ar kitaip organizuotas apmokestinamasis vienetas [26].

Pelno mokesčio įstatymas išskiria tam tikrus Lietuvos vienetus, kurie nemoka pelno mokesčio. Didžioji dalis jų – vienetai, kuriems suteikti viešojo administravimo įgaliojimai ir jie yra išlaikomi iš biudžetinių lėšų. Pelno mokesčio nemoka:

- 1) biudžetinės įstaigos;
- 2) Lietuvos bankas;
- 3) valstybė ir savivaldybės;

- 4) valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, tarnybos ar organizacijos;
- 5) valstybės įmonė „Indėlių ir investicijų draudimas“;
- 6) Europos ekonominių interesų grupės.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. pagrindinis pelno *mokesčio tarifas* padidėjo nuo 15 proc. iki 20 proc.

Taigi šiuo metu taikomi šie pelno mokesčio tarifai:

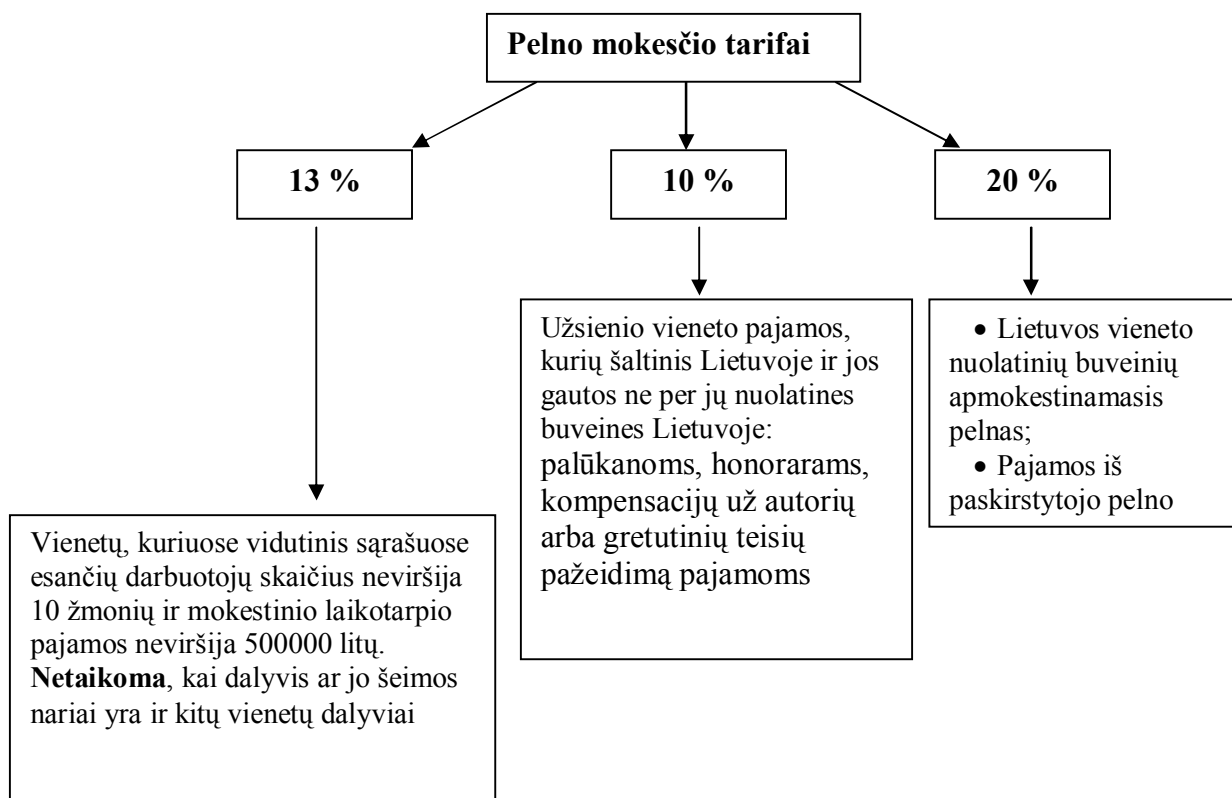
- apskaičiuojant 2009 metų ir vėlesnių metų mokestinių laikotarpių pelno mokestį, pelnas apmokestinamas taikant 20 proc. mokesčio tarifą (iki 2009 m. buvo 15 proc.);
- pajamos iš paskirstytojo pelno apmokestinamos taikant 20 proc. (iki 2009 m. buvo 15 proc.) mokesčio tarifą.

Užsienio vieneto pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvos Respublikoje ir kurios gautos ne per jų nuolatines buveines Lietuvos Respublikoje, įstatyme nustatytais atvejais (palūkanoms, honorarams, kompensacijų už autorių arba gretutinių teisių pažeidimą pajamoms) apmokestinamos prie pajamų šaltinio taikant 10 proc. mokesčio tarifą. Tačiau iki 2009 m. 10 proc. tarifu apmokestintos užsienio vieneto ne per nuolatines buveines Lietuvoje gautos pajamos už parduotą, kitokiu būdu perleistą nuosavybėn arba išnuomotą nekilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, esantį Lietuvoje; dividendai ir kitos pajamos iš paskirstytojo pelno; pajamos už Lietuvoje vykdomą atlikėjų ir sporto veiklą; metinės išmokos (tantjemos) už stebėtojų tarybos narių veiklą nuo 2009 m. apmokestintos 20 proc. tarifu.

Vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokesčio laikotarpio pajamos neviršija 500 tūkst. litų, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 13 proc. mokesčio tarifą, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus. Vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokesčio laikotarpio pajamos neviršija 1 mln. litų, apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 25 tūkst. litų sumą, apmokestinama taikant 0 proc. mokesčio tarifą, o likusi apmokestinamojo pelno dalis – taikant 20 (iki 2009 m. buvo 15 proc.) proc. mokesčio tarifą, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus. Ši taisyklė galioja individualioms (personalinėms) įmonėms, tikrosioms ūkinėms bendrijoms ir komanditinėms (pasitikėjimo) ūkinėms bendrijoms [26].

Vienetų, turinčių socialinės įmonės statusą ir tenkinančių tam tikras įstatymo nustatytas sąlygas, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 proc. mokesčio tarifą.

Nuo 2009 m. pradžios galiojantys pelno mokesčio tarifai pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. Pelno mokesčio tarifai, galiojantys nuo 2009 m..

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Pelno mokesčio įstatymu. 2001 m. gruodžio 20 d.

Nr. IX-675, Vilnius.

Nagrinėjant mokesčio tarifo pasikeitimus nuo 2009 m. pradžios, reikia pažymėti ir tai, kad pelno mokestį nuo minėtos datos turi mokėti ir tie juridiniai asmenys, kurie iki tol turėjo lengvatų. Kredito unijos ir Centrinė kredito unija įtrauktos į pelno mokesčio mokėtojų sąrašą netaikant jokio pereinamojo laikotarpio. Žemės ūkio veiklą vykdančių vienetų, kuriems buvo taikomas 0 proc. pelno mokesčio tarifas, nustatytas dviejų metų pereinamasis laikotarpis, t.y. už 2009 m. prasidėjusį mokestinį laikotarpį apskaičiuotas apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 5 proc. pelno mokesčio tarifą, už 2010 m. prasidėjusį mokestinį laikotarpį – 10 proc. pelno mokesčio tarifą, o už 2011 m. – jau 20 proc. jeigu per mokestinį laikotarpį daugiau kaip 50 proc. jų pajamų sudaro pajamos iš žemės ūkio veiklos [35].

Su mokesčio pakeitimu priimtos ir tam tikros lengvatos.

Pelno nesiekiantiems vienetams nustatyta pelno mokesčio lengvata, pagal kurią ūkinės komercinės veiklos pajamoms nepriskiriamos iš veiklos, vykdomos tenkinant viešuosius interesus, gautos pajamos, kurios skiriamos tokiai veiklai finansuoti [35].

Taip pat už mokestinį laikotarpį apskaičiuotas apmokestinamasis pelnas gali būti sumažinamas iki 50 proc. nuo 2009 m. prasidėjusio mokestinio laikotarpio vienetams, vykdančioms investicinį projektą – atliekančioms investicijas į ilgalaikį turtą, skirtą naujų, papildomų produktų gamybai ar paslaugų teikimui arba gamybos (ar paslaugų teikimui) pajėgumų didinimui, arba naujo gamybos (ar paslaugų teikimo) proceso įdiegimui, arba esamo proceso (jo dalies) esminiam pakeitimui, taip pat su tarptautiniais išradimų patentais apsaugotų technologijų įdiegimui.

Lengvata taikoma ir individualioms įmonėms, ūkinėms bendrijoms, kurių vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 1 mln. Lt. Tokiu atveju apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 25 tūkst. Lt sumą, apmokestinama taikant 0 proc. mokesčio tarifą, o likusi apmokestinamojo pelno dalis – taikant 20 proc. mokesčio tarifą [26].

Daugelis ekonomistų mano, kad Lietuvos sąlygomis derėtų laipsniškai atsisakyti pelno mokesčio, nes tai yra ne mokestis, o itin sudėtingas reguliavimas. Įmonė yra tik teisinė fikcija, o iš tikrųjų pelno mokesčius galiausiai sumoka žmonės. Užsienio autoriai ir Lietuvos laisvosios rinkos specialistai nurodo biudžeto pajamų būdus, kuriais valstybė galėtų gauti papildomų pajamų: daugiau pajamų surinkti iš mokesčių už gamtos teršimą, didinti mokesčių tarifus už išimtinį naudojimąsi gamtos teikiamomis galimybėmis. Be to tikimasis, kad panaikinus pelno mokestį, padidėtų kitų mokesčių mokestinė bazė, o kartu ir įplaukos iš jų [15].

Apibendrinant galime teigti, kad pelno mokestis renkamas nuo juridinių asmenų pelno. Pelno mokesčio tarifo dydis daro įtaką žmogaus motyvacijai dirbti, prekių ir paslaugų kūrimo kaštams, o tarptautiniu aspektu – šalies konkurencingumui ir investiciniam patrauklumui. Šio mokesčio tarifo padidėjimas iki 20 proc. 2009 m. pradžioje padidins našta verslui, o tai gali paskatinti „šešėlinę ekonomiką“.

1.4.3. Pridėtinės vertės mokestis

Dauguma pasaulio valstybių taiko bendrojo pobūdžio apyvartos mokesčius, kuriais apmokestinamos gamintojų, prekeivių ir kitų ūkio subjektų patiektos prekės ir suteiktos paslaugos. Paprastai tai yra atskaita pagrįstas pridėtinės vertės mokestis (PVM) [63].

Pirmasis įstatymas, Lietuvoje reglamentavęs PVM, buvo 1993 m. gruodžio 22 d. priimtas LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Nuo 2002 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1271), kuris įgyvendino visas pagrindines Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių apmokestinimą PVM, nuostatas. 2004 m. sausio 15 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-1960, kuris įsigaliojo nuo 2004 m. gegužės 1 d. Šis

įstatymas galutinai perkėlė Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių apmokestinimo PVM tvarką, nuostatas [14]. Tačiau, dėl 2008 m. pabaigoje pradėtos vykdyti mokesčių reformos, 2009 m. gruodžio 23 d. buvo priimtas šio įstatymo tam tikrų straipsnių pakeitimo įstatymas.

Pagal vyraujančią sampratą PVM yra apibūdinamas kaip bendrojo pobūdžio netiesioginis apyvartos mokestis, kuriuo apmokestinamas vartojimas, tačiau šio mokesčio charakteristika konkrečioje valstybėje gali būti skirtinga.

Išskiriami šie PVM principai [8]:

- tai yra vartojimo mokestis;
- tai yra netiesioginis mokestis;
- tai yra bendrojo pobūdžio mokestis;
- jis mokamas kiekviename gamybos ir paskirstymo proceso etape;
- jis renkamas į biudžetą, atsižvelgiant į sukurtą pridėtinę vertę;
- jis yra tiksliai proporcingas šių prekių ir paslaugų kainai, neatsižvelgiant į prieš tai buvusių operacijų skaičių.

PVM objektas – prekių tiekimas ir paslaugų teikimas, atitinkantis šias sąlygas [2]:

- prekės tiekiamos ir (arba) paslaugos teikiamos už atlygį;
- prekių tiekimas ir (arba) paslaugų teikimas vyksta šalies teritorijoje;
- prekes tiekia ir (arba) paslaugas teikia apmokestinamasis asmuo, vykdydamas savo ekonominę veiklą.

Taip pat PVM objektas yra prekių įsigijimas už atlygį šalies teritorijoje iš kitos valstybės bei importuojamos prekės [2].

Apmokestinamąją vertę, nuo kurios turi būti apskaičiuotas PVM, sudaro atlygis (išskyrus patį PVM), kurį gavo arba turi gauti prekių tiekėjas arba paslaugos teikėjas (pardavėjas). Taigi į apmokestinamąją vertę visais atvejais įtraukiami [13]:

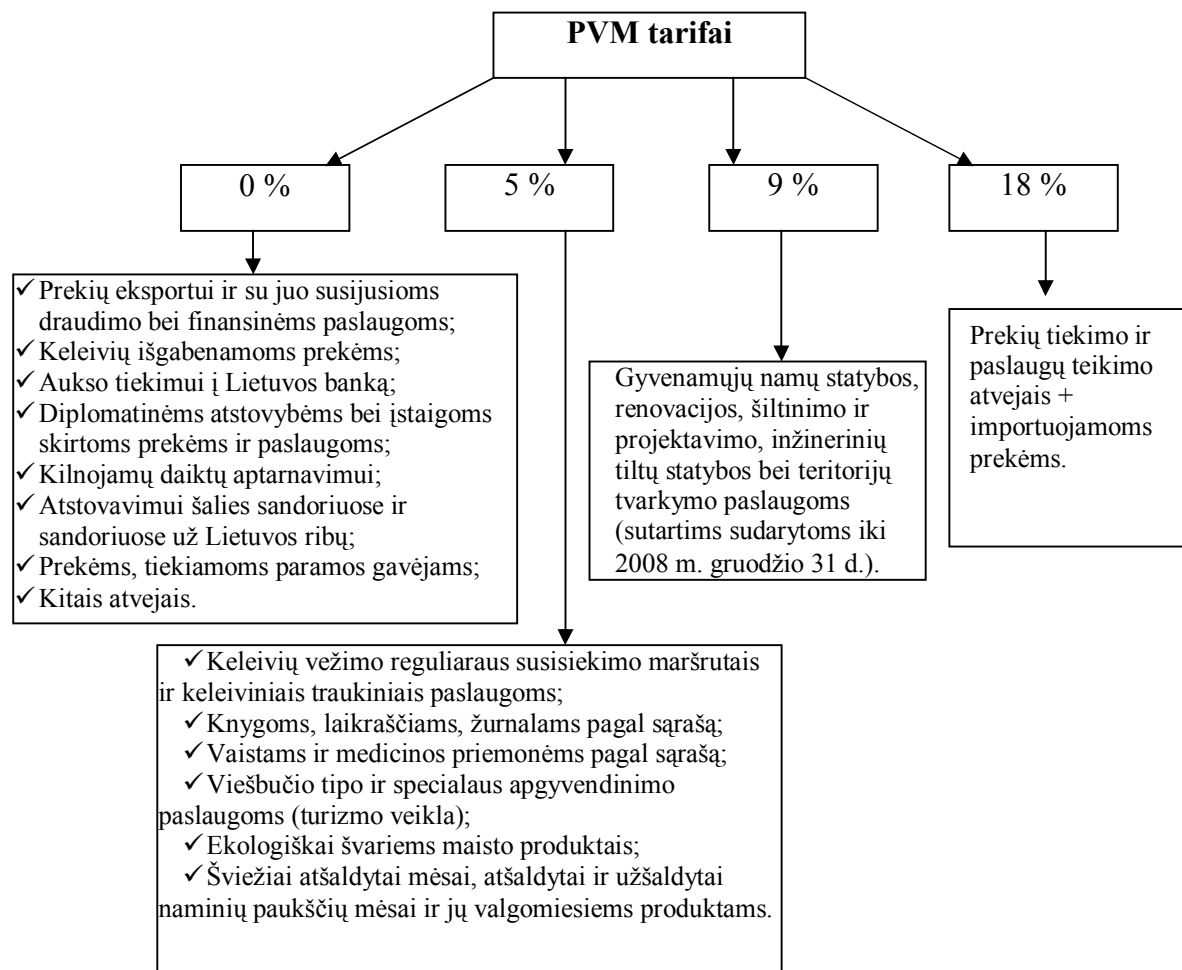
- 1) visi mokesčiai ir rinkliavos, išskyrus patį PVM;
- 2) su prekės tiekimu arba paslaugos teikimu susijusių ir pirkėjui tenkančių išlaidų (tokių kaip: įpakavimo, transportavimo, draudimo ir kitų) vertė;
- 3) bet kokios subsidijos ar dotacijos, turinčios įtakos galutinei prekės arba paslaugos kainai.

PVM mokėtojai – LR apmokestinamieji asmenys, jeigu jų bendra atlygio vykdant ekonominę veiklą už patiektas prekes ir/arba suteiktas paslaugas suma per metus (paskutinius 12 mėn.) viršijo 100 tūkst. Lt [27].

Prievolė registruotis PVM mokėtoju ir skaičiuoti PVM bei mokėti jį į biudžetą tenka apmokestinamiesiems asmenims, kurie šalies teritorijoje tiekia prekes arba teikia paslaugas, išskyrus atvejus, kai šalies teritorijoje tiekiamos tik tokios prekės ir/arba teikiamos tik tokios paslaugos, už

kurias prievolė apskaičiuoti ir sumokėti į biudžetą PVM tenka šalies teritorijoje įsikūrusiam pirkėjui. Privalantis registruotis PVM mokėtoju asmuo privalo pateikti prašymą įregistruoti jį PVM mokėtoju. PVM turi būti pradėtas skaičiuoti nuo to mėnesio, kurį buvo viršyta 100 tūkst. Lt riba. Už patiektas prekes ir suteiktas paslaugas, už kurias atlygis sudarė nurodytą 100 tūkst. litų sumą, PVM neskaičiuojamas [51].

PVM tarifai ir jais apmokestinamos sritys pateikiama 7 paveiksle. Tokie šio mokesčio tarifai galiojo iki 2009 sausio 1 d.

7 pav. Pridėtinės vertės mokesčio tarifai

Šaltinis: Buškevičiūtė E. (2005). Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija.

Tačiau nuo 2009 sausio 1 d. iš esmės keitėsi PVM tarifai [35]:

- standartinis PVM tarifas padidintas nuo 18 proc. iki 19 proc.;
- panaikintas lengvatinis 5 proc. PVM tarifas (vietoj 5 proc. taikomas 19 proc. PVM tarifas, išskyrus knygas ir neperiodinius informacinius leidinius, kuriems taikomas 9 proc. PVM tarifas);
- laikinai iki 2009 m. birželio 30 d. nustatytas naujas lengvatinis 9 proc. PVM tarifas tiekiamoms knygoms ir neperiodiniams informaciniams leidiniams (vietoj galiojusio 5 proc.).

Pasikeitus PVM tarifams, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad už tiekiamas prekes ir teikiamas paslaugas PVM apskaičiuojamas taikant PVM tarifą, galiojantį prievolės apskaičiuoti PVM atsiradimo momentu.

Taigi, nuo 2009 m. sausio 1 d. standartinis 19 proc. (lengvatinis — 9 proc.) PVM tarifas taikomas: tiekiamoms arba įsigyjamoms prekėms ir/ar paslaugoms, kurių apmokestinimo momentas nuo 2009 m. sausio 1 d. ir prekėms, importuojamoms nuo 2009 m. sausio 1 d.

Taip pat PVM įstatymo pakeitimu nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. panaikinamas PVM dengimas iš valstybės biudžeto už šilumos energiją, tiekiamą gyvenamosioms patalpoms šildyti ir už į gyvenamąsias patalpas tiekiamą karštą vandenį arba šaltą vandenį karštam vandeniui paruošti bei šilumos energiją, sunaudotą šiam vandeniui pašildyti. Laikinais už nurodytųjų prekių tiekimą laikotarpyje nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. rugpjūčio 31 d. dar nustatytas PVM dengimas iš valstybės biudžeto 14 proc. punktu (skirtumas tarp 19 ir 5 proc.).

Pridėtinės vertės mokesčiu apmokestinama pridėtinė vertė, t.y. skirtumas tarp prekių ir paslaugų parduodamosios ir perkamosios vertės įvairiose gamybos stadijose. Mokestis sukaupiamas tada, kai produktas parduodamas, ir jis lygus visų tarpinėse operacijose imamų mokesčių sumai [5].

Apibendrinant galima paminėti, jog PVM yra pats populiariausias ir daugiausiai pajamų į nacionalinį šalies biudžetą duodantis netiesioginis mokestis. Šis mokestis turi plačią apmokestinimo bazę, juo nesudėtinga apmokestinti prekes ir paslaugas bei jį lengva surinkti. Taip pat svarbu paminėti, kad reali mokėjimo našta gula ant gyventojų pečių, kurie šį mokestį ir sumoka.

1.4.4. Akcizų mokestis

Akcizas – mokestis, kuriuo apmokestinamos kai kurios prekės. Tai vienas iš seniausių mokesčių. Šis mokestis tai pat svarbus papildant nacionalinio biudžeto pajamas.

Lietuvoje akcizų mokestį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas, įsigaliojęs nuo 1994 m. gegužės 1 d. Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą, Seimas priėmė naujos redakcijos Akcizų įstatymą, įsigaliojusį nuo 2004 m. gegužės 1d. Tačiau jau 2008 m. pabaigoje buvo priimti tam tikri šio mokesčio įstatymo pakeitimai.

Akcizai dažniausiai nustatomi prekėms ir paslaugoms, kurios turi neelastingą paklausą. Įvedant akcizų mokestį siekiama ne tik papildyti valstybės biudžetą lėšomis, bet ir apriboti vartojimą kai kurių prekių (pvz., alkoholio, tabako gaminių). Taip pat aiškinama, kad akcizais apmokestinamos ne pirmo būtinumo prekės ar paslaugos. Tačiau Lietuvoje iki 2002 m. liepos 1 d. akcizų objektas buvo ir elektros energija, o jos naudojimas šiuolaikinėje visuomenėje yra būtinybė [12].

Lietuvoje akcizo *mokesčio objektai* yra [1]:

- etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai (alus, vynas, kiti fermentuoti gėrimai, tarpiniai produktai, etilo alkoholis);
- apdorotas tabakas (cigaretės, cigarai ir cigarilės, rūkomasis tabakas);
- kuras (variklių benzinas, žibalas, gazoliai, skystasis kuras (mazutas), skirti naudoti kaip degalai (variklių kuras) naftos dujos ir dujiniai angliavandeniliai, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyti šių produktų pakaitalai (t. y. produktai, kurie numatomi naudoti, parduodami arba yra naudojami kaip degalai (variklių kuras) arba kuras šildymui vietoj nurodytų produktų) ir degalų (variklių kuro) priedai, išskyrus produktus, kurie pagaminti vien iš biologinės kilmės žaliavų, taip pat orimulsiją, kietąjį kurą bei naftos dujas ir dujinius angliavandenilius, skirtus naudoti kaip kuras šildymui).

Lietuvos Respublikoje pagamintos nurodytos prekės tampa akcizų objektu nuo pagaminimo. Importuojamos prekės, tampa akcizų objektu, kai dėl jų pagal Lietuvos Respublikos muitinės kodeksą atsiranda importo skola muitinei [5].

Akcizų *mokėtojai* yra apmokestinamųjų prekių sandėlių savininkai ir šių prekių importuotojai, taip pat bet kurie asmenys, pagaminę, įsigiję ar importavę akcizais apmokestinamas prekes [13].

Asmuo, numatantis gaminti prekes, kurios pagal akcizų įstatymą yra akcizų objektas, verstis jų perdirbimu ir (arba) maišymu, šiai veiklai privalo įsteigti akcizais apmokestinamų prekių sandėlį (sandėlius).

Akcizų *mokestinis laikotarpis* yra kalendorinis mėnuo, kuriam pasibaigus, iki kito mėnesio 15 dienos mokėtojas privalo vietos mokesčio administratoriui, kurio veiklos teritorijoje yra akcizais apmokestinamų prekių sandėlis, pateikti akcizų deklaraciją ir teisės aktų nustatytus jos priedus. Deklaracijos formą ir užpildymo tvarką nustato centrinis mokesčio administratorius [12].

Akcizų *tarifai* gali būti procentiniai, fiksuoto dydžio ir mišrūs [2].

Pagal 2008 m. gruodžio 19 d. Akcizo įstatymo tam tikrų straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XI-79, iš esmės pasikeitė šio mokesčio tarifai. Nuo 2009 m sausio 1 d. pagrindiniai akcizo mokesčio tarifai yra [35]:

- alui taikomas 8,5 Lt už 1 procentą faktinės alkoholio koncentracijos, išreikštos tūrio procentais, akcizo tarifas, kuris nustatomas už produkto hektolitrą.
- cigaretės apmokestinamos taikant kombinuotą akcizo tarifą. Jį sudaro specifinis (litalis už 1000 cigarečių) ir vertybinis (procentais nuo maksimalios mažmeninės kainos) elementai.

Taigi cigaretėms taikomas toks akcizo tarifas:

- 1) specifinis elementas – 79 Lt;
- 2) vertybinis elementas – 20 procentų.

Per 2009 m. akcizo tarifas palaipsniui bus didinamas, t.y. nuo 2009 m. kovo 1 d.:

- 1) specifinis elementas – 95 Lt;
- 2) vertybinis elementas – 25 procentai.

nuo 2009 m. rugsėjo 1 d.:

- 1) specifinis elementas – 132 Lt;
- 2) vertybinis elementas – 25 procentai.

Kitam apdorotam tabakui:

Cigarams ir cigarilėms taikomas 38 litų už kilogramą produkto akcizo tarifas.

Rūkomajam tabakui taikomas 111 litų už kilogramą produkto akcizo tarifas.

Cigaretės negali būti parduodamos už didesnę kainą, negu maksimali mažmeninė kaina, nurodyta ant banderolės, kuria paženklinta jų pakuotė.

➤ variklių benzinui:

- 1) bešviniam benzinui – 1500 Lt už 1000 litrų produkto;
- 2) benzinui, turinčiam švino, – 2000 Lt už 1000 litrų produkto.

Žibalui taikomas 1140 Lt už 1000 litrų produkto akcizo tarifas.

Akcizo mokestis, istoriškai taikytas kaip mokestis prabangos prekėms, šiandien tapo tiesiog fiskaliniu įrankiu ir pažeidžia bene visus mokesčiams keliamus reikalavimus. Akcizas neskatina taupymo, racionalaus išteklių naudojimo ir nepanaikina įpročių, kuriems norima užkirsti kelią. Akcizas yra žymi paskata kontrabandai bei nelegaliai prekybai. Kuo jis didesnis, tuo daugiau pelno galima gauti jo išvengus, tuo patraukliau užsiimti „šešėline veikla“.

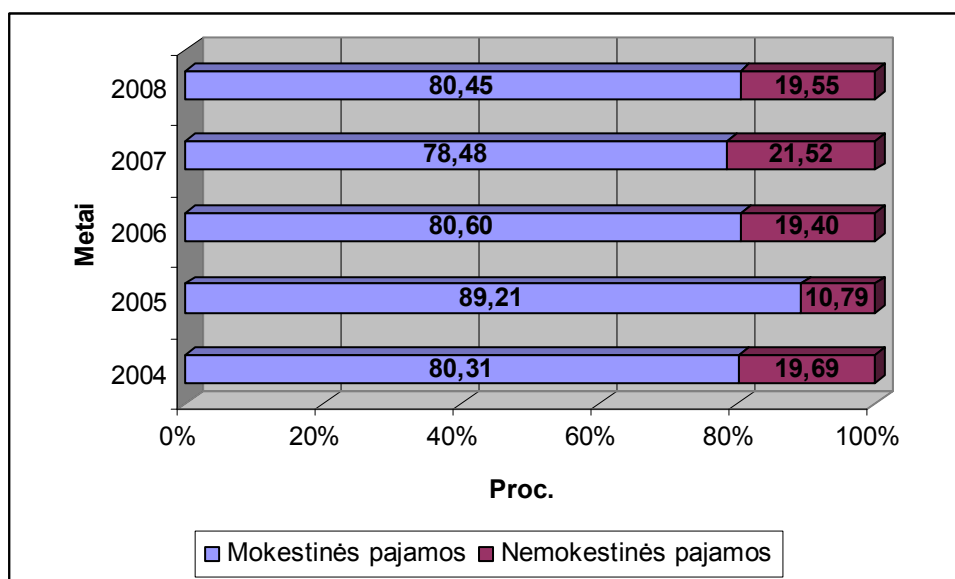
II. PAGRINDINIŲ ŠALIES MOKESČIŲ PAJAMŲ IR MOKESČIŲ NAŠTOS ANALIZĖ 2004 – 2008 METŲ LAIKOTARPIU

2.1. Mokestinių pajamų ir mokesčių naštos tendencijos 2004 – 2008 m. laikotarpiu

Šalies nacionalinio biudžeto pajamas sudaro Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyti mokesčiai ir kitos įplaukos į biudžetą. Šioje darbo dalyje bus nagrinėjamos nacionalinio biudžeto pajamos surenkamos iš mokesčių. Biudžeto pajamos pagal struktūrą skirstomos į:

- mokestines pajamas, t. y. pajamas, kurios surenkamos iš mokesčių;
- nemokestines pajamas, kurias sudaro lėšos, gautos parduodant valstybės gaminamas prekes ar teikiant paslaugas, kitaip tariant, šios pajamos yra gaunamos iš pirkimo – pardavimo sandorių arba mainų.

Žinoma, didžiąją dalį biudžeto pajamų sudaro mokestinės pajamos. Nemokestinės pajamos nėra lemiamas šaltinis Lietuvos Respublikos biudžete.

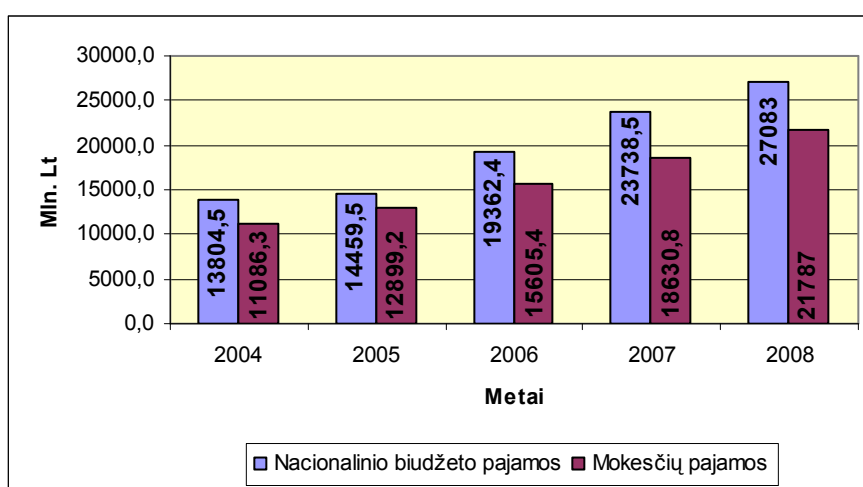
8 pav. Nacionalinio biudžeto mokestinės ir nemokestinės pajamos 2004 – 2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Mokestinių ir nemokestinių pajamų lyginamoji dalis 2004 – 2008 m. laikotarpiu nacionalinio biudžeto pajamose svyravo (8 pav.). Didžiausią dalį biudžeto pajamų sudaro mokestinės pajamos. Tai reiškia, kad biudžeto pajamos buvo formuojamos iš mokesčių. 2005 metams būdinga didžiausia mokestinių pajamų lyginamoji dalis per analizuojamąjį laikotarpį (89,21 proc.). Tačiau kitais metais nemokestinių pajamų dalis nacionalinėse pajamose ėmė sparčiai didėti ir 2007 m. sudarė 21,51 proc.

nacionalinio biudžeto pajamų. Šiems metams būdinga mažiausia mokestinių pajamų lyginamoji dalis per analizuojamąjį laikotarpį (78,48 proc.). 2004 – 2008 m. laikotarpiu mokestinės pajamos vidutiniškai sudarė 82 proc. nacionalinio biudžeto pajamų.

Kadangi mokesčiai yra pagrindinis valstybės pajamų šaltinis, todėl prasminga nagrinėti jų surinkimo analizę. Kaip matyti iš 9 paveikslą, didėjant nacionalinio biudžeto pajamoms didėja ir pajamos iš mokesčių. Per tiriamą laikotarpį tiek nacionalinio biudžeto pajamos, tiek pajamos iš mokesčių padidėjo apie 96 proc. Ši didėjimą įtakojo Lietuvos ekonomikos augimo tempai, kurie buvo vieni sparčiausių Europos Sąjungoje. Taip pat didelės įtakos turėjo gerėjantis mokesčių administravimas, didėjantis šalies užimtumas, augantis darbo užmokestis, kuris lėmė didėjančias vartojimo išlaidas ir tuo pačiu patį vartojimo augimą.

9 pav. Nacionalinio biudžeto pajamos ir mokesčių pajamos į nacionalinį biudžetą
2004 – 2008 m., mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis

Norint giliau pažvelgti į pajamų kitimo tendencijas buvo atlikti baziniai ir grandininiai padidėjimo tempų skaičiavimai. Bazinis padidėjimo tempas rodo, kaip analizuojamas rodiklis pasikeitė visu nagrinėjamu laikotarpiu, lyginant su baziniais metais, šiuo atveju su 2004 m., o grandininis padidėjimo tempas rodo, kaip analizuojamas rodiklis kito kiekvienais nagrinėjamais metais. Tad 1 lentelėje (žr. 36 psl.) pateikti atlikti baziniai ir grandininiai mokestinių pajamų padidėjimo tempai.

1 lentelė

Nacionalinio biudžeto mokesčių pajamų kitimo tempai 2004 – 2008 m.

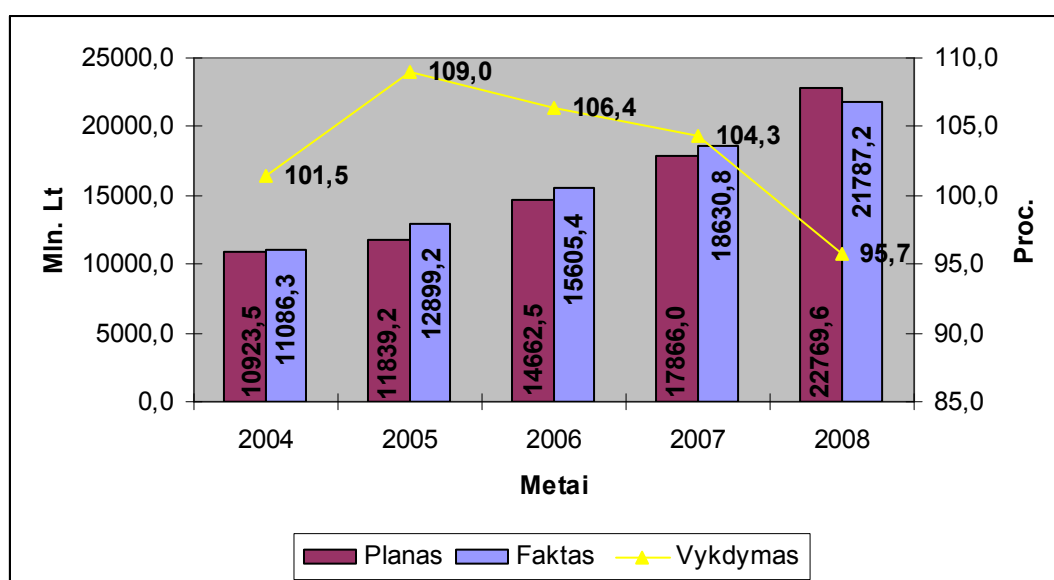
Rodiklis	Metai				
	2004	2005	2006	2007	2008
Mokestinės pajamos, mln. Lt	11086,3	12899,2	15605,4	18630,8	21787,2
Vidutinis lygis, mln. Lt	16001,78				
Grandininis padidėjimo tempas, mln. Lt	-	1812,9	2706,2	3025,4	3156,4
Bazinis padidėjimo tempas, mln. Lt	0	1812,9	4519,1	7544,5	10700,9
Grandininis padidėjimo tempas, proc.	-	16,35	20,98	19,39	16,94
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	16,35	40,76	68,05	96,52

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis

Galima teigti, kad nuo 2004 m. iki 2008 m. nacionalinio biudžeto mokesčių pajamos iš viso padidėjo 96,52 proc. Nors visą nagrinėjamą laikotarpį mokesčių pajamos augo, tačiau nuo 2007 m. augimo tempas kasmet mažėjo ir 2008 m. palyginus su 2007 m. padidėjimas buvo 16,94 proc., kai tuo tarpu 2006 m. palyginus su 2005 m. padidėjimo tempas siekė net 20,98 proc.

Svarbu atskleisti ne tik pajamų iš mokesčių kitimo tendencijas, bet ir faktinių jų nukrypimą nuo plano kiekvienais analizuojamais metais. Todėl pateiktame 10 paveiksle atsispindi kaip buvo pateisinami valstybės lūkesčiai kiekvienais metais.

Kasmet mokesčių pajamų surenkama vis daugiau. Analizuojamu laikotarpiu, išskyrus 2008 m., faktinė jų apimtis buvo didesnė nei planuota. Didžiausias skirtumas tarp planinių mokesčių pajamų ir faktinių buvo užfiksuotas 2005 m., kuomet faktinė mokesčių apimtis 9 proc. viršijo planuotą jų apimtį.

10 pav. Mokesčių surinkimas į nacionalinį šalies biudžetą 2004 – 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Kuomet valstybė gauna daugiau pajamų nei planuota, tuomet toks pajamų perviršis leidžia valstybei mažiau skolintis, bei daugiau padengti savo ankstesnes skolas, nei buvo iš anksto numatyta. Sėkmingą valstybės biudžeto pajamų surinkimą lėmė, jau minėtas, spartus Lietuvos ekonomikos augimas tiriamu laikotarpiu.

2008 m. mokesčių surinkimo planas buvo įvykdytas tik 95,7 proc. Kaip jau minėta, per visą analizuojamą laikotarpį planas neįvykdytas tik minėtais metais. Tam įtakos turėjo šalies pagrindinių mokesčių: PVM, gyventojų pajamų mokesčio, akcizų surinkimo planų neįvykdymas. Šie mokesčiai bus analizuojami tolesnėje šio darbo eigoje.

Mokesčių sistemos efektyvumas taip pat glaudžiai susijęs su elastingumu – vertinant mokesčių sistemos efektyvumą valstybės pajamų iš mokesčių sistemos surinkimo aspektu, taip pat nustatant reformų tikslingumą naudojama elastingumo kategorija.

Mokesčių elastingumas apibrėžiamas kaip valstybės pajamų iš mokesčių pokyčio ir apmokestinamosios bazės pokyčio santykis. Elastingumas daugiausiai priklauso nuo mokesčių tarifų struktūros ir apmokestinamosios bazės turinio. Paprastai, kaip apmokestinamosios bazės turinys yra imamas bendrasis vidaus produktas, tuo atveju elastingumas bendrojo vidaus produkto atžvilgiu apskaičiuojamas taip:

$$E = \frac{T / \Delta T}{Q / \Delta Q}$$

T – valstybės pajamos iš mokesčių; ΔT – valstybės pajamų iš mokesčių pokytis, lyginant su ankstesniais metais; Q – bendrasis vidaus produktas; ΔQ – bendrojo vidaus produkto pokytis, lyginant su ankstesniais metais.

Tad 2 lentelėje pateikiamas apskaičiuotas mokesčių elastingumo koeficientas.

2 lentelė

Mokesčių elastingumo koeficientas

Rodiklis	Metai	2004	2005	2006	2007	2008
Pajamos iš mokesčių, mln. Lt (T)		11 086,3	12 899,2	15 605,4	18 630,8	21 787,2
Pajamų iš mokesčių pokytis, mln. Lt (ΔT)		-	1812,9	2706,2	3025,4	3156,4
$\Delta T/T$		-	0,14	0,17	0,16	0,14
BVP, mln. Lt		62 697,9	72 060,4	82 792,8	98 138,7	111 498,7
ΔBVP , mln. Lt		-	9 362,5	10 732,4	15 346,0	13 360,0
$\Delta BVP/BVP$		-	0,13	0,13	0,16	0,12
Elastingumas		-	1,08	1,34	1,04	1,21

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir LR Finansų ministerijos duomenimis

Mokesčių sistema yra elastinga, kai elastingumo reikšmė yra didesnė nei vienetas – tai pajamos iš mokesčių didėja didesniu tempu nei bendrasis vidaus produktas. Atitinkamai, mokesčių sistema vertinama kaip neelastinga, jeigu elastingumo reikšmė yra mažesnė už vienetą [9].

Iš 2 lentelės duomenų matyti, kad tiriamu laikotarpiu mokesčių elastingumo koeficiento reikšmė didesnė už vienetą, vadinasi mokesčių sistema yra elastinga, taigi mokesčiai buvo surenkami pakankamai gerai.

Nors šie rodikliai žymi, kad mokesčiai šalyje yra surenkami pakankamai efektyviai, tačiau būtina pabrėžti, kad Lietuvoje šiuo metu yra sudėtinga mokesčių sistema, nepakankamai efektyvus mokesčių surinkimas ir administravimo trūkumai, įmonių nemokumas.

Prieš pradėdant analizuoti pagrindinius mokesčius atskirai, svarbu įvertinti ir mokesčių našta. Mokesčių našta yra labai svarbus rodiklis vertinant mokesčių sistemą. Visame pasaulyje mokesčių mokėtojai teigia, kad jie moka per daug mokesčių.

Mokesčių našta – tai mokestinių pajamų santykis su bendroju vidaus produktu (BVP) [6].

Kaip jau minėta teorinėje šio darbo dalyje, mokesčių naštos dydį lemia du dalykai:

- mokestinių pajamų kitimas;
- bendrojo vidaus produkto kitimas.

Skaiciuojant mokesčių našta (3 lentelė) tikslinga į mokestines pajamas įtraukti ne tik pajamas iš mokesčių patenkančias į nacionalinį biudžetą, bet ir į Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) biudžetą, Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) biudžetą ir į garantinį fondą. Įtraukiant šias mokestines pajamas rodiklis yra tikslesnis.

3 lentelė

Mokesčių naštos dinamika 2004 – 2008 m.

Pavadinimas	Metai				
	2004	2005	2006	2007	2008
Mokestinės pajamos iš viso, mln. Lt	18191,1	20989,4	25445,1	31614,7	37353
Į nacionalinį biudžetą, mln. Lt	11086	12899	15605	18631	21787
Į VSDF biudžetą, mln. Lt	5430	6174	7500	9304	11135
Į PSDF biudžetą, mln. Lt	1653	1891	2308	3640	4386
Į Garantinį fondą, mln. Lt	22,1	25,4	32,1	39,7	45,0
BVP, mln. Lt	62697,9	72060,4	82792,8	98138,7	111499
BVP, tenkantis vienam gyventojui veikusiomis kainomis, Lt	18249	21105	24393	29073	33187
Mokesčių našta, proc.	29,01	29,13	30,73	32,21	33,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento, VSDFV, LR Finansų ministerijos duomenimis

Remiantis 3 lentelės duomenimis, pastebima, kad mokesčių našta 2004 – 2008 m. laikotarpiu turėjo didėjimo tendenciją. 2005 m. palyginus su 2004 m., mokesčių našta padidėjo 0,12 procentinio punkto, 2006 m. palyginus su 2005 m. – padidėjo 1,6 procentinio punkto, 2007 m. palyginus su 2006 m. – 1,48 procentinio punkto ir 2008 m. palyginus su 2007 m. – 1,29 procentinio punkto. Per visą šį analizuojamą laikotarpį mokesčių našta padidėjo 4,49 procentinio punkto.

Jei mokestinės pajamos mažėja arba bendrasis vidaus produktas didėja, mokesčių našta mažėja [29]. Iš lentelės duomenų matyti, kad mokesčių naštos didėjimą lėmė lėčiau nei mokesčiai didėjęs bendrasis vidaus produktas.

Remiantis statistikos duomenimis, besivystančių šalių bendrasis mokesčių lygis yra žemesnis nei išsivysčiusių. Europos Sąjungoje mokestinė našta sudaro vidutiniškai net 42,6 proc. nuo BVP. Tuo tarpu besivystančiose šalyse vidutiniškai mokesčių lygis yra tik 18 proc. nuo BVP. Lietuva yra kažkur per vidurį surinkdama apie 30 proc. nuo BVP mokestinių pajamų.

Mokesčių sistema vertinama pagal tai, kiek mokesčių našta slepia mokesčių mokėtojus. Bet toks vertinimas neparodo tikrosios mokesčių naštos. Todėl, vertinant mokesčių našta, reikia atsižvelgti į BVP vienam gyventojui. BVP, tenkantis vienam gyventojui, yra vienas mažiausių palyginus su kitų Europos Sąjungos šalių analogišku rodikliu. Taigi pakankamai neaukštas mokesčių naštos rodiklis dar nereiškia kad mokesčius mokėti yra lengviau [52].

Skaičiuojant mokesčių našta, rodiklis nėra visiškai tikslus, kadangi nėra įvertinta „šešėlinė ekonomika“. „Šešėlinė ekonomika“ – tai sukurtos, bet nepaskirstytos vertybės ir paslaugos, kurios skaičiuojant BVP neįtraukiamos. Tai gautos pajamos, nuo kurių mokesčiai nesumokėti.

Neteisėta ir teisėta veikla slepiama nuo valstybės dėl įvairių priežasčių [45]:

- siekiant nemokėti pelno, pajamų ar PVM;
- siekiant išvengti socialinio draudimo įmokų;
- siekiant išvengti tam tikrų juridinių reikalavimų – minimali alga, maksimalus darbo laikas, darbo saugos reikalavimai;
- siekiant išvengti tam tikrų administracinių reikalavimų, kaip statistikos ar kitų ataskaitų.

Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis „šešėlinė ekonomika“ 2004 m. sudarė 20,8 proc. ir nuo 2005 m., kuomet ji buvo 21 proc. BVP, kasmet mažėjo: 2006 m. – 20,5 proc., 2007 m. – 17,8 proc. nuo BVP. 2008 m. panašiai kaip 2007 m. šešėlinė ekonomika siekė apie 18 proc. BVP. „Šešėlinės ekonomikos“ mažėjimui įtakos turėjo valdžios institucijų veikla, nukreipta prieš nelegalų verslą ir pajamų slėpimą. Tačiau šis rodiklis sudarė didelę dalį šalies BVP. O tai galime sieti su vis nemažėjančia mokesčių našta.

Išanalizavus mokestinių pajamų surinkimo tendencijas ir mokesčių naštos kitimą 2004 – 2008 m. laikotarpiu toliau darbe nagrinėjami pagrindiniai šalies mokesčiai, iš kurių surenkama daugiausiai pajamų į nacionalinį šalies biudžetą.

2.2. Pagrindinių LR mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą analizė 2004 – 2008 m. laikotarpiu

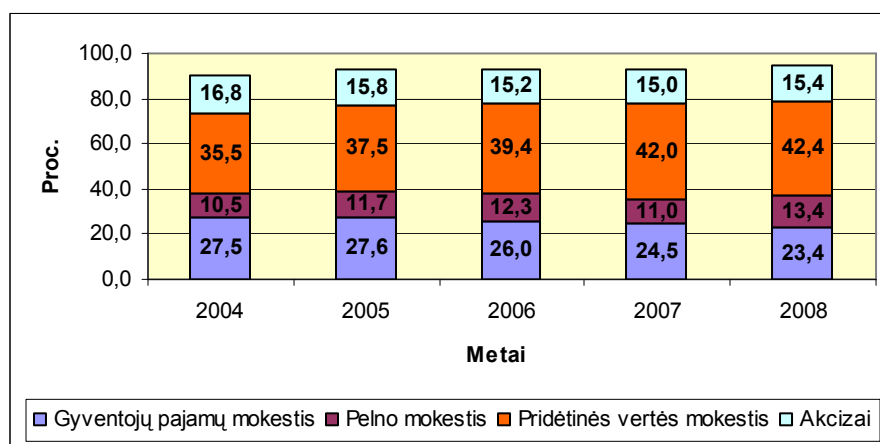
Mokesčių politikos pagrindinis tikslas yra didinti valstybės pajamas tuo pačiu didinant ar bent nemažinant visuotinės gerovės. Svarbu ne tik bendras mokesčių lygis, bet ir pačios mokesčių sistemos struktūra. Struktūra tampa ypač svarbi kai mokesčiais stengiamasi ne tik surinkti pinigus į biudžetą, bet ir kartu vykdyti kryptingą bei pageidautiną reguliacinę mokesčių sistemos funkciją. Kaip darbe jau buvo minėta LR nacionalinio biudžeto mokestines pajamas formuoja keturi pagrindiniai mokesčiai: pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno mokesčiai ir akcizai.

Šiame poskyryje gilinamasi į valstybės mokestinių pajamų struktūros kitimą. Šiam tikslui pasiekti buvo atlikta horizontalioji ir vertikalioji analizė. Horizontalioji analizė atliekama lyginant finansinių ir praėjusių metų balanso duomenis, apskaičiuojant absoliučius jų pasikeitimo dydžius. Ši analizė leidžia įvertinti tam tikro dydžio sudėties kitimą, šiuo atveju mokestinių pajamų kitimą kiekvienais metais. Vertikalioji analizė parodo analizuojamo dydžio struktūrą, t.y. atskirų mokesčių pajamų procentinę dalį nuo visų tais metais gautų pajamų iš mokesčių.

Iš 11 paveikslo (žr. 41 psl.) matyti, kad šie mokesčiai nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose sudaro daugiau nei 90 proc. visų pajamų. Tiesioginių mokesčių (gyventojų pajamų mokestis ir pelno mokestis) lyginamasis svoris (tiriamu laikotarpiu vidutiniškai 37,6 proc.) nacionalinėse pajamose yra mažesnis nei netiesioginių mokesčių (PVM ir akcizai) lyginamasis svoris (tiriamu laikotarpiu vidutiniškai 55 proc.). Tiesioginių mokesčių pajamų dalis biudžeto pajamose 2004 – 2008 m. laikotarpiu kasmet mažėjo, t.y. nuo 38 proc. 2004 m. iki 36,8 proc. 2008 m., o netiesioginių mokesčių dalis – atvirkščiai – didėjo, t.y. nuo 52,3 proc. 2004 m. iki 57,8 proc. 2008 m. Iš netiesioginių mokesčių daugiausia pajamų surenkama iš PVM mokesčio, o iš tiesioginių – iš gyventojų pajamų mokesčio.

Pasak Rakauskienės R., mokesčių sistema, kurioje vyrauja netiesioginiai mokesčiai yra kritikuotina, nes tiesioginiai mokesčiai yra teisingesni. Todėl būtina siekti, kad tiesioginiai mokesčiai sudarytų didžiąją dalį šalies mokestinių pajamų.

11 pav. Pagrindinių mokesčių lyginamasis svoris nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose 2004–2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

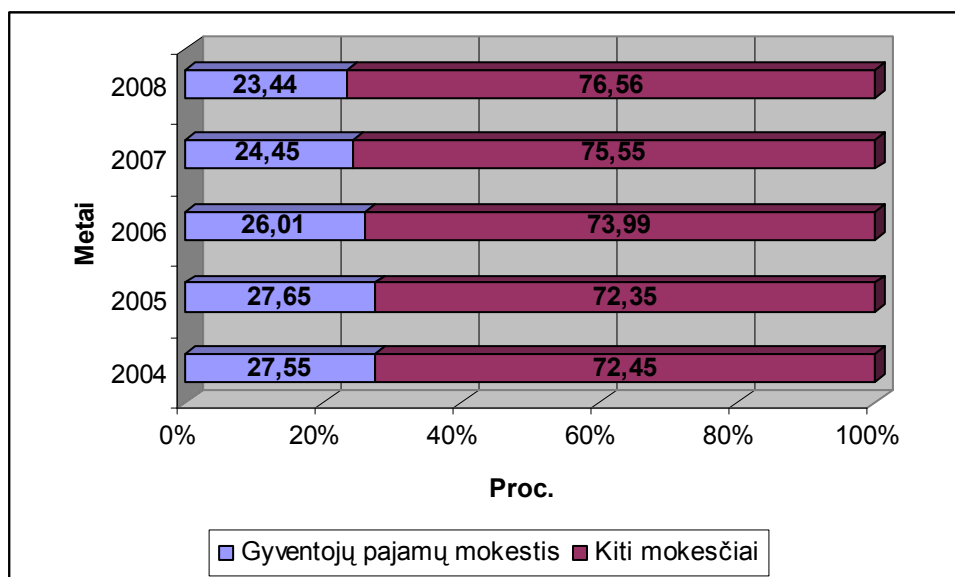
Didžiausią nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų dalį tiriamu laikotarpiu sudarė pajamos iš pridėtinės vertės mokesčio. Taip pat šio mokesčio pajamų lyginamasis svoris biudžeto pajamose 2004 – 2008 m. laikotarpiu kasmet didėjo, jei 2004 m. šio mokesčio pajamų lyginamasis svoris buvo 35,5 proc., tai 2008 m. jis jau sudarė 42,4 proc. visų biudžeto mokestinių pajamų. Pelno mokesčio pajamos turėjo mažiausią nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų lyginamąjį svorį nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose, t.y. tiriamu laikotarpiu sudarė nuo 10,5 proc. iki 13,4 proc. visų biudžeto mokestinių pajamų. Pajamų dalis nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose mažėjo iš akcizo (išskyrus 2008 m.) ir gyventojų pajamų mokesčio (išskyrus nežymų padidėjimą 2005 m.). Taigi svarbiausias mokestis teikiantis biudžetui daugiausia pajamų yra pridėtinės vertės mokestis, po jo seka gyventojų pajamų mokestis, po pastarojo – akcizai. Iš keturių pagrindinių šalies mokesčių mažiausiai pajamų surenkama iš pelno mokesčio.

Atskirų mokesčių vaidmuo formuojant biudžeto pajamas yra skirtingas. Kaip matyti, vieni jų sudaro žymią biudžeto pajamų dalį, iš kitų mokesčių pajamos yra mažesnės. Toliau darbe analizuojamos tiesioginių mokesčių (gyventojų pajamų ir pelno) pajamų į nacionalinį biudžetą kitimo tendencijos, bei jas įtakojusios priežastys 2004 – 2008 m. laikotarpiu.

2.2.1. Pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio analizė

Pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio yra svarbus nacionalinio biudžeto pajamų šaltinis. Kaip darbe jau buvo minėta, pajamos iš šio mokesčio sudaro gana didelę dalį nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų. Todėl šis mokestis valstybei reiškia pajamas, o mokesčių mokėtojams – asocijuojasi su tam tikrų lėšų praradimu.

Kaip matyti iš 12 paveikslas šis mokestis tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė apie 25-26 proc. visų nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų. Taip pat iš paveikslas matyti, kad nuo 2005 m. pajamų, surenkamų iš šio mokesčio, dalis nacionaliniame biudžete kasmet mažėjo. Mažėjanti GPM dalis nereiškia, kad surenkamos pajamos iš GPM taip pat mažėjo.

12 pav. GPM lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 m. – 2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Daugelyje tiek išsivysčiusių, tiek besivystančiųjų šalių, tarp kurių yra Lietuva, keletas veiksnių, įtakančių surenkamą gyventojų pajamų mokesčio sumą yra reguliuojami įstatymiškai. Pavyzdžiui, nustatomas minimalus darbo užmokestis, kuris žinoma įtakoja vidutinį darbo užmokestį. Taip pat pačiame gyventojų pajamų mokesčio įstatyme nustatytas neapmokestinamų pajamų dydis, kuriuo yra mažinamos apmokestinamos pajamos.

Taigi tiriamu laikotarpiu gyventojų pajamų mokesčio dalies mažėjimą mokestinėse pajamose sąlygojo gyventojų pajamų mokesčio apmokestinamosios bazės pokyčiai – daugiausiai pagrindinio neapmokestinamųjų pajamų didinimas ir mokesčio tarifo mažinimas.

Nuo 2006 m. liepos 1 d. palaipsniui pradėtas mažinti 33 proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifas iki 27 proc., nuo 2008 m. sausio 1 d. – iki 24 proc. Būtina pažymėti, kad mokesčio tarifo mažinimas tęsėsi ir šiais metais, t.y. nuo 2009 m. sausio 1 d. tarifas sumažintas iki 15 proc. (su darbo santykiais susijusios pajamos apmokestinamos 21 proc. tarifu). Mokesčio tarifo mažinimas, viena vertus, sumažina vieno mokesčio mokėtojo sumokamą mokestį, antra vertus, padidina žmonių paskatas dirbti ir užsidirbti daugiau. Taip pat mažinant pagrindinį mokesčio tarifą siekiama padidinti Lietuvos konkurencingumą regione, subalansuoti darbo ir kapitalo apmokestinimą ir sumažinti mokesčių našą

gyventojams. Siekiama, kad mokesčių sistema būtų patrauklesnė užsienio investuotojams. Be to, dideli mokesčio tarifai sukelia nepageidaujamas pasekmes, tokias kaip vengimas mokėti mokesčius.

Nors gyventojų pajamų mokesčio pajamų dalis nacionaliniame biudžete tiriamu laikotarpiu mažėjo, tačiau bendra pajamų suma iš šio mokesčio didėjo ir tai matyti 4 lentelėje.

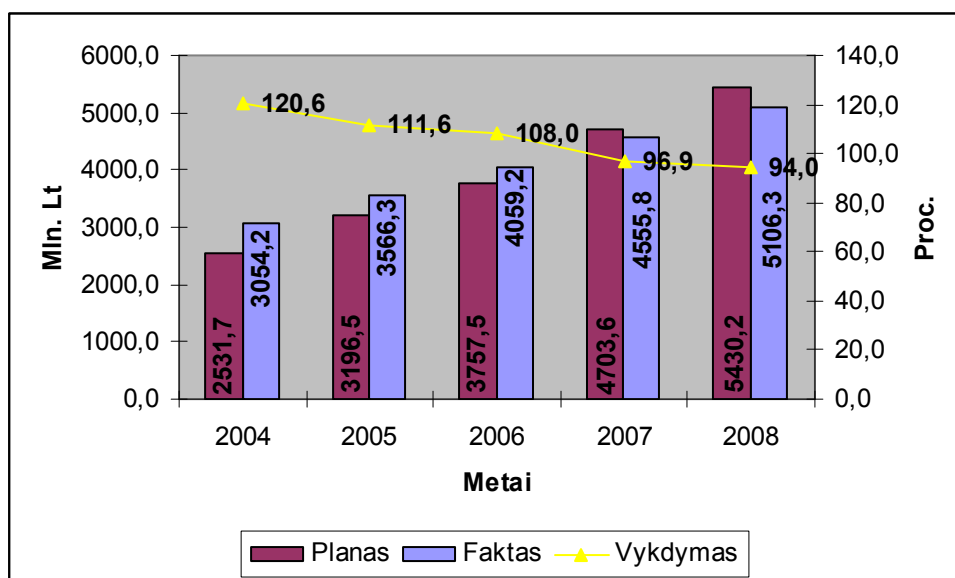
4 lentelė

Pajamų iš GPM kitimo tempai 2004 -2008 m.

Rodiklis	Metai				
	2004	2005	2006	2007	2008
GPM pajamos, mln. Lt	3054,2	3566,3	4059,2	4555,8	5106,3
Vidutinis lygis, mln. Lt	4068,362				
Grandininis padidėjimo tempas, mln. Lt	-	512,1	492,9	496,6	550,5
Bazinis padidėjimo tempas, mln. Lt	0	512,1	1005,1	1501,6	2052,1
Grandininis padidėjimo tempas, proc.	-	16,77	13,82	12,23	12,08
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	16,77	32,91	49,17	67,19

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Per visą tiriamą penkerių metų laikotarpį pajamos iš šio mokesčio padidėjo 67,19 proc., arba 2052,1 mln. Lt. 2005 m. palyginus su 2004 m., surenkamos pajamos iš šio mokesčio padidėjo 16,77 proc., 2006 m. palyginus su 2005 m. – padidėjo 13,82 proc., 2007 m. palyginus su 2006 m. – 12,23 proc. ir 2008 m. palyginus su 2007 m. padidėjo 12,08 proc. Taigi pastebima, kad kasmetinis padidėjimo tempas mažėjo.

13 pav. GPM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis

Nors kasmet surenkamų pajamų suma iš GPM mokesčio tiriamu laikotarpiu didėjo, plano įvykdymo procentas kasmet mažėjo (13 pav.), o 2007 m. ir 2008 m. plano surinkimas iš GPM buvo įvykdytas 94,0 proc.

Taigi toliau aptariamos priežastys, lėmusios šių mokesčių pajamų sumos didėjimą bei priežastys, kurios įtakojo plano neįvykdymą bei kasmetinių padidėjimo tempų mažėjimą analizuojamais metais.

Surenkamų pajamų iš GPM sumos didėjimui tiriamu laikotarpiu įtakos turėjo:

➤ augantis darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis. Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis – pomokestinis darbo užmokestis, t.y. iš vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio atėmus gyventojų pajamų ir valstybinio socialinio draudimo mokesčius, kuriuos moka darbuotojas.

5 lentelė

Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio kitimas 2004 – 2008 m.

Metai	Vidutinis darbo užmokestis, Lt	Padidėjimo tempas	
		Baziniu būdu, proc.	Grandininio būdu, proc.
2004	1149,3	-	-
2005	1276,2	11,0	11,0
2006	1495,7	30,1	17,2
2007	1802,4	56,8	20,5
2008	2174,0	89,2	20,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis

Per tiriamą laikotarpį darbo užmokestis padidėjo 89,2 proc. Didžiausi darbo užmokesčio padidėjimo tempai pastebimi 2007 m. ir 2008 m., kuomet 2007 m. palyginus su 2006 m. darbo užmokestis išaugo 20,5 proc., o 2008 m. palyginus su 2007 m. šis rodiklis padidėjo 20,6 proc. (5 lentelė).

Tiriamu laikotarpiu didžiausias vidutinis darbo užmokestis buvo finansiniu tarpininkavimu užsiimančiose įmonėse. Sparčiausiai darbo užmokestis augo statybos, sveikatos priežiūros ir socialinio darbo srityse, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitame versle. Pastaruosius metus sparčiausiai besivysčiusiame sektoriuje – statybose buvo juntamas darbuotojų trūkumas pirmiausia dėl jų emigracijos. Norėdamos rasti kvalifikuotą pamainą statybų bendrovės buvo priverstos didinti atlyginimus, kad neemigruotų likusieji darbininkai. Tai buvo pagrindinė atlyginimų didėjimo priežastis šiame sektoriuje.

➤ Nuolat didinama minimali mėnesinė alga (6 lentelė, žr. 45 psl.).

Per tiriamą laikotarpį minimali mėnesinė alga padidėjo 60 proc. Minimalios mėnesinės algos didinimą įtakojo didėjantis vidutis mėnesinis darbo užmokestis.

6 lentelė

Minimalios mėnesinės algos kitimas 2004 – 2008 m.

Data	2004 m. gegužės 1 d.	2005 m. liepos 1 d.	2006 m. liepos 1 d.	2007 m. liepos 1 d.	2008 m. sausio 1 d.
Mėnesinė alga, Lt	500	550	600	700	800

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis

Teigiama, kad minimali mėnesinė alga turi būti ne mažesnė kaip 60 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio – tai atitinka Europos Socialinės chartijos nuostatas dėl teisingo atlygio už darbą, pagal kurias numatomas būtent toks minimalios algos ir vidutinio šalies darbo užmokesčio santykis [33]. 2008 m. šis santykis sudarė 37 proc.

➤ Pagrindinio neapmokestinamųjų pajamų dydžio didinimas. Nuo 2007 m. sausio 1 d iki 320 Lt padidintas pagrindinis neapmokestinamasis pajamų dydis (nuo 2003 m. sausio 1 d. buvo 290 Lt). Dauguma ekonomistų teigia, kad būtiniausias pajamas pragyvenimui reikia neapmokestinti.

➤ Mažėjantis procentas darbuotojų, gaunančių pačius mažiausius atlyginimus. Šalyje žmonių, patenkančių į didžiausią darbuotojų grupę pagal atlyginimus (39,9 proc.) 2007 m. ir gaunančių mažiau nei 800 litų mėnesinio atlyginimo, dalis nuo visų dirbančiųjų sumažėjo 30,9 proc. ir 2008 m. I - III ketv. sudarė 27,6 proc.

➤ Užimtumo didėjimas bei gyventojų nedarbo lygio mažėjimas. Nedarbo lygis šalyje 2004 m. sudarė 11,4 proc. ir kasmet mažėjo iki 2007 m. Tais metais nedarbo lygis buvo mažiausias tiriamu laikotarpiu ir sudarė 4,3 proc. 2004 – 2007 m. laikotarpiu nedarbo lygis sumažėjo daugiau nei dvigubai. Tačiau nuo 2008 m. gegužės mėn. nedarbo lygis pradėjo didėti ir tais metais jis jau sudarė 5,8 proc.

Taigi pagrindiniai veiksniai, lėmę didesnę pajamų surinkimą iš GPM buvo didėjantis vidutinis darbo užmokestis, kurio didėjimui įtakos turėjo didinama minimalioji mėnesinė alga, didėjantis užimtų gyventojų skaičius bei mažėjantis nedarbas.

2007 m. ir 2008 m. pajamų surinkimo planas iš GPM buvo įvykdytas mažiau nei 100 proc. Plano neįvykdymui 2007 m. ir 2008 m. įtakos turėjo:

➤ išaugę GPM grąžinimai. Lyginant su 2006 m., 2007 m. grąžinta GPM suma padidėjo 79170,8 tūkst. Lt arba 29 proc. 2008 m. pagal pateiktas metines gyventojų pajamų mokesčio deklaracijas, gyventojams iš viso grąžinta 440630,8 tūkst. Lt GPM. Lyginant su 2007 m., 2008 m. grąžinta GPM suma padidėjo 84913,4 tūkst. Lt arba 23,9 proc.

➤ Padidėjusios įmokos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą. Nuo 2007 m. sausio 1 d. į PSDF pradėta pervesti 30 proc. GPM pajamų, apskaičiuotų nuo su darbo santykiais nesusijusių gyventojų pajamų.

➤ Nedarbo lygio didėjimas. 2008 metų pradžioje buvęs žemas gyventojų nedarbo lygis jau nuo tų metų gegužės mėnesio pradėjo augti ir buvo didesnis, nei per atitinkamus 2007 m. mėnesius. 2008 m. III ketv. Statistikos departamento tyrimų duomenimis nedarbo lygis šalyje buvo 5,9 proc. ir, lyginant su 2007 m. atitinkamu laikotarpiu, padidėjo 2 proc. punktais. Lietuvos darbo biržos duomenimis 2008 m. gruodžio 31 d. bedarbių, registruotų Lietuvos darbo biržoje, procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų Lietuvoje buvo 4,4 proc. ir, lyginant su 2007 m. gruodžio 31 d. duomenimis, padidėjo 1,1 proc. punktu. Tai turėjo tiesioginės įtakos GPM surinkimo, lyginant su 2007 m., augimo sulėtėjimui.

Gyventojų pajamų mokesčių galima išskirti kaip vieną svarbiausių gyventojų mokamų mokesčių, nes jis labiausiai įtakoja kiekvieno dirbančiojo gaunamų pajamų dydį. Taigi, mažėjantis darbuotojų, gaunančių pačius žemiausius atlyginimus, procentas, mažėjantis nedarbo lygis bei augantis darbo užmokestis lėmė didesnę gyventojų pajamų mokesčio surinkimą ir didesnę nei 100 proc. plano įvykdymą 2004 – 2007 m. laikotarpiu. 2007 - 2008 m. plano įvykdymą mažiau nei 100 proc. įtakojo padidėję GPM grąžinimai ir nuo 2008 m. gegužės mėn. pradėjęs didėti nedarbo lygis.

Atlikus koreliacinę analizę² nustatyta, kad ryšys tarp vidutinio darbo užmokesčio ir GPM pajamų yra labai stiprus (98,46 proc.). Gauta regresijos lygtis parodė, kad vidutiniam darbo užmokesčiui padidėjus 1 lt/mėn. GPM pajamos padidėja 1,9 mln. Lt. Taip pat GPM pajamas smarkiai įtakoja ir minimali alga. Remiantis gautu determinacijos koeficientu, galima teigti, kad minimalios algos kitimas GPM pajamas įtakoja 97,36 proc. Minimaliai algai padidėjus 1 Lt/mėn. GPM pajamos padidėja 6,6 mln. Lt. Atvirkštinė priklausomybė egzistuoja tarp nedarbo lygio ir GPM pajamų. Nedarbo lygiui padidėjus 1 proc. punktu pajamos iš GPM mokesčio sumažėja 241,7 mln. Lt.

Vertinant mokesčio tarifo dydį ir jo įtaką biudžeto pajamoms, surenkamo pajamų mokesčio suma lygintina su BVP (7 lentelė).

7 lentelė

Gyventojų pajamų mokesčio dalis nuo BVP 2004 – 2008 m. laikotarpiu

Metai	BVP, mln. Lt	Grandininis BVP padidėjimo tempas, proc.	Pajamos iš GPM, mln. Lt	Grandininis GPM padidėjimo tempas, proc.	GPM dalis nuo BVP, proc.
2004	62697,9	-	3054,2	-	4,90
2005	72060,4	14,93	3566,3	16,77	4,95
2006	82792,8	14,89	4059,2	13,82	4,90
2007	98138,7	18,54	4555,8	12,23	4,64
2008	111498,7	13,61	5106,3	12,08	4,58

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir LR Finansų ministerijos duomenimis

² žr. 2 priede

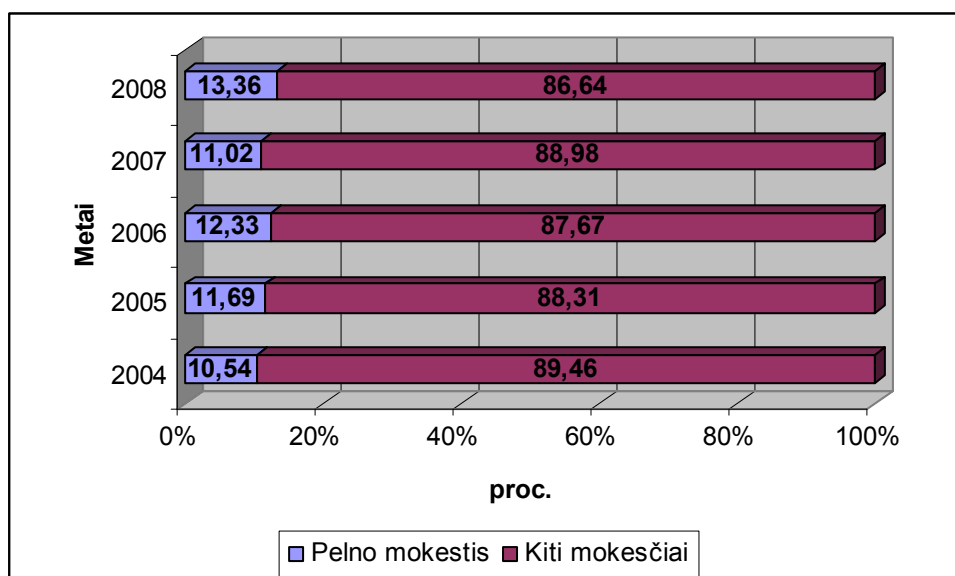
Kaip matyti iš lentelės duomenų šio mokesčio našta gyventojams nuo 2006 m. kasmet mažėjo. Tiriamu laikotarpiu šalies BVP didėjo spartesniu tempu nei GPM pajamos, todėl šio mokesčio našta mažėjo. Tam įtakos turėjo mokesčio tarifo mažinimas bei neapmokestinamojo pajamų dydžio didinimas. Lietuva, kaip ir daugelis Europos valstybių įvykdė ir dabar vykdo pajamų mokesčio sistemos reformas, kurių pagrindinis tikslas – sumažinti mokesčio našta.

Gyventojų pajamų mokestis Lietuvoje dar nėra tinkamai suformuotas. Pieš keletą metų pradėjus vykdyti mokesčių reformą, pakeistas gyventojų pajamų mokestis, kuris įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. Per keletą metų, nuo naujo mokesčio įstatymo įsigaliojimo, jau buvo gana nemažai priimta ir jo pakeitimų. Paskutiniai šio mokesčio pakeitimai vykdomi nuo 2009 m. pradžios. Galima teigti, kad reforma, susijusi su gyventojų pajamų mokesčiu dar nesibaigė.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. gyventojų pajamų mokestis sumažintas iki 15 proc., neapmokestinamas pajamų dydis mažiausiai uždirbantiems padidintas iki 470 Lt., didėjant pajamoms, taikomas vis mažesnis NPD, o pajamoms viršijus 3150 Lt NPD nebetaikomas. Faktiškai gyventojų pajamos, susijusios su darbo santykiais apmokestinamos 21 proc. tarifu (15 proc. ir 6 proc.), t.y. tarifas sumažėjo nuo 24 proc. iki 21 proc. Kaip matėme, tarifo sumažinimas nuo 33 proc. iki 27 proc. 2007 m. ne tik kad nesumažino surenkamų pajamų sumos į nacionalinį biudžetą, bet ji netgi buvo didesnė, lyginant su 2006 m. To paties tikimasi ir vykdant 2009 m. GPM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą planą.

2.2.2. Pelno mokesčio pajamų analizė

Kitas svarbus, vienas iš tiesioginių šalies mokesčių – pelno mokestis. Pajamos iš pelno mokesčio tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 11,8 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų, gaunamų iš mokesčių. Šio mokesčio lyginamasis svoris bendroje pajamų iš mokesčių struktūroje kasmet didėjo, išskyrus 2007 m., o 2008 m. ši dalis buvo didžiausia. Jei 2004 m. šis mokestis sudarė 10,54 proc. visų mokestinių pajamų, tai 2008 m. jau 13,36 proc. (14 pav., žr. 48 psl.).

14 pav. Pelno mokesčio lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 – 2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Iš 8 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad kasmet vidutiniškai į nacionalinį šalies biudžetą buvo surenkama 1913,0 mln. Lt pelno mokesčio pajamų. Per tiriamą laikotarpį pajamos iš šio mokesčio padidėjo net 148,96 proc. arba 1741,2 mln. Lt. Kasmetiniai šio mokesčio padidėjimo tempai labai netolygūs, jei 2005 m. ir 2006 m., atitinkamai lyginant su praėjusiais metais, padidėjimo tempai buvo panašūs (28,98 proc. ir 27,65 proc.), tai 2007 m. lyginant su 2006 m. šis tempas buvo tik 6,71 proc., o 2008 m. lyginant su 2007 m. net 41,71 proc. Tačiau tai sietina su vienos bendrovės pelno apskaičiavimo būdo pakeitimu tuo laikotarpiu.

8 lentelė

Pelno mokesčio pajamų kitimo tempai 2004- 2008 m.

Rodiklis	Metai	2004	2005	2006	2007	2008
Pelno mokesčio pajamos, mln. Lt		1169,0	1507,7	1924,5	2053,6	2910,2
Vidutinis lygis, mln. Lt		1913,0				
Grandininis padidėjimo tempas, mln. Lt		-	338,8	416,8	129,1	856,5
Bazinis padidėjimo tempas, mln. Lt		0	338,8	755,6	884,7	1741,2
Grandininis padidėjimo tempas, proc.		-	28,98	27,65	6,71	41,71
Bazinis padidėjimo tempas, proc.		0	28,98	64,64	75,68	148,96

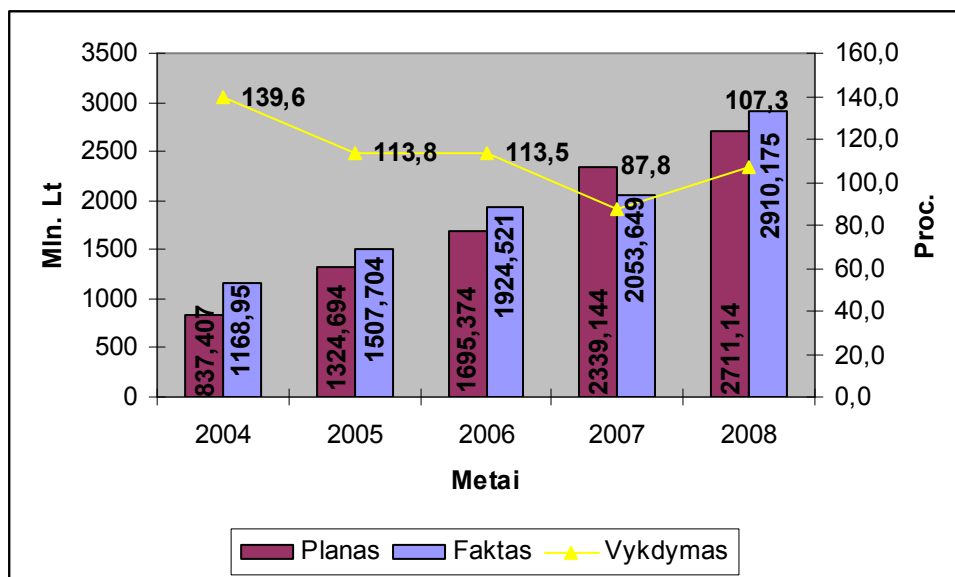
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Per tiriamą laikotarpį, išskyrus 2007 m., pelno mokesčio surinkimo planas įvykdytas daugiau nei 100 proc. (15 pav.).

2004 m. pelno mokesčio įplaukų planas įvykdytas net 139,6 proc. Pagrindinės priežastys įtakojusi tokį šio mokesčio surinkimą – pagerėjusi įmonių finansinė būklė bei išaugęs įmonių

pelningumas. Įmonės 2003 m. dirbo pelningiau, įmonių pateiktais pelno mokesčio deklaracijų duomenimis 2002 m. įmonių deklaruotas pelnas iki apmokestinimo buvo 4,76 mlrd. Lt, o 2003 m. jis išaugo iki 5,59 mlrd. Lt.

15 pav. Pelno mokesčio pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Taip pat 2004 m. surenkamų pajamų iš pelno mokesčio dydžiui įtakos turėjo ir investicijų apmokestinimo lengvatos. Nors nuo 2002 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujos pelno mokesčio įstatymo nuostatos dėl investicijų apmokestinimo, bet įmonės iki 2002 m. pradžios pasinaudojusios galiojusiomis lengvatomis 2003 m. mokėdamos avansinį pelno mokestį (I-III ketvirčius) pagal 2001 m. apmokestinamojo pelno sumą dar turėjo mažesnę apmokestinamą bazę, todėl ir 2003 m. I-III ketv. mokesčio buvo surinkta 1,5 karto mažiau nei 2004 m., kai avansinis pelno mokestis buvo mokamas pagal 2002 m. rezultatus.

2005 m. plano įvykdymą 113,8 proc. taip pat labiausiai įtakėjo - išaugęs įmonių pelningumas. 2005 m. įmonių deklaruotas pelnas iki apmokestinimo buvo 30 proc. arba 1965 mln. Lt didesnis nei 2004 m. pelno mokesčio deklaracijose nurodytos atitinkamos sumos. 2005 m. pelno mokesčio surinkimui didelę įtaką turėjo ir tokių bendrovių kaip „SEB banko“ sumokėto pelno mokesčio išaugimas 21,7 mln. Lt (nuo 1,75 mln. Lt 2004 m. iki 23,49 mln. Lt 2005 m.) ir AB „Mažeikių nafta“ pelno mokesčio išaugimas 167,5 mln. Lt (nuo 2,05 mln. Lt 2004 m. iki 169,5 mln. Lt 2005 m.).

2006 metais pagrindinis veiksnys lėmęs pelno mokesčio pajamų didėjimą taip pat buvo didėjantis įmonių pelningumas. Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, pagal 2005 m. metines pelno mokesčio deklaracijas, įmonių pelningumas, palyginti su 2004 m., išaugo 2311,2 mln. Lt, arba 27,2 proc. Pajamos iš pelno mokesčio labiausiai didėjo šiose įmonių ekonominės veiklos srityse:

apdirbamojoje pramonėje (113,1 mln. litų, arba 24,4 proc.), nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos srityje (75,6 mln. litų, arba 42,7 proc.) ir statyboje (50,0 mln. litų, arba 43,2 proc.).

Pagrindinis pelno mokesčio 2007 m. plano nevykdymą nulėmęs veiksnys buvo tas, kad viena akcinė bendrovė, 2006 m. sumokėjusi 242,5 mln. Lt, 2007 m. pakeitė avansinio pelno mokesčio apskaičiavimo būdą ir avansinį pelno mokestį skaičiavo pagal numatomą mokestinių metų pelno mokesčio sumą. Dėl šios įmonės mokėjimo įtakos pelno mokesčio pajamos sumažėjo 330 mln. Lt.

Nors pajamų surinkimo planas 2007 m. buvo įvykdytas mažiau nei 100 proc., tačiau pajamų iš šio mokesčio surinkta 6,7 proc. daugiau lyginant su 2006 m. Tam įtakos turėjo vis dar tebesitęsiantis įmonių pelningumo didėjimas.

2008 m. pelno mokesčio pajamų didėjimui įtakos turėjo avansinio pelno mokesčio didėjimas, kuris lyginat su 2007 m. padidėjo 440,8 mln. Lt arba 39,4 proc. 105 mln. Lt avansiniai mokėjimai išaugo dėl prieš tai minėtos vienos įmonės, kuri 2007 m. buvo pakeitusi šio mokesčio apskaičiavimo būdą. Tais metais taip pat didėjo ir įmonių pelningumas.

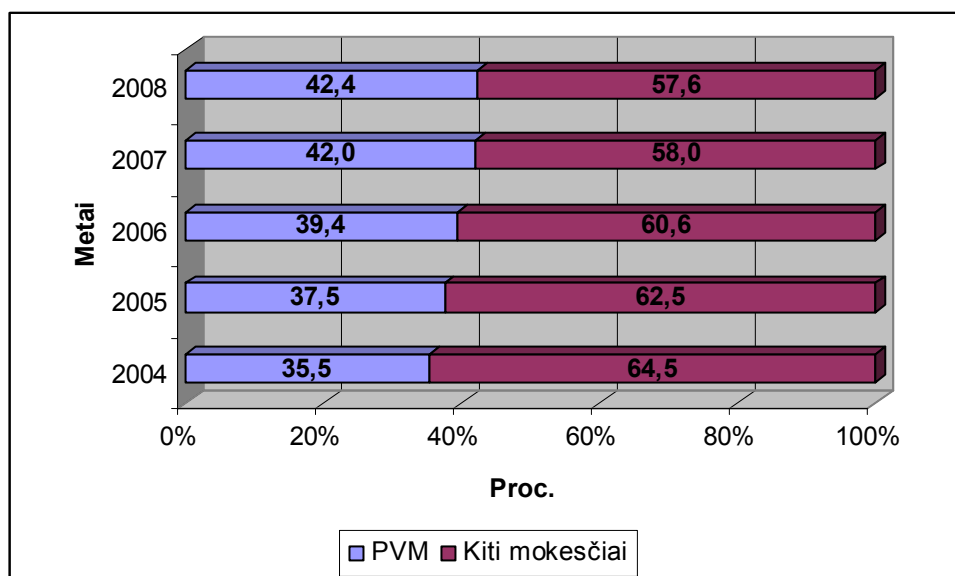
Apibendrinant galima teigti, kad pajamos iš pelno mokesčio 2004 – 2008 m. laikotarpiu kasmet didėjo ir pagrindiniai veiksniai, įtakojantys šias pajamas buvo didėjantis įmonių pelningumas, gerėjanti įmonių finansinė padėtis, investicijų apmokestinimo lengvatos.

Atlikus pajamų iš pagrindinių šalies tiesioginių mokesčių analizę toliau darbe nagrinėjami pagrindiniai netiesioginiai šalies mokesčiai (PVM, akcizai), šių mokesčių surenkamų pajamų į nacionalinį šalies biudžetą tendencijos bei jas įtakojusios priežastys.

2.2.3. Pridėtinės vertės mokesčio pajamų analizė

Pridėtinės vertės mokestis (PVM) yra vienas iš netiesioginių mokesčių. Be tos priežasties, kad lengvai administruojamas, PVM ekonomistų laikomas geru mokesčiu. Dar 1651 m. filosofas Thomas Hobbesas suformulavo intelektualinį vartojimo mokesčių pagrindimą. Jis teigė, kad daugiau mokesčių turi mokėti tie, kurie daugiau suvartoja, o ne tie, kurie uždirba daugiau ir daugiau sutaupo [8].

Iš šio mokesčio į nacionalinį biudžetą įplaukia daugiausiai pajamų, taigi jis yra svarbiausias įplaukų šaltinis. Šio mokesčio dalis mokestinėse pajamose 2004 – 2008 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 39,36 proc.

16 pav. PVM lyginamasis svoris mokestinėse pajamos 2004 m. – 2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Pateiktame 16 paveiksle matyti, kad PVM dalis nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose kasmet didėjo. Jei 2004 m. pajamų iš PVM lyginamasis svoris mokestinės pajamose buvo 35,5 proc., tai jau 2008 m. jis sudarė 42,4 proc. visų nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų.

9 lentelė

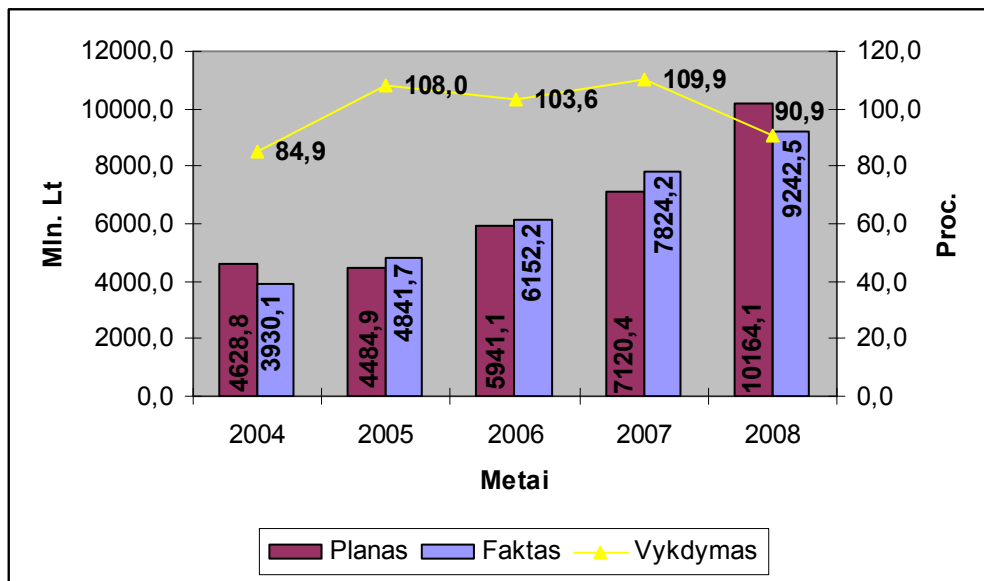
PVM pajamų kitimo tempai 2004 – 2008 m.

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
PVM mokesčio pajamos, mln. Lt	3930,1	4841,7	6152,2	7824,2	9242,5
Vidutinis lygis, mln. Lt	6398,14				
Grandininis padidėjimo tempas, mln. Lt	-	911,6	1310,5	1672,0	1418,3
Bazinis padidėjimo tempas, mln. Lt	0	911,6	2222,1	3894,1	5312,4
Grandininis padidėjimo tempas, proc.	-	23,20	27,07	27,18	18,13
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	23,20	56,54	99,08	135,17

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Per tiriamą laikotarpį pajamos iš šio mokesčio padidėjo daugiau nei dvigubai, t.y. 135,17 proc. arba 5312,4 mln. Lt. Vidutiniškai kasmet pajamų iš PVM mokesčio į nacionalinį biudžetą buvo surinkta 6398,14 mln. Lt. Remiantis 9 lentelės duomenimis būtina pastebėti, kad 2004 – 2007 m. laikotarpiu šio mokesčio pajamos kasmet didėjo vis didesniu tempu, tačiau jau 2008 m. pajamų augimo tempas sulėtėjo ir sudarė 18,13 proc. lyginant su 2007 m., kai tuo tarpu 2007 m. augimo tempas buvo 27,18 proc. lyginant su 2006 m.

Taip pat, kaip matyti iš 17 paveiksle pateikto grafiko, PVM surinkimo planas buvo įvykdytas 2005 – 2007 m. laikotarpiu ir neįvykdytas 2004 m. ir 2008 m.

17 pav. PVM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis

Toliau darbe išskiriamos pagrindinės priežastys teigiamai ir neigiamai įtakojusios šio mokesčio pajamų surinkimą.

2004 m. pats svarbiausias PVM faktinių pajamų atitrūkimą nuo planinių, t.y. surinkimo plano įvykdymą 84,9 proc. įtakojęs veiksnys buvo nuo 2004 m. gegužės 1 dienos įsigaliojusi nauja LR Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo redakcija. Pagal minėtą įstatymą nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsivežant prekes iš kitų ES šalių narių nebereikia mokėti importo PVM – vietoj to Lietuvos PVM mokėtojas, įsigijęs prekių iš kitų ES šalių narių, turi pats apskaičiuoti ir sumokėti PVM jau šalies viduje. Įsigyjant prekes iš ES valstybių narių, vietoje egzistavusio importo PVM, kurį įmonės privalėjo sumokėti iš anksto įsivežant prekes į Lietuvą, nuo minėtos datos PVM mokėjo tik šias prekes realizavus. Tai labai įtakojo 2004 m. gruodžio mėn. PVM pajamas, nes kalėdinės prekybos išdavoje surinktas PVM į biudžetą pateko tik 2005 m. sausio mėn. tai yra deklaruojant ir sumokant PVM už 2004 m. gruodžio mėn. Palyginimui, galima paminėti, kad 2003 m. importo PVM iš ES šalių muitinėje buvo sumokėta 170 mln. litų.

Analizuojant pajamų surinkimą, išskiriami šie pagrindiniai veiksniai, būdingi visam analizuojamam 2004 – 2008 m. laikotarpiui, kurie įtakojo PVM pajamų surinkimą:

➤ išaugusios namų ūkių vartojimo išlaidos. Pagal Statistikos departamento duomenis 2005 m. palyginus su 2004 m., namų ūkio vartojimo išlaidos padidėjo 12,8 proc., 2006 metais atitinkamai 12,7

proc., 2007 m. padidėjo net 14,9 proc., o jau 2008 m. augimo tempas smarkiai sulėtėjo ir sudarė tik 6 proc.

➤ Padidėjusios prekių ir paslaugų kainos. Statistikos departamento duomenimis vidutiniai metiniai vartotojų kainų indeksai 2005 m. palyginus su 2004 m. padidėjo 2,7 proc., atitinkamai 2006 m. lyginant su ankstesniais metais padidėjo 3,7 proc., 2007 m. išaugo 5,7 proc. ir 2008 m. net 10,9 proc.

➤ Išaugęs PVM mokėtojų skaičius. Per 2006 metus PVM mokėtojų skaičius padidėjo 8,2 proc. arba 4420 asmenų ir 2007 m. sausio 1 d. mokesčio mokėtojų registre buvo įregistruoti 57609 PVM mokėtojai. Per 2007 m. PVM mokėtojų skaičius padidėjo 10,65 proc. ir 2008 m. sausio 1d. buvo įregistruoti 63598 PVM mokėtojai.

➤ Teigiamas prekių bei paslaugų pardavimo apimčių pokytis. Lyginant per 2006 ir 2005 metus pateiktų PVM deklaracijų duomenis, ataskaitiniais metais mokesčių mokėtojai deklaravo 27,63 proc. didesnę pardavimų vertę. Tai sąlygojo pardavimo PVM augimą bei teigiamą apskaičiuoto mokėtino PVM pokytį. Lyginant per 2007 ir 2006 metus pateiktų PVM deklaracijų duomenis, apmokestinamų prekių pardavimų vertė buvo didesnė 26,09 proc.

Būtina paminėti, kad 2005 m. PVM augimui buvo reikšminga ypatingai padidėjusi nekilnojamojo turto paklausa – išaugo ne tik statybos mastai, bet ir statinių kainos. Tuo laikotarpiu pingant vartojimo kreditams, augo nekilnojamojo turto paklausa. Kadangi pasiūla nebuvo tokia didelė, augo statinių kainos. Šie rodikliai didino pardavimų vertę ir apskaičiuotą pardavimo PVM. PVM pajamų augimas iš statybų sektoriaus, nekilnojamo turto, nuomos 2006 m. taip pat buvo labai reikšmingas.

2005 m. teigiamą PVM pajamų pokytį įtakojo ir PVM įstatyminės bazės pasikeitimai. Pasikeitus lizingo sandorių apmokestinimo tvarkai, nuo 2004 m vasario 2 d. naujų sandorių pardavimo PVM lizingo bendrovės pradėjo skaičiuoti iš karto nuo visos išperkamosios nuomos būdu parduodamos prekės vertės, o ne dalimis. Per 2005 m. iš finansinio tarpininkavimo veiklos gauta 229218 tūkst. Lt PVM pajamų, tuo tarpu per 2004 m. PVM pajamos iš šios ūkio šakos sudarė 130434 tūkst. Lt. Be to, 2005 m. išaugo lizingo būdu įsigyjamų prekių apimtys.

Kaip darbe jau buvo minėta, tiriamu laikotarpiu pajamų iš PVM kasmetiniai augimo tempai didėjo, tačiau 2008 m. PVM pajamų augimo tempas sumažėjo, lyginant su praėjusiais metais. Taip pat šio mokesčio surinkimo planas tais metais įvykdytas tik 90,9 proc. Pagrindinės priežastys, įtakojusios šio mokesčio pajamų augimo tempo sumažėjimą bei plano neįvykdymą yra šios:

➤ lėtėjantys vartojimo augimo tempai. Jei 2004 – 2007 m. laikotarpiu vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį kasmet padidėdavo po 13,5 proc., tai 2008 m. palyginus su 2007 m. šios išlaidos padidėjo jau tik 6 proc. Vartojimo apribojimui tiesioginės įtakos turėjo

vartojimo kainų augimas, kuris 2008 m. lyginant su 2007 m. padidėjo 10,9 proc., kai tuo tarpu 2004 m. – 2007 m. laikotarpiu metinis vartotojų kainų indeksas, lyginant su ankstesniais metais, kasmet padidėdavo po 3,3 proc.

➤ Lėtėjantis pagrindinių ekonominių sektorių pardavimo pajamų augimas. Pagrindinių ekonominių veiklos sektorių pardavimų apimtys, kurios 2007 m. lyginant su 2006 m., turėjo ženkliausią augimą, t.y. statyba (44,1 proc.), finansinis ir draudimo veikla (37,5 proc.), nekilnojamojo turto operacijos (29,1 proc.), didmeninė ir mažmeninė prekyba (27,8 proc.), prekių bei paslaugų realizacija 2008 m. palaipsniui mažėjo. Vienose iš jų 2008 m. vis dar buvo matomas pardavimų augimas, nors jo tempai gerokai sulėtėję (prekyba – 15,4 proc., statyba – 6,0 proc., finansinė ir draudimo veikla – 2,2 proc.).

Nepaisant to, kad PVM nepateisino valstybės lūkesčių 2008 m., tačiau šio mokesčio pajamos turėjo tendenciją didėti, t.y. lyginant su 2007 m., pajamos išaugo 1418,3 mln. Lt arba 18 proc. PVM mokesčio augimą įtakojo, kaip ir ankstesniais metais, išaugusios namų ūkių vartojimo išlaidos (lyginant su 2007 m. padidėjo 6 proc.); padidėjusios prekių ir paslaugų kainos (vidutiniai metiniai vartotojų kainų indeksai 2008 m. buvo 10,9 proc. didesni nei 2007 m.); išaugęs PVM mokėtojų skaičius. Palyginus PVM mokėtojų skaičiaus duomenis 2009 ir 2008 m. sausio 1 d., PVM mokėtojų įregistruota 7,8 proc. daugiau ir 2009 sausio 1 d. buvo įregistruota 68446 PVM mokėtojai. Taip pat PVM pajamų augimą įtakojo teigiamas prekių bei paslaugų pardavimo apimčių pokytis. Lyginant 2008 m. su 2007 m. apmokestinamų prekių pardavimų vertė padidėjo 9,9 proc. Tai sąlygojo pardavimo PVM augimą bei teigiamą apskaičiuoto mokėtino PVM.

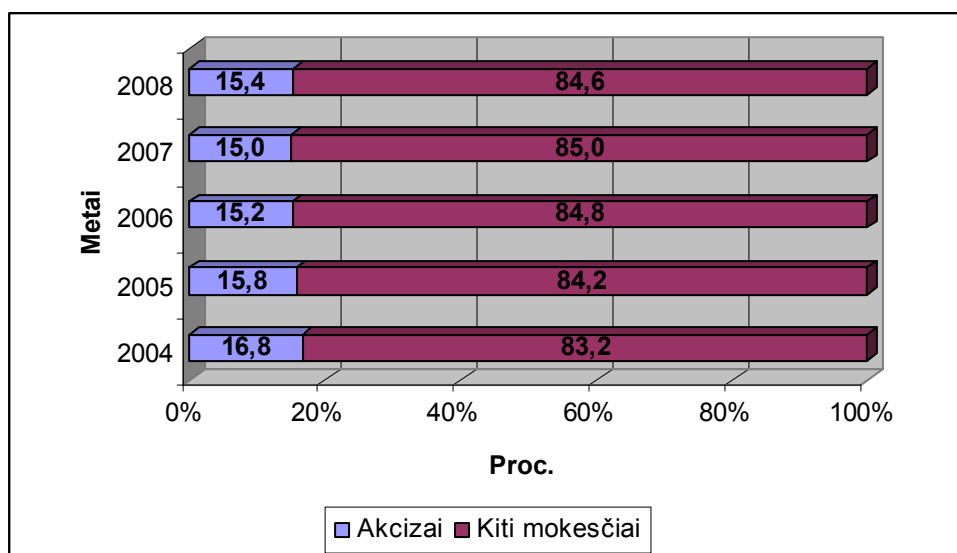
Apibendrinant galima teigti, kad tiriamu laikotarpiu pajamos iš šio mokesčio kasmet didėjo ir pagrindinės priežastys įtakojusios tokį pajamų surinkimą buvo augančios namų ūkių vartojimo išlaidos, didėjančios prekių ir paslaugų kainos, augantis PVM mokėtojų skaičius. Nuo 2008 m. augimo tempas sulėtėjo dėl mažėjančių namų ūkių vartojimo išlaidų augimo tempų bei pagrindinių ekonominių sektorių pardavimo pajamų augimo tempų. Kadangi PVM mokestis yra vartojimo mokestis, tai kaip pagrindinį veiksnių įtakojantį šio mokesčio pajamų surinkimą į nacionalinį biudžetą galima išskirti namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidas. Atlikus koreliacinę analizę³, galima teigti, kad ryšys tarp vartojimo išlaidų ir pajamų iš PVM yra tiesioginis ir labai stiprus (koreliacijos koeficientas 0,99). Vieno namų ūkio nario vartojimo išlaidoms padidėjus 1 Lt, pajamos iš PVM padidėja 18,4 mln. Lt. Analizuojant tarpusavio ryšį tarp šių rodiklių nustatyta, kad namų ūkių vartojimo išlaidos 98 proc. įtakoja PVM pajamas.

---

³ žr. 3 priedas

2.2.4. Pajamų iš akcizo mokesčio analizė

Akcizų pajamų dalis nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 15,64 proc. Kaip matyti iš 18 paveikslo nuo 2004 m. iki 2007 m. šio mokesčio lyginamasis svoris pajamose kasmet mažėjo. Tačiau tai nereiškia, kad šio mokesčio į biudžetą buvo surenkama mažiau. 2008 m. lyginamasis svoris padidėjo ir sudarė 15,4 proc. visų nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų.

18 pav. Akcizo mokesčio lyginamasis svoris mokestinėse pajamose 2004 – 2008 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Taigi, nors akcizo lyginamasis svoris mokestinėse pajamose mažėjo, akcizo mokesčio pajamos 2004 – 2008 m. laikotarpiu kasmet didėjo ir padidėjimo tempas kasmet augo. Per tiriamą laikotarpį pajamos iš šio mokesčio išaugo beveik dvigubai, t.y. 80,55 proc. arba 1496,3 mln. Lt. Į nacionalinį šalies biudžetą tiriamu laikotarpiu kasmet vidutiniškai įplaukdavo po 2485,96 mln. Lt pajamų iš akcizo mokesčio (10 lentelė).

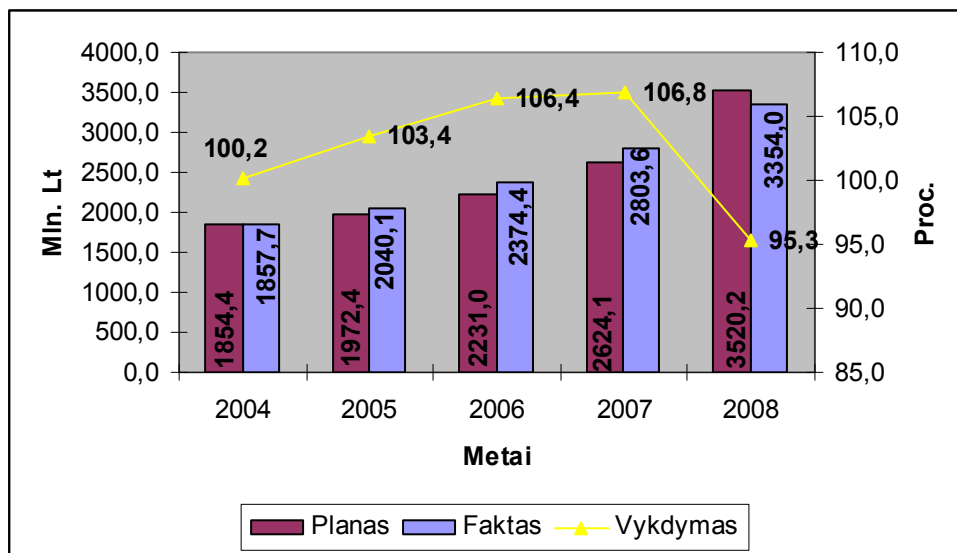
10 lentelė

Pajamų iš akcizo mokesčio kitimo tempai 2004- 2008 m.

Rodiklis	Metai				
	2004	2005	2006	2007	2008
Akcizo mokesčio pajamos, mln. Lt	1857,7	2040,1	2374,4	2803,6	3354,0
Vidutinis lygis, mln. Lt	2485,96				
Grandininis padidėjimo tempas, mln. Lt	-	182,4	334,3	429,2	550,4
Bazinis padidėjimo tempas, mln. Lt	0	182,4	516,7	945,9	1496,3
Grandininis padidėjimo tempas, proc.	-	9,82	16,39	18,08	19,63
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	9,82	27,81	50,92	80,55

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

2004 – 2007 m. pajamos iš akcizų augo sparčiau nei buvo planuota ir mokesčio surinkimo planas tuo laikotarpiu įgyvendintas daugiau nei 100 proc. Tik 2008 m. numatytas šio mokesčio surinkimo planas buvo įgyvendintas 95,3 proc. (19 pav.) Tačiau palyginus su 2007 m. akcizo mokesčio pajamos padidėjo 19,6 proc. arba 550,4 mln. Lt.

19 pav. Akcizo mokesčio pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą vykdymas 2004 – 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

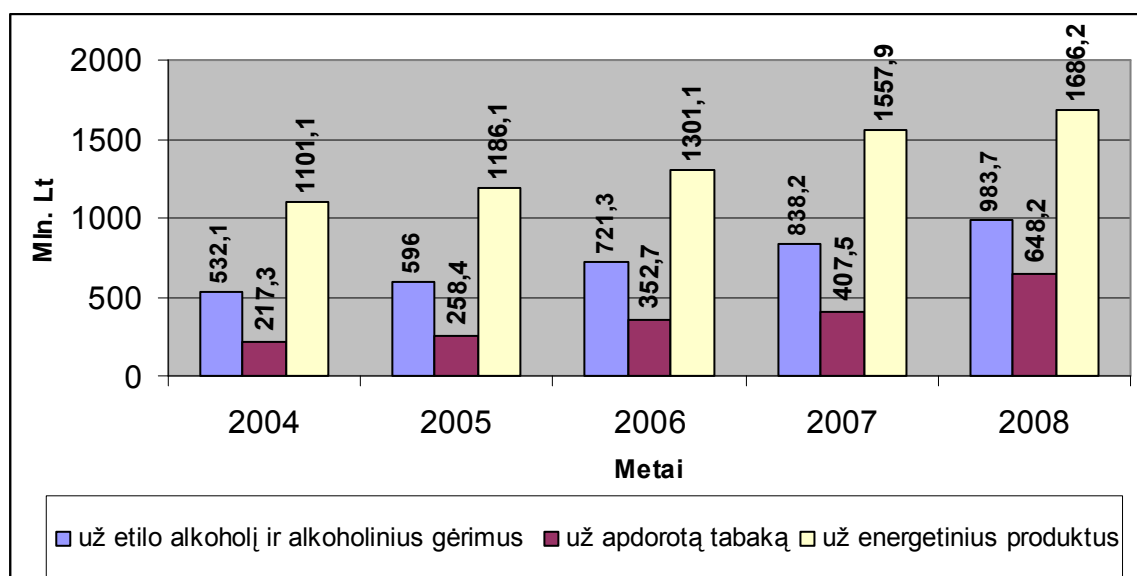
Nuo 2002 liepos 1 d. įsigaliojęs naujos redakcijos Akcizų įstatymas šio mokesčio objektų skaičių sumažino nuo 11 iki 3:

- etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai;
- apdorotas tabakas;
- kuras.

Naujojo Akcizų įstatymo tikslas buvo suderinti nacionalinę teisę akcizų srityje su atitinkamomis ES acquis nuostatomis, t.y. įgyvendinti privalomas ES teisės normas dėl akcizų.

Daugiausiai akcizo mokesčio surenkama už energetinius produktus, mažiausiai – už apdorotą tabaką (20 pav.).

20 pav. Akcizų pajamos pagal akcizais apmokestinamų prekių grupes 2004 – 2008 m., mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Ūkio ministerijos duomenimis

Tolesnėje darbo eigoje išskiriami pagrindiniai veiksniai, įtakoję pajamų surinkimą iš akcizo mokesčio.

2004 m. akcizų surinkimui įtakos turėjo, tai, kad nuo 2004 m. sausio 1 d. keitėsi akcizo tarifas degalams. Tarifas padidintas variklių benzinui, jo pakaitalams ir priedams nuo 1250 Lt iki 1318 Lt už toną produkto; gazoliams, jų pakaitalams ir priedams nuo 860 Lt iki 1002 Lt už toną produkto.

2005 m. dėl dujų, skirtų automobiliams, bei dyzelinių degalų realizacijos augimo, išaugo akcizų pajamos už kurą. Išaugusi alkoholinių gėrimų realizacija įtakojė išaugusias akcizų pajamas už alkoholinius gėrimus. Bei išaugusi tabako gaminių realizacija padidino akcizų pajamas už tabako gaminius.

Akcizų tarifai 2006 m. nesikeitė ir buvo tokie patys kaip ir 2005 m., todėl galima teigti, kad akcizų pajamų augimą nulėmė padidėję prekių, apmokestinamų akcizu, pardavimai. Didėjančius pardavimus įtakojė auganti vartotojų perkamoji galia ir beveik nekintančios kainos. Nekintančios tabako mažmeninės kainos ir vartotojų realiai disponuojamos didesnės pajamos sudarė teigiamas prielaidas rinktis brangesnes, kartu ir kokybiškesnes cigaretes, už kurias mokamo akcizo įplaukos į nacionalinį biudžetą yra santykinai didesnės.

2007 m. akcizų pajamų augimą įtakojantys veiksniai taip pat buvo didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje išaugusi benzino ir akcizais apmokestinamo dyzelino realizacija, išaugęs alkoholinių gėrimų pardavimas: stipriųjų alkoholinių gėrimų (etilo alkoholio), kuriems taikomas akcizo tarifas ir už kuriuos gautų akcizų dalis visuose akcizuose iš alkoholinių gėrimų (75,4 proc.) yra didžiausi, pardavimas išaugo 18,9 proc. lyginant su 2006 m. Nuo 2007 m. kovo mėn. 1 d. 38,9 proc. padidintas akcizas už cigaretes, lėmė išaugusias cigarečių kainas, kas padidino ir akcizų pajamų augimą

Taip pat nuo 2007 m. sausio 1 d. įsigaliojus akmens anglies, kokso ir lignito apmokestinimo akcizais nuostatomis, akcizų papildomai surinkta 3,4 mln. Lt.

Nors tiriamu laikotarpiu akcizo mokestinių pajamų suma kasmet didėjo, tačiau 2008 m. pajamų surinkimo planas iš šio mokesčio buvo įvykdytas mažiau nei 100 proc. Tam įtakos turėjo nuo 2008 m. sausio 1 d. padidėję akcizais apmokestinamų prekių tarifai:

- alaus akcizo tarifas išaugo 10 proc.,
- etilo alkoholio ir visų kitų alkoholinių gėrimų – 20 proc.,
- benzino ir gazolio akcizai - 12 proc.

Nuo 2008 m. kovo 1 d. cigarečių specifinio elemento akcizų tarifas išaugo 19,7 proc., vertybinio - 33,3 proc.

Dėl padidėjusių tarifų sumažėjo alkoholinių gėrimų ir degalų realizavimo apimtys, o tai įtakojo pajamų iš akcizų surinkimą ir plano įvykdymą mažiau nei 100 proc.

Pajamų iš akcizų surinkimą 2008 m. įtakojo du veiksniai – įsigalioję nauji padidinti akcizų tarifai visoms grupėms ir pirmąjį metų pusmetį žalios naftos ir naftos produktų kainų augimo šuolis. Akcizų tarifų didinimas vienai ar kitai akcizais apmokestinamų prekių tarifinei grupei visada sukelia šios rūšies prekių realizacijos svyravimus, – išauga akcizais apmokestinamų prekių pardavimai iki naujo akcizų tarifo, įsigaliojimo ir sumažėja – po to.

Apibendrinant galima teigti, kad pajamų suma iš akcizo mokesčio kasmet didėjo, o taip pat augo ir kasmetinis padidėjimo tempas. Pajamų augimą įtakojo tarifų didinimas, akcizais apmokestinamų prekių realizacijos augimas, auganti vartotojų perkamoji galia. Dėl 2008 m. didėjančių šio mokesčio tarifų, kurie įtakojo akcizais apmokestinamų prekių realizavimo apimčių mažėjimą, planas įvykdytas mažiau nei 100 proc.

Kadangi akcizo mokestis, kaip ir PVM, yra vartojimo mokestis, tad svarbu iširti kaip vartojimo išlaidos įtakoja pajamų surinkimą iš šio mokesčio. Atlikus koreliacinę analizę⁴ nustatyta, kad ryšys tarp akcizo mokesčio pajamų ir vartojimo išlaidų yra tiesioginis ir labai stiprus (koreliacijos koeficientas 0,97). Taip pat nustatyta, kad vieno namų ūkio nario vartojimo išlaidoms padidėjus 1 Lt, akcizo mokesčio pajamos padidėja 5,05 mln. Lt. Vidutinės vartojimo išlaidos pajamas iš akcizo mokesčio įtakoja 95 proc.

Atlikus pajamų iš pagrindinių šalies mokesčių analizę galima teigti, kad daugiausiai pajamų buvo surenkama iš PVM mokesčio, kiek mažiau iš GPM, mažiausiai iš pelno mokesčio. Tiriamu 2004 – 2008 m. laikotarpiu, pajamos iš pagrindinių šalies mokesčių kasmet didėjo. Augimą įtakojo spartūs Lietuvos ekonomikos augimo tempai. Didžiausi augimo tempai pastebimi 2004 – 2007 m. laikotarpiu, o jau 2008 m. jie pradėjo mažėti. Tai įtakojo lėtėjantys vartojimo augimo tempai, dėl ko mažėjo ir

---

⁴ žr. 4 priedas

įmonių produkcijos realizacija, taigi mažėjo PVM, pelno ir akcizų mokesčių pajamų augimas. Mažėjanti GPM pajamų augimą įtakojo pradėjęs didėti nedarbo lygis.

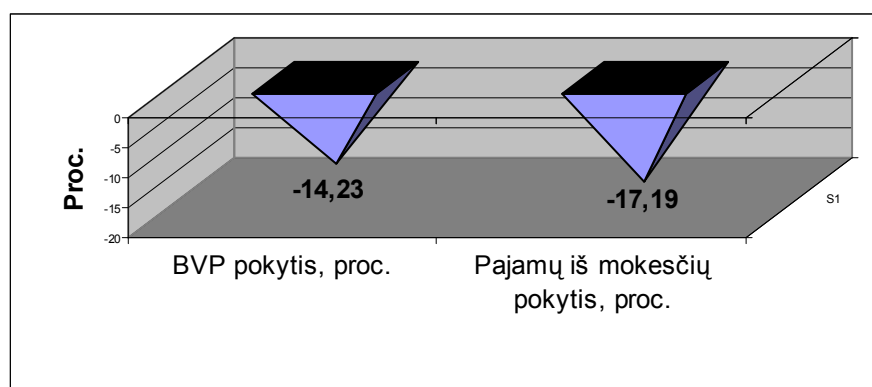
Tačiau nuo 2009 m. pradžios kardinaliai keitėsi Lietuvos mokesčių sistema. Padidinti PVM ir pelno mokesčio tarifai, taip pat toliau didinami akcizai, sumažintas gyventojų pajamų mokesčio tarifas, atsisakyta nemažai PVM lengvatų. Taigi sekančiame darbo poskyriuje apžvelgsime dabartinę mokesčių sistemą.

III. MOKESTINIŲ PAJAMŲ SURINKIMO ĮVERTINIMAS PO 2009 M. MOKESČIŲ REFORMOS

Nuo 2009 m. pradžios šalyje pradėta vykdyti mokesčių reforma, kurią paskatino finansų ir ekonomikos krizė. Su ja susiję įstatymai buvo priiminėjami žaibišku greičiu, naktiniuose posėdžiuose. Tai viena reikšmingiausių mokesčių sistemos reformų per mūsų valstybės istoriją nuo Nepriklausomybės paskelbimo pradžios.

Mokesčių reformos pasekoje padidinti PVM, pelno ir akcizų mokesčių tarifai. Gyventojų pajamų mokesčio tarifas sumažintas iki 15 proc., su darbo santykiais susijusioms gyventojų pajamoms šis mokestis sumažėjo iki 21 proc. (buvo 24 proc.). Mokesčių reformos tikslas buvo – surinkti daugiau pajamų iš mokesčių į nacionalinį šalies biudžetą. Turint 2009 m. I ketv. duomenis galima palyginti kaip keitėsi surenkamų pajamų dalis lyginant su 2008 m. I ketv. Pajamų iš mokesčių 2009 m. I ketv. surinkta mažiau nei tikėtasi, o taip pat surinkta pajamų suma mažesnė nei ankstesnių metų atitinkamu laikotarpiu. 2008 m. I ketv. pajamų iš mokesčių buvo surinkta 5037,3 mln. Lt, o 2009 m. I ketv. pajamų iš mokesčių surinkta 865,8 mln. Lt mažiau, t.y. 4171,5 mln. Lt.

Mažėjančias mokestines pajamas įtakojo lėtėjanti šalies ekonomika. Tad svarbu palyginti, kaip keitėsi šalies BVP ir nacionalinio biudžeto pajamos iš mokesčių. 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv. tiek BVP, tiek mokestinės pajamos sumažėjo. Iš 21 paveikslė pateikto grafiko matyti, kad mokesčių pajamos sumažėjo didesniu tempu nei BVP.

21 pav. BVP ir pajamų iš mokesčių pokyčiai 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos ir Statistikos departamento duomenimis

Neatsižvelgiant į 2009 m. pakeitimus mokesčių srityje, apskaičiuotas elastingumo koeficientas⁵ parodė, kad BVP pakitus 1 proc., pajamos iš mokesčių kinta 1,17 proc. Iš 21 paveiksle pateikto grafiko matyti, kad BVP 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv. sumažėjo 14,23 proc. Remiantis apskaičiuotu elastingumo koeficientu pajamos iš mokesčių turėjo sumažėti 16,65 proc. ($14,23 \cdot 1,17 = 16,65$), tačiau faktiškai jos sumažėjo 17,19 proc. Taigi mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą dydis 2009 m. I ketv. mažėjo sparčiau nei lėtėjo šalies ekonomika.

Atlikus koreliacinę analizę⁶, nustatyta, kad tarp mokestinių pajamų ir BVP yra labai stiprus tiesioginis ryšys, t.y. koreliacijos koeficientas yra 0,99. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas parodė, kad BVP kitimas 99,9 proc. įtakoja pajamų iš mokesčių kitimą. Remiantis regresijos lygtimi ir neatsižvelgiant į 2009 m. mokesčių reformą, galima teigti, kad BVP pakitus 1 mln. Lt, pajamos iš mokesčių kinta 219,3 tūkst. Lt ($b=0,2193$) suma. Iš 11 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad BVP 2009 m. I ketv. sumažėjo 3480,0 mln. Lt, taigi mokesčių pajamos, remiantis minėta lygtimi turėjo sumažėti 763,2 mln. Lt ($3480,0 \cdot 0,2193 = 763,2$). Tačiau mokestinės pajamos 2009 m. I ketv. sumažėjo daugiau nei 100 mln. Lt daugiau, t.y. 865,8 mln. Lt. Taigi galime teigti, kad mokesčių reformos, kurios tikslas buvo surinkti daugiau pajamų didinant mokesčių tarifus, pasekoje mokestinių pajamų į nacionalinį biudžetą per pirmąjį 2009 m. ketvirtį surinkta mažiau ir didesni mokesčių tarifai neužtikrino didesnio pajamų surinkimo.

11 lentelė

BVP ir pajamų iš mokesčių pokytis 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv.

Rodiklis	Laikotarpis		Pokytis
	2008 m. I ketv.	2009 m. I ketv.	
BVP, mln. Lt	24 461,0	20 981,0	-3480,0
Pajamos iš mokesčių, mln. Lt	5037,3	4171,5	-865,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos, Statistikos departamento duomenimis

Lietuvos laisvosios rinkos instituto atlikto tyrimo duomenimis, net 26 proc. viso ekonomikos susitraukimo vyksta dėl vidinių priežasčių - nuo 2009 m. drastiškai pakeltų mokesčių. Pasaulio ekonomikos nuosmukis prie Lietuvos ekonomikos susitraukimo prisidėjo 66 proc. [72].

Norint parodyti, kaip keitėsi mokestinės pajamos iš pagrindinių šalies mokesčių 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv. pateikiama 12 lentelė. Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad 2009 m. I ketv. visų pagrindinių mokesčių pajamos sumažėjo lyginant su 2008 m. I ketv.

⁵ žr. 5 priedas

⁶ žr. 5 priedas

12 lentelė

Pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimas 2009 m. I ketv.

Mokestis	Laikotarpis		Pokytis	
	2008 m. I ketv.	2009 m. I ketv.	mln. Lt	proc.
Gyventojų pajamų mokesčio pajamos	971,4	848,7	-122,7	-12,6
Pelno mokesčio pajamos	379,7	372,6	-7,0	-1,9
PVM pajamos	2522,0	1851,3	-670,7	-26,6
Akcizo mokesčio pajamos	831,4	808,9	-22,6	-2,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Didžiausiu tempu sumažėjo PVM mokesčio pajamos, t.y. 26,6 proc. arba 670,7 mln. Lt, lyginant su 2008 m. I ketv. Mažiausiai sumažėjo pajamos iš pelno mokesčio, t.y. 7 mln. Lt lyginant su ankstesnių metų tuo pačiu laikotarpiu. Tačiau pelno mokesčio pajamų buvo planuota surinkti daugiau ir faktiškai surinkta suma buvo 25,8 proc. mažesnė nei planuota (13 lentelė). Iš žemiau pateiktos lentelės matyti, kaip buvo vykdomas pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimo planas 2009 m. I ketv.

13 lentelė

Pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimo plano vykdymas

2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv.

Mokestis	2009 m. I ketv.		Plano ir fakto palyginimas	
	planas, mln. Lt	faktas, mln.Lt	mln. Lt	proc.
Gyventojų pajamų mokesčio pajamos	894,6	848,7	-45,9	-5,1
Pelno mokesčio pajamos	502,0	372,6	-129,4	-25,8
PVM pajamos	2432,1	1851,3	-580,8	-23,9
Akcizo mokesčio pajamos	924,6	808,9	-115,7	-12,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

Planuotų pajamų daugiausiai nesurinkta iš tų mokesčių, kurių tarifai buvo padidinti. Taigi įvykdytos mokesčių reformos pagrindinis tikslas – į nacionalinį šalies biudžetą surinkti daugiau pajamų iš mokesčių 2009 m. I ketv. nebuvo pasiektas. Didinant mokesčių tarifus tikimasi gauti į biudžetą didesnes mokesčines pajamas, tačiau ši sąlyga galioja tik tada, kai yra stabilūs šalies nacionalinio produkto apimtys augimo tempai.

Padidinus PVM tarifą yra galimybė, kad įmonės, norėdamos išlikti rinkoje, pradės sukčiauti, tokiu būdu sukuriant dar didesnę šešėlinę ekonomiką [20]. Pasak Lietuvos laisvosios rinkos prezidentės, 2009 – tuosius galėsime pavadinti šešėlio atgimimo metais. Šio instituto atlikto tyrimo duomenimis, 2009 m. net 40 proc. tų, kurie turėtų veikti legaliai bent dalelę savo veiklos vykdys „šešėlyje“. Tai reiškia, kad kone kas antras mokesčių mokėtojas ims veiksmų, kad nuslėptų ar susimąžintų mokėtinus mokesčius. Skaiciuojant pinigais, „šešėlis“ išsiplės 5 procentiniais punktais nuo

bendrojo vidaus produkto, ir sieks 22,7 proc. Tai reiškia, kad kone kas ketvirtas litas bus uždirbtas ir išleistas „šešėlyje“. Tokių šešėlio apimčių nebuvo jau nuo 1998 metų [72].

Pajamų iš akcizo mokesčio 2009 m. I ketv. surinkta 2,7 proc. arba 22,6 mln. Lt mažiau nei 2008 m. I ketv. Dėl padidintų tarifų buvo tikimasi surinkti 924,6 mln. Lt šio mokesčio pajamų, tačiau planas įvykdytas 87,5 proc. Pagrindinis veiksnys, įtakojęs tokį pajamų surinkimą – dėl padidintų akcizų sumažėjęs akcizais apmokestinamų prekių vartojimas. Smuko kuro ir alkoholio pardavimai. Nuo šių metų pradžios, nepaisant sunkios ekonominės padėties, akcizas benzinui buvo padidintas trečdaliu, o dyzelinui – penktadaliu. Iki šiol akcizų didinimas būdavo teisinamas ES reikalavimais. Tačiau Lietuva neprivalėjo taip smarkiai didinti šių akcizų, nes naujieji tarifai gerokai viršija ES reikalaujamą minimumą. Bešviniam benzinui nustatytas minimumas yra 1240 Lt, tuo tarpu Lietuvoje naujai įsigaliojęs akcizas siekia 1500 Lt už 1000 litrų produkto; dyzelino minimumas (1043 Lt) taipogi yra mažesnis už nustatytą 1140 Lt tarifą. Taigi, akcizai kurui buvo padidinti savanoriškai, motyvuojant noru surinkti daugiau biudžeto pajamų [21].

Dėl padidintų akcizų iškyla dar viena grėsmė - pigesnių degalų kontrabanda į Lietuvą. Kontrabanda yra kaip ir bet kuri kita ekonominė veikla: potencialiam pelnui augant, auga ir paskatos šia veikla užsiimti. Kainos skirtumas masina ne vieną pragyvenimo šaltinio ieškantį asmenį. Šalyje didėjant nedarbui, kontrabanda susiviliojusių asmenų skaičius gali augti. 2008 m. sociologinės apklausos duomenys parodė, kad 7 proc. Lietuvos gyventojų bent retkarčiais pirko kontrabandinį kurą. Kuo didesnis kontrabandinių prekių vartojimas, tuo daugiau pajamų netenka šalies biudžetas [46].

Labiausiai nuo plano 2009 m. I ketv. atsiliko pajamų iš pelno mokesčio surinkimas. Nors šio mokesčio mokesstinės pajamos 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv. sumažėjo tik 1,9 proc., tačiau šių pajamų buvo tikėtasi surinkti apie 130 mln. Lt daugiau nei faktiškai surinkta. Didesnio pajamų surinkimo tikėtasi dėl 2007 m. gerų įmonių rezultatų. Kadangi avansinio pelno mokesčio suma apskaičiuojama pagal prieš tai buvusių mokesčių laikotarpių pelną, tai 2009 m. I-III ketvrtį turi būti mokamas avansinis pelnas pagal 2007 m. rezultatus, o 2007 m. buvo vieni pelningiausių. Taigi avansinio pelno mokėjimas tapo sunki našta įmonėms. Tad šiuo metu daugelis įmonių keičia avansinio pelno mokėjimo būdą. Nuo avansinio pelno mokesčio mokėjimo galbūt reikėtų atleisti mažas įmones (pagal įstatymo apibrėžimą – apmokestinamosios pajamos iki 24 mln. lt.), siekiant sumažinti mokesčių našta ir taip pagerinti verslo aplinką. Didesnis pelno apmokestinimas sumažino verslo motyvaciją ir atbaidė investuotojus.

Mokesčių našta smarkiai padidėjo ir individualių įmonių savininkams, pagal autorines sutartis arba individualia veikla besiverčiantiems žmones. Per 2009 m. sausio ir vasario mėn. verslo liudijimų įsigyta 30 proc. mažiau nei tuo pat metu ankstesniais metais [82]. Didelė dalis anksčiau pagal verslo liudijimus dirbusių žmonių 2009 m. jų tiesiog nebepirko ir perėjo į „šešėlį“.

Pabrangę verslo liudijimai neretai tampa per dideliu malonumu. Tad noras užsiimti verslu niekur nedingo, jis tiesiog tapo neapskaitytu.

Mokesčių mažinimo poreikis yra ypač didelis ekonominio sąstingio metu. Vartotojai ir verslas yra priversti taupyti labiau nei kada anksčiau. Vyriausybė turi palengvinti šią naštą gyventojams ir įmonėms sumažinant mokesčius bei pati imtis ne mažesnių taupymo priemonių.

GPM pajamų surinkimo plano įvykdymas 2009 m. I ketv. buvo didžiausias nagrinėjant pagrindinius šalies mokesčius, t.y. 94,9 proc. Iš šio mokesčio pajamų gauta maždaug 5 proc. mažiau nei planuota. Šiuo metu vis dažniau pasigirsta kalbų dėl progresinio GPM tarifo įvedimo. Pajamoms iki 2000 Lt per mėnesį siūloma taikyti 15 proc. tarifą, nuo 2000 iki 5000 Lt – 18 proc., nuo 5000 iki 10000 Lt – 25 proc., o pajamų daliai virš 10000 Lt – 40 proc. Toks gyventojų pajamų mokesčio padidėjimas grindžiamas prielaida, kad socialiai teisinga būtų, jei daugiau uždirbantys mokėtų didesnius mokesčius. Tačiau, kad ir kokia sistema bebūtų – progresinė, vieno tarifo, ar regresinė – turtingieji absoliučia suma visada sumoka daugiau mokesčių [71].

2008 m. Lietuvos laisvosios rinkos instituto atliktos reprezentatyvios apklausos rezultatai parodė, kad žmonės nori mokėti ne progresinius, o proporcingus 11 proc. tarifo gyventojų pajamų mokesčius. Tyrimas parodė, kad žmonės nori dar mažesnio pajamų mokesčio progresyvumo, nei susidarantis dėl neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymo. Progresiniai mokesčiai, sunkiai administruojami ir skatina „šešėlių“ [71]. Kaip darbe buvo išsiaiškinta, GPM tarifo mažinimas 2006 m. teigiamai įtakojo nacionalinio biudžeto pajamas, t.y. pajamos iš šio mokesčio padidėjo lyginant su 2005 m. Tai gali būti paaiškinama teoriniu A. Lafero modeliu, kad kuo mažesni tarifai, tuo daugiau surenkama mokesčių pajamų, nes tai skatina mokėti mokesčius ir tokiu būdu „išvedama iš šešėlio“. Mažėjant gyventojų pajamų mokesčio tarifui, padidėja realiosios darbuotojų pajamos, o taip pat ir pats vartojimas, už kurį valstybei mokami vartojimo mokesčiai. Visa tai skatina tiek darbuotojų, tiek darbdavių motyvaciją dirbti.

Įvedus, kaip siūloma, progresinius tarifus, žmonės pradeda mažiau norėti dirbti ir atsiranda riba, kai šie nebesiima naujo papildomo darbo, nes pajamos po mokesčių tampa per mažos. Biudžetas nepasipildys, nes didesnes pajamas gaunantys žmonės arba nebenorės daugiau dirbti, arba norės gauti nelegalių pinigų, arba dirbs ten, kur mokesčių sistema nediskriminuoja kvalifikuotų darbuotojų. Progresinis mokeskis socialiai yra pats neteisingiausias, nes jis baudžia visuomenei naudingiausias asmenis – tuos, kurie visuomenei sukuria daugiausia pridėtinės vertės, kurių darbas yra labiausiai vertinamas. Per paskutinius dešimtmečius, nė viena valstybė neįsivedė progresinių mokesčių. Atvirkščiai, dauguma kaimyninių šalių atsisako progresinių ir įsiveda proporcingus mokesčius [70].

2009 m. gegužės mėn. vyriausybė, atsižvelgdama į pirmo ketvirčio mokesčių pajamų surinkimo planų neįvykdymą, patikslino 2009 m. biudžetą. Patikslintame biudžeto projekte numatyta,

kad šiemet į nacionalinį biudžetą, be ES paramos lėšų įplauks 16,2 proc. mažiau, negu buvo patvirtinta 2009 m. plane (2008 m. gruodžio 22 d.), o atskirų mokesčių surinkimo planai sumažinti atitinkamai: pridėtinės vertės mokesčio pajamos – 26 proc., gyventojų pajamų mokesčio pajamos – 10,5 proc., pelno mokesčio pajamos – 35,6 proc. ir akcizo mokesčio pajamos – 10,3 proc.

Prognozuojant pridėtinės vertės mokesčio pajamas įvertinta, jog galutinio vartojimo išlaidos 2009 m. nominaliai mažės 8,7 proc., netektys dėl laikinai galiojančių PVM lengvatų (šildymui, vaistams, knygoms ir neperiodiniams leidiniams) sudarys apie 213 mln. Lt. Gyventojų pajamų mokesčio surinkimo planas sumažintas dėl numatomo 11,2 proc. darbo užmokesčio fondo sumažėjimo. Akcizų mokesčio surinkimo prognozė patikslinta atsižvelgiant į akcizais apmokestinamų prekių (alkoholinių gėrimų, tabako ir energetinių produktų) realizacijos pokyčius. Pelno mokesčio pajamų prognozė sumažinta įvertinus bendras avansinio ir metinio pelno mokesčio mokėjimų prognozes 2009 m. [59].

Taigi nuo 2009 m. pradžios staiga pakeista mokesčių sistema sukėlė didelį chaosą visuomenėje ir versle. Valstybė turėjo duoti pakankamai laiko tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims pasiruošti mokesčių tvarkos pasikeitimui. Mokesčių administravimo įstatymas nustato, kad LR Seimas turi užtikrinti, kad LR mokesčių įstatymai, nustatantys naują mokestį, naują mokesčio tarifą, mokesčio lengvatą, sankcijas už mokesčių įstatymų pažeidimus arba iš esmės pakeičiantys apmokestinimo tam tikru mokesčiu tvarką ar apmokestinimo teisinio reglamentavimo bei taikymo principus, įsigaliotų ne anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo jų paskelbimo dienos. Teisinio tikrumo principas mokesčių teisinių santykių srityje įgyvendinamas, kai priėmus mokesčių įstatymų pakeitimus yra suteikiamas pusės metų terminas mokesčių mokėtojams ir mokesčių administratoriams tinkamai pasirengti taikyti naujus mokesčių įstatymų pakeitimus [71]. Tik stabilumas ir reformų nuoseklumas garantuoja, kad mokesčių sistema bus gera. Net ir gera reforma turėtų būti įgyvendinama apgalvotai, įvertinus verslui prisitaikyti prie pakeitimų reikalingą laiką.

IŠVADOS

➤ Mokesčiai – tai mokėjimai valstybei, įgyvendinami pagal tam tikrą apmokestinimo instrumentariją. Formuojant valstybės mokesčių sistemą svarbu, kad nebūtų peržengiama apmokestinimo riba, kai per dideli mokesčiai slopina gyventojų ir verslininkų iniciatyvą, jie yra slepiami, ko pasekoje plėtojasi „šešėlinė ekonomika“. Lafero kreivė parodo, kad egzistuoja ribinis mokesčių tarifas, kurį padidinus, mokesčių įplaukos į biudžetą pradeda sparčiai mažėti, o labiausiai tai įtakoja – vengimas mokėti mokesčius. Tinkamai vykdoma apmokestinimo politika stiprina ir plečia šalies ekonomiką, padeda kurti naujas darbo vietas, sąlygoja pajamų ir turto perskirstymą.

➤ 2004 – 2008 m. laikotarpiu pajamos iš mokesčių padidėjo 96,52 proc. Šį didėjimą įtakojo Lietuvos ekonomikos augimo tempai. Taip pat didelės įtakos turėjo gerėjantis mokesčių administravimas, didėjantis šalies užimtumas, augantis darbo užmokestis, kuris lėmė didėjančias vartojimo išlaidas ir tuo pačiu patį vartojimo augimą. Tačiau nuo 2007 m. mokesčių pajamų augimo tempas kasmet mažėjo.

➤ Mokesčių našta 2004 – 2008 m. laikotarpiu turėjo didėjimo tendenciją. Europos Sąjungoje Lietuva yra kažkur per vidurį surinkdama apie 30 proc. nuo BVP mokesčių pajamų. Tačiau BVP, tenkantis vienam gyventojui yra vienas mažiausių palyginus su kitų Europos Sąjungos šalių analogišku rodikliu. Pakankamai neaukštas mokesčių naštos rodiklis dar nereiškia kad mokesčius mokėti yra lengviau. Rodiklis nėra visiškai tikslus, kadangi nėra įvertinta šešėlinė ekonomika. Nuo 2005 m., šešėlinė ekonomika sumažėjo nuo 21 proc. iki 18 proc. 2008 m.

➤ Tiriamu 2004 – 2008 m. laikotarpiu pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio padidėjo 67,19 proc. Tačiau šio mokesčio pajamų padidėjimo tempai kasmet mažėjo dėl mažėjančių šio mokesčio tarifų, neapmokestinamųjų pajamų didinimo. Didesnį pajamų surinkimą lėmė mažėjantis darbuotojų, gaunančių pačius žemiausius atlyginimus, procentas, mažėjantis nedarbo lygis (iki 2008 m. gegužės mėn.) bei augantis darbo užmokestis. 2007 – 2008 m. plano įvykdymą mažiau nei 100 proc. įtakojo padidėję GPM grąžinimai ir nuo 2008 m. gegužės mėn. pradėjęs didėti nedarbo lygis.

➤ Pajamos iš pelno mokesčio 2004 – 2008 m. laikotarpiu kasmet didėjo ir per tiriamą laikotarpį padidėjo 148,96 proc. Pagrindiniai veiksniai, įtakoję šias pajamas buvo didėjantis įmonių pelningumas, gerėjanti įmonių finansinė padėtis, investicijų apmokestinimo lengvatos.

➤ PVM pajamos per tiriamą laikotarpį padidėjo 135,17 proc. Pagrindinės priežastys įtakojušios kasmet didesnį pajamų surinkimą buvo augančios namų ūkių vartojimo išlaidos, didėjančios prekių ir paslaugų kainos, augantis PVM mokėtojų skaičius. Nuo 2008 m. augimo tempas sulėtėjo dėl mažėjančių namų ūkių vartojimo išlaidų bei pagrindinių ekonominių sektorių pardavimo pajamų augimo tempų.

➤ Pajamų suma iš akcizo mokesčio tiriamu laikotarpiu kasmet didėjo ir per tiriamą laikotarpį padidėjo 80,55 proc. Pajamų augimą įtakoję tarifų didinimas, akcizais apmokestinamų prekių realizacijos augimas, auganti vartotojų perkamoji galia. Dėl 2008 m. didėjančių šio mokesčio tarifų, kurie įtakoję akcizais apmokestinamų prekių realizavimo apimčių mažėjimą, planas įvykdytas mažiau nei 100 proc.

➤ 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv. tiek BVP, tiek mokesstinės pajamos sumažėjo ir mokesčių pajamos sumažėjo didesniu tempu nei BVP. Remiantis elastingumo koeficientu, apskaičiuotu neatsižvelgiant į 2009 m. pakeitimus mokesčių srityje, BVP pakitus 1 proc., pajamos iš mokesčių kinta 1,17 proc. BVP, 2009 m. I ketv. lyginant su 2008 m. I ketv., sumažėjus 14,23 proc. pajamos iš mokesčių turėjo sumažėti 16,65 proc., tačiau faktiškai jos sumažėjo 17,19 proc. Taigi mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą dydis 2009 m. I ketv. mažėjo sparčiau nei lėtėjo šalies ekonomika.

➤ Mokesčių reformos, kurios tikslas buvo surinkti daugiau pajamų didinant mokesčių tarifus, pasekoje mokesčių pajamų į nacionalinį biudžetą per 2009 m. I ketv. surinkta mažiau ir didesni mokesčių tarifai neužtikrino didesnio pajamų surinkimo. Remiantis regresijos lygtimi ir neatsižvelgiant į 2009 m. mokesčių reformą, BVP pakitus 1 mln. Lt, pajamos iš mokesčių kinta 219,3 tūkst. Lt suma. BVP 2009 m. I ketv. sumažėjus 3480,0 mln. Lt, pajamos iš mokesčių turėjo sumažėti 763,2 mln. Lt. Tačiau jos 2009 m. I ketv. sumažėjo daugiau nei 100 mln. Lt daugiau, t.y 865,8 mln. Lt.

Rekomendacijos:

➤ Valstybė turi suteikti reikalingą laiką tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims prisitaikyti prie mokesčių tvarkos pasikeitimų, nes staiga pakeista mokesčių sistema 2009 m. sukėlė didelį chaosą visuomenėje ir versle. Teisinio tikrumo principas mokesčių teisinių santykių srityje įgyvendinamas, kai priėmus mokesčių įstatymų pakeitimus yra suteikiamas pusės metų terminas mokesčių mokėtojams ir mokesčių administratoriams tinkamai pasirengti taikyti naujus mokesčių įstatymų pakeitimus. Tik stabilumas ir reformų nuoseklumas garantuoja, kad mokesčių sistema bus gera.

➤ Nuo avansinio pelno mokesčio mokėjimo reikėtų atleisti mažas įmones (pagal įstatymo apibrėžimą – apmokestinamosios pajamos iki 24 mln. Lt.), siekiant sumažinti mokesčių našta ir taip pagerinti verslo aplinką. Kadangi avansinio pelno mokesčio suma apskaičiuojama pagal prieš tai buvusių mokesčių laikotarpių pelną, tai 2009 m. I-III ketvirtį turi būti mokamas avansinis pelnas pagal 2007 m. rezultatus, o 2007 m. buvo vieni pelningiausių. Taigi avansinio pelno mokėjimas tapo sunki našta įmonėms.

➤ Kadangi ekonominio sąstingio metu vartotojai ir verslas yra priversti taupyti, tad vyriausybė turėtų palengvinti šią našta gyventojams ir įmonėms mažinant mokesčius bei pati turėtų imtis taupymo priemonių. Ekonominio sąstingio ir nuosmukio metu yra ypač didelis mokesčių mažinimo poreikis.

LITERATŪRA

1. *Akcizai*. [žiūrėta 2008-06-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.finmin.lt/finmin/content/document.jsp?doclocator=web%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2FC799CEB47C9DB55DC1256D1E00588C77>.
2. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija.
3. Ališauskaitė, J. (2006). *Pridėtinės vertės mokestis per 2 savaites*. Vilnius: Pačiolis.
4. Ališauskas, V., Žukauskas, P. (1999). Mokesčių bazės nustatymo tobulinimas (užsienio prekybos rezultatų apmokestinimo Lietuvoje pavyzdžiu). *Organizacijų vadyba*. Nr. 12. Kaunas: VDU.
5. Anskaitytė, R. Gyventojų pajamų mokesčio analizė. *Lietuvos žemės ūkio akademija*. [žiūrėta 2008-10-18]. Prieiga per internetą:
<http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/finansai/Anskaityte_Renata.pdf>.
6. Balčiūnaitė, A. Mokesčių našta ir jos apskaičiavimas. *Lietuvos žemės ūkio akademija*. [žiūrėta 2008-10-18]. Prieiga per internetą:
<http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/finansai/Balciunaite_Aiste.pdf>.
7. Bendrasis vidaus produktas. *Statistikos Departamentas prie LR vyriausybės*. [žiūrėta 2009-04-10]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2010201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSid=5994&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
8. Bilkšytė, R. Kavoliūnas, A. (2006). PVM iš arti. *Apskaitos ir mokesčių apžvalga*, Nr. 2, 2006 vasaris.
9. Bivainis, J., Skačkauskienė, I. (2005). Mokesčių administravimas Lietuvoje: pokyčiai ir efektyvumas. // *Verslas: teorija ir praktika*: VI tomas (3).
10. Blažytė, V., Norkuvienė, A. Nacionalinio biudžeto pajamų kitimo tendencijos. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (12). 2007.
11. Bogdanovičius, A. Darbo mokesčių lyginamoji analizė: tarifai, tendencijos, perspektyvos (2004). *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. [žiūrėta 2008-12-01]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Mokest/ESpajamos.pdf>>.
12. Buškevičiūtė, E. (2005). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.
13. Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija.
14. Buškevičiūtė, E. (2007). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.
15. Buškevičiūtė, E., Pukelienė, V. (1998). *Valstybės mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.

16. Butkevičius, R., Rimas, J., Stačiokas, R. (2005). Diversity of Evaluation of Consequences of Tax Policy. // *Verslas: teorija ir praktika*. VI t., Nr. 1.
17. Gipienė G., Jefimovas, B. (2000). Mokesčių administravimas ir biurokratiniai verslo suvaržymai. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 1.
18. Gylys, P. (2006). Mokesčių našta ir tarptautinė mokesčių konkurencija. *Ekonomika*. Nr. 75.
19. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S. (2007). *Ekonomikos teorija*. Vilnius, Eugrimas.
20. Kodėl nederėtų didinti PVM tarifą nuo 2009 m.? [žiūrėta 2009-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.visasverslas.lt/portal/categories/33/1/0/1/article/4219>>.
21. Leontjeva, K. Kosmetinis papudravimas klaidų neištaisys. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. [žiūrėta 2009-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/kosmetinis_papudravimas_klaidu_neistaisys/5133>.
22. Levišauskaitė, K., Ruškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
23. *Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas* // Valstybės žinios. 2000, Nr. 61-1826.
24. *Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas*. 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007, Vilnius. Lietuvos Respublikos Seimas. [žiūrėta 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338497>.
25. *Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas*. Valstybės žinios, 2004-04-28, Nr. 63-2243.
26. *Lietuvos Respublikos Pelno mokesčio įstatymas*. 2001-12-20 d., Nr. IX-675, Vilnius. Lietuvos Respublikos Seimas. [žiūrėta 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338526>.
27. *Lietuvos Respublikos Pridėtinės vertės įstatymas*. 2002 m. kovo 5 d. Nr. IX-751, Vilnius. Lietuvos Respublikos Seimas. [žiūrėta 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334636>.
28. Macijauskienė, S. Gyventojų pajamų mokesčio analizė. *Lietuvos žemės ūkio akademija*. [žiūrėta 2008-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/finansai/Macijauskiene_Sonata.pdf>.
29. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2001) *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius.
30. Meidūnas, P. Puzinauskas, P. (2003). *Finansai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
31. Meškauskienė, D., Tvaronavičienė, M. (2003). Lietuvos mokesčių sistema: mokesčių naštos tyrimas. // *Verslas: teorija ir praktika*. IV tomas, Nr. 1.

32. Metiniai darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo duomenys. *Statistikos Departamentas prie LR vyriausybės*. [žiūrėta 2009-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
33. Minimalią mėnesinę algą siūloma sieti su vidutiniu darbo užmokesčiu. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.londonozinios.com/a-news-6259>>.
34. *Mokesčiai, jų administravimas. Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos*. [žiūrėta 2008-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=1003127>>.
35. Mokesčių pasikeitimai 2009 metais. *Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos*. [žiūrėta 2009-02-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=1083652>>.
36. Mokesčių žinynas (2004). *Verslo žinios*: konsultacijos vadovui.
37. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2004 m.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <[duomenys.http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/2004.pdf](http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/2004.pdf)>.
38. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2005 m.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/2005.pdf>.
39. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2006 m.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/2006.pdf>.
40. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2007 m.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/ketv/2007_12_men_LT.pdf>.
41. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2008 m.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/ketv/2008_12_men_LT.pdf>.
42. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys 2009 m. I ketv.* Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/ketv/2009_3_men_LT.pdf>.
43. Navikas, P. (1999). Mokesčių politika palanki tik stambiams turto savininkams.// *Mokesčių žinios*. Nr. 26.
44. Navikas, P. (2003). *Mokesčių labirintai*. Vilnius.

45. Novošinskienė, A., Savickienė, J. Šešėlinės ekonomikos įtaka mokesčių naštai // *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos*. Tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Akademija, 2006 Nr. 1(5).
46. Padidinus akcizus, planuotos biudžetui lėšos plaukia pas "pigescnius" kaimynus. [žiūrėta 2009-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.kelias.net/9076.html>>.
47. Pajuodienė, G. M. (1998). Mokesčiai Lietuvoje: jų naštos ir struktūros lyginamoji analizė.// *Apskaitos ir mokesčių apžvalga*. Nr. 11.
48. *Pelno mokestis*. [žiūrėta 2008-06-11]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin/content/document.jsp?doclocator=web%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F4671C58C855FDFE8C2256D40003A3943>.
49. Prievolė registruotis PVM mokėtoju. [žiūrėta 2008-06-11]. Prieiga per internetą: <http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=819&new_id=18760>.
50. Pukelienė, V. Šinkūnienė, K. (2005). Mokesčių kultūra ir jos įtaka mokesčių efektyvumui.// *Organizacijų vadyba*. Nr. 33. Kaunas: VDU.
51. *PVM Lietuvoje*. [žiūrėta 2007-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.audit.lt/documents/Lietuvos%20PVM%20gidas.pdf>>.
52. Rakauskaitė, R. Mokesčių sistemos vertinimo teorinis pagrindimas. *Lietuvos žemės ūkio akademija*. [žiūrėta 2008-10-18]. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2006/finansai/Rakauskaite%20Roma.pdf
53. Rakauskienė, O.G. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
54. Rašimaitė, T. (2007) Mokesčių sistema: mažiau žinai, ramiau miegi? [žiūrėta 2008-06-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/148675>>.
55. Rimas, J. (2000). *Vietiniai mokesčiai*. Kaunas: Technologija.
56. Rimas, J., Stačiokas, R. (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
57. Savickienė, A., Atkočiūnaitė, K., Nesteckis, A. Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakojančių veiksnių tyrimas. *Lietuvos žemės ūkio akademija*. [žiūrėta 2008-10-18]. Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/11/94.pdf>>.
58. Schneider, F. Shadow economies around the world: what do we really know? // *European Journal of Political Economy* 21, 2005.
59. Seimas pritarė biudžeto išlaidų mažinimui. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2009-05-08]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin/naujienos?erp_item=naujiena_001064>.
60. Smalenskas, G. (2002). *Finansai*. Vilnius: Homo liber.
61. Snieška, V. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.

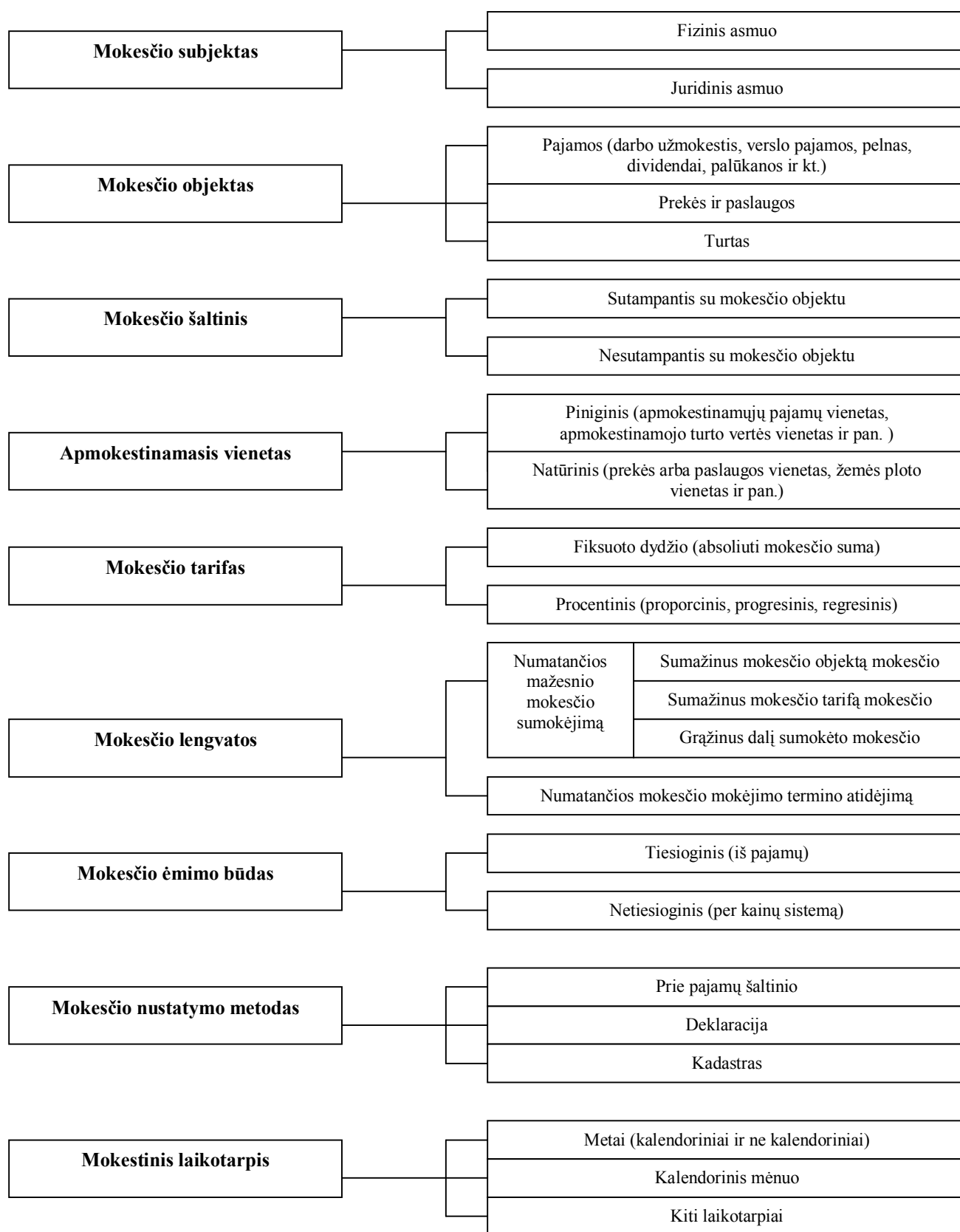
62. Stačiokas, R., Rimas J (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
63. Stačiokas R., Mažeika A. (2004). Mokesčių sistemos poveikis verslui ir jo vertinimo tendencijos. *Ekonomika*. Nr. 67 (2).
64. Stačiokas, R., Valančienė, L. (2002). Mokesčių į valstybės ir savivaldybių biudžetus optimizavimo prielaidos. // *Inžinerinė ekonomika: mokslo darbai*. Nr. 4 (30). Kaunas: Technologija, p. 26.
65. Statistika. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. [žiūrėta 2008-12-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>>.
66. Statistika. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. [žiūrėta 2008-12-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>>.
67. Stulgytė, J. Individuali veikla leidžia sumažinti pajamų mokestį. *Verslo žinios*. [žiūrėta 2008-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/DefaultArchive.aspx>>.
68. Šinkūnienė, K. (2005). Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects. // *Organizacijų vadyba*. Nr. 35. Kaunas: VDU.
69. Štreimikienė, D. Mikalauskiene, A. (2006). Lietuvos mokesčių sistema ES kontekste. // *Organizacijų vadyba*. Nr. 38. Kaunas: VDU.
70. Vainienė, R. (1998). Iš mokesčių aibės - į mokesčių sistemą Proliberalios mokesčių sistemos kūrimas. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. [žiūrėta 2008-06-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Leidiny/mokesciai.biudzetas/1998.1.maibe.phtml>>.
71. Vainienė, R. Progresiniai mokesčiai ir auksinė žuvelė. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. [žiūrėta: 2009-04-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/progresiniai_mokesciai_i_r_auksine_zuvele/5200>.
72. Vainienė, R. Šešėlinės ekonomikos renesansas. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. [žiūrėta 2009-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/seselines_ekonomikos_renesansas/5157>.
73. *Valstybės pajamų politika*. [žiūrėta 2008-02-19]. Prieiga per internetą: <<http://finansai.tripod.com/P7.htm>>.
74. *Valstybės pajamų politika*. Fiskalinės politikos kursas. [žiūrėta 2008-02-19]. Prieiga per internetą <<http://www.fmnc.lt/lit/world/sitemap.htm>>.
75. Vivian, R. W. Equality and personal incam tax – the classical economists and the KATZ commission// *Economic Society of South Africa: Blackwell Publishing.*-March.

76. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2004 m.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
77. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2005 m.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
78. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2006 m.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
79. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2007 m.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
80. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2007 m.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
81. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2009 m. I ketvirtis.* Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų Ministerijos. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20149>>.
82. Žukauskas, V. Kas blėsina norą užsiimti verslu? *MarketNews*. [žiūrėta 2009-04-07]. Prieiga per internetą: <http://www.marketnews.lt/komentaras/kas_blesina_nora_uzsiimti_verslu>.

PRIEDAI

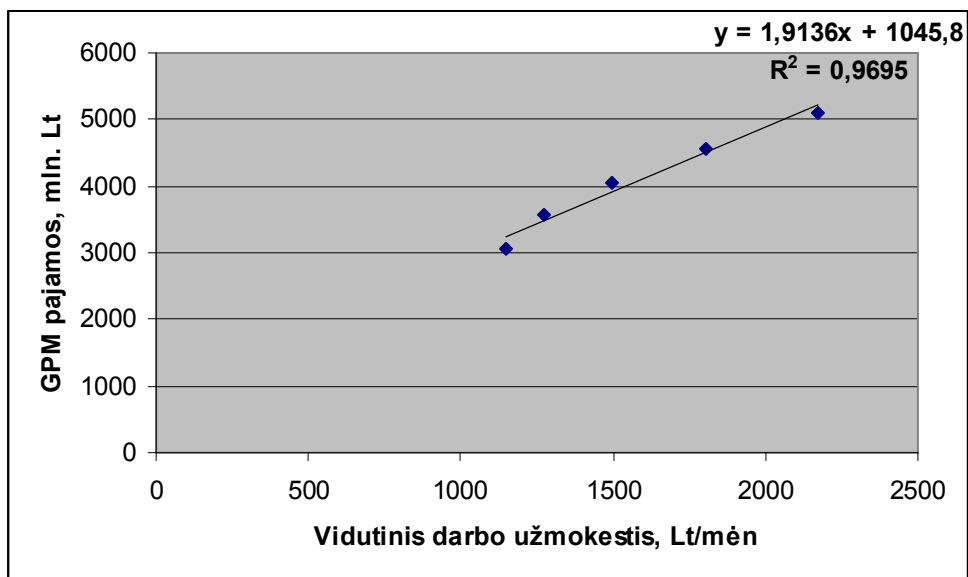
1 PRIEDAS

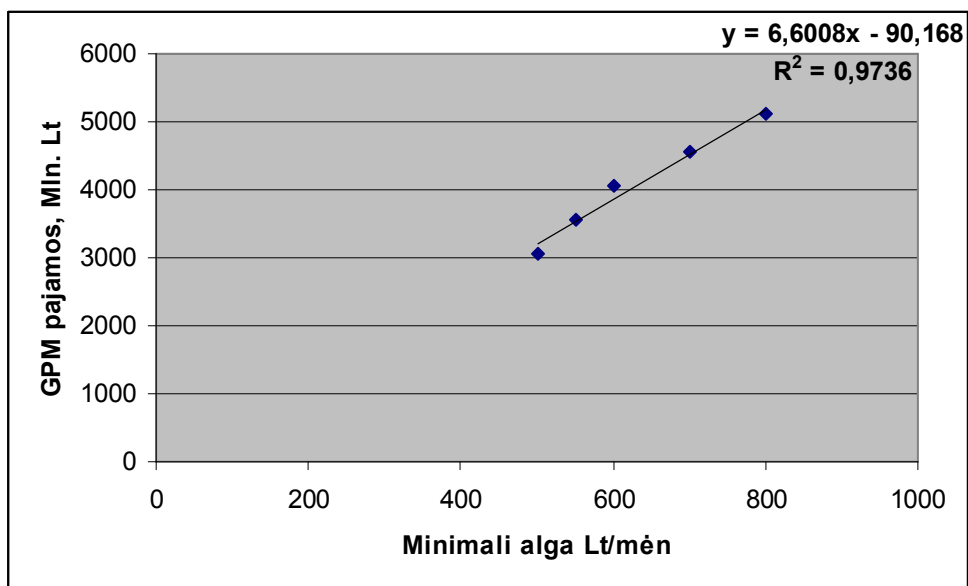
Buškevičiūtė E. (2007). Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija

2 PRIEDAS

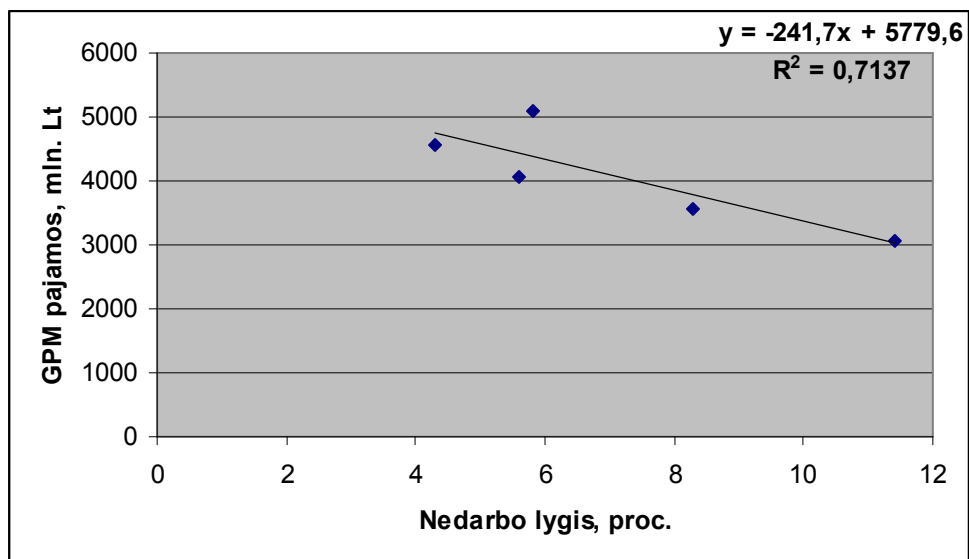
GPM ir jį įtakančių rodiklių koreliacinė analizė

$r_{xy}=0,98464$
 r_{xy} - koreliacijos koeficientas

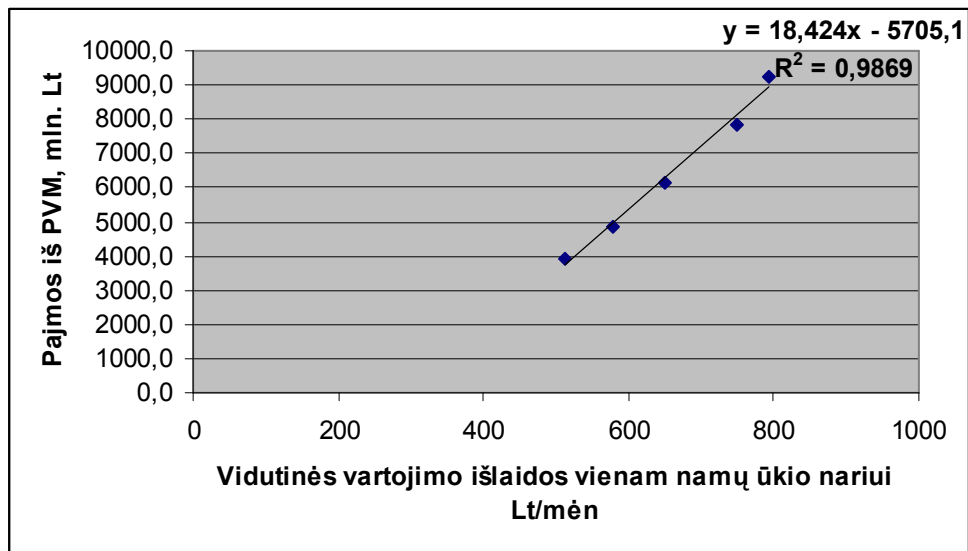
$r_{xy}=0,986724$

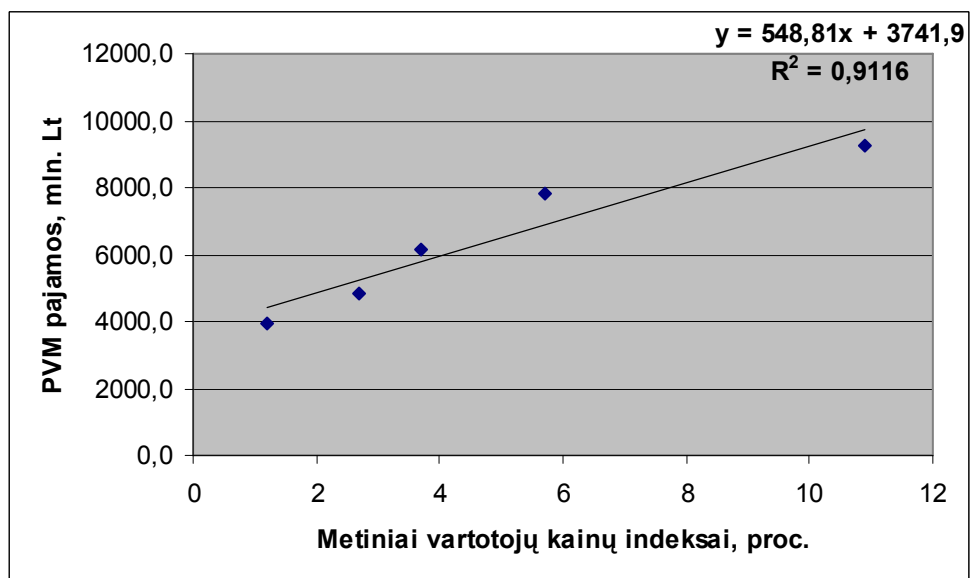
$$r_{xy} = -0,84479$$

3 PRIEDAS

PVM ir jį įtakojančių rodiklių koreliacinė analizė

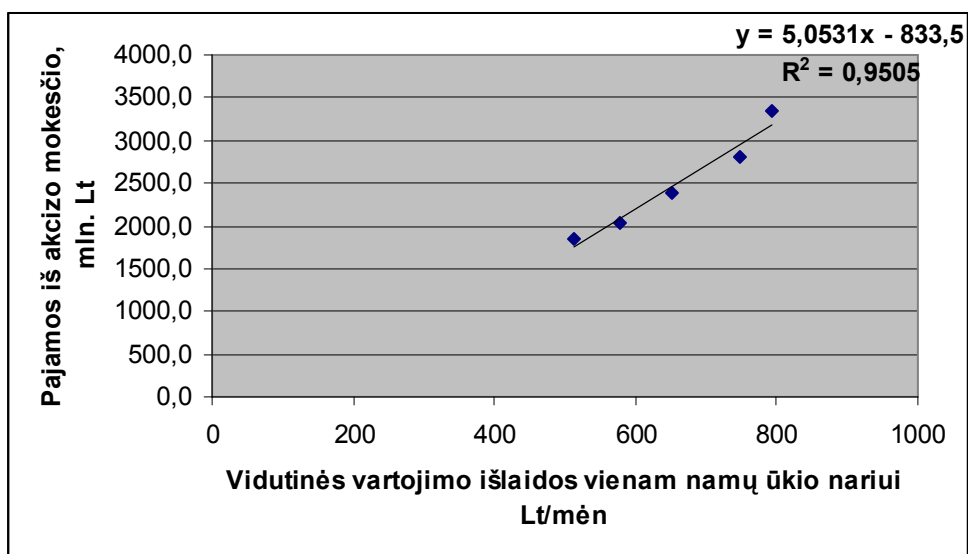
$$r_{xy} = 0,993433$$

$$r_{xy} = 0,954767$$

4 PRIEDAS

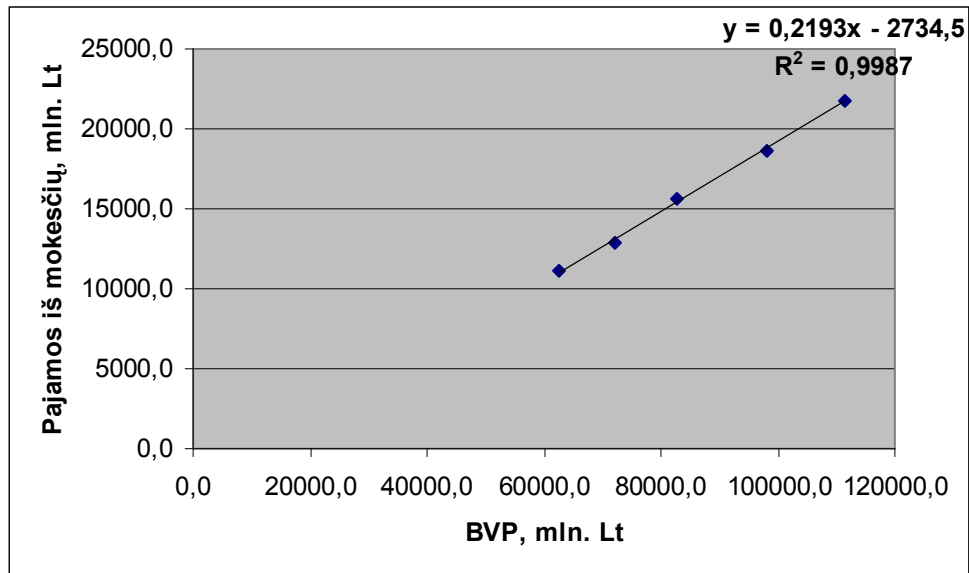
Pajamų iš akcizo mokesčio ir vartojimo išlaidų koreliacinė analizė

$$r_{xy} = 0,974935$$

5 PRIEDAS

Pajamų iš mokesčių ir BVP koreliacinė – regresinė analizė, elastingumo koeficientas

$$r_{xy} = 0,99935$$

$$E = b \frac{\bar{x}}{\bar{y}} = 0,2193 \frac{85437,7}{16001,78} = 1,17\%$$

b – regresijos lygties koeficientas

	2004	2005	2006	2007	2008	
BVP	62697,9	72060,4	82792,8	98138,7	111498,7	$\bar{x} = 85437,7$
Pajamos iš mokesčių	11086,3	12899,23	15605,38	18630,81	21787,2	$\bar{y} = 16001,78$

6 PRIEDAS

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2004 m. sausio-gruodžio mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Prognozė, tūkst. Lt	Faktas, tūkst. Lt	Vykdymas, %
Mokesčiai	10923481	11086343	101,5
Pajamų ir pelno mokesčiai	3369065	4223131	125,4
Gyventojų pajamų mokestis	2531658	3054181	120,6
Pelno mokestis	837407	1168950	139,6
Turto mokesčiai	246617	247914	100,5
Žemės mokestis	16213	31250	192,7
Paveldimo turto mokestis	1204	1715	142,4
Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis	229200	214949	93,8
Prekių ir paslaugų mokesčiai	7148449	6467811	90,5
Pridėtinės vertės mokestis	4628807	3930111	84,9
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	13000	13811	106,2
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą	341353	437160	128,1
Prekių apyvartos mokestis	1500	1034	68,9
Akcizai	1854372	1857710	100,2
Cukraus mokesčiai	28000	32705	116,8
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	10000	13621	136,2
Transporto priemonių mokesčiai	66000	54829	83,1
Mokestis už aplinkos teršimą	124461	55634	44,7
Rinkliavos	80956	70178	86,7
Prekyviečių mokestis	0	1018	
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	159350	147487	92,6
Kitos pajamos	1059850	1328407	125,3
Turto pajamos	389936	402497	103,2
Palūkanos už paskolas	99242	98097	98,8
Palūkanos už depozitus	18700	8974	48,0
Lietuvos banko likutinis pelnas	65400	66617	101,9
Dividendai	59486	74494	125,2
Palūkanos už kapitalo naudojimą	19160	20419	106,6
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius	62622	71329	113,9
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	15172	18801	123,9
Naftos ir dujų išteklių mokestis	50154	43766	87,3
Pajamos už prekes ir paslaugas	521877	652651	125,1
Pajamos už patalpų nuomą	18890	30201	159,9
Konsulinis mokestis	19500	21648	111,0
Pajamos už atsitiktines paslaugas	300459	332238	110,6
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	150828	228574	151,5
Žyminis mokestis	9200	12158	132,2
Kitos pajamos	23000	27832	121,0
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	59200	68403	115,5
Kitos neišvardintos pajamos	29960	75531	252,1
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	32892	101116	307,4
Žemė	17500	48534	277,3
Kitas ilgalaikis materialus turtas	15392	52582	341,6
Sandoriai su finansiniu turtu	25985	28209	108,6
Kitos gautinos sumos	25985	28209	108,6
Viso pajamų:	11983331	12414750	103,6
Europos Sąjungos	1590281	1389794	87,4
Iš viso pajamų:	13573612	13804544	101,7

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2005 m. sausio-gruodžio mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Progozė, tūkst. Lt	Faktas, tūkst. Lt	Vykdymas, %
Mokesčiai	11839218	12899232	109,0
Pajamų ir pelno mokesčiai	4521160	5074006	112,2
Gyventojų pajamų mokestis	3196466	3566302	111,6
Pelno mokestis	1324694	1507704	113,8
Turto mokesčiai	231281	251491	108,7
Žemės mokestis	30016	36193	120,6
Paveldimo turto mokestis	1288	2324	180,4
Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis	199977	212974	106,5
Prekių ir paslaugų mokesčiai	6913564	7415339	107,3
Pridėtinės vertės mokestis	4484928	4841689	108,0
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	13000	16555	127,3
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą	230000	296569	128,9
Prekių apyvartos mokestis	0	6	
Akcizai	1972440	2040088	103,4
Cukraus mokesčiai	4500	5677	126,2
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	20000	24580	122,9
Transporto priemonių mokesčiai	50100	48595	97,0
Mokestis už aplinkos teršimą	46556	59178	127,1
Rinkliavos	92040	82364	89,5
Prekyviečių mokestis	0	38	
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	173213	158396	91,4
Kitos pajamos	1146435	1560290	136,1
Turto pajamos	335705	468917	139,7
Palūkanos už paskolas	71279	105505	148,0
Palūkanos už depozitus	12500	6226	49,8
Lietuvos banko likutinis pelnas	55000	66062	120,1
Dividendai	52732	142035	269,4
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	17900	17971	100,4
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius	57379	81180	141,5
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	17915	19139	106,8
Naftos ir dujų išteklių mokestis	51000	30799	60,4
Pajamos už prekes ir paslaugas	609214	705302	115,8
Pajamos už patalpų nuomą	19730	34698	175,9
Konsulinis mokestis	50000	16293	32,6
Pajamos už atsitiktines paslaugas	345416	375634	108,7
Įmokos už mokslą aukštesiose mokyklose	172068	250294	145,5
Žyminis mokestis	10000	13139	131,4
Kitos pajamos	12000	15244	127,0
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	62956	84343	134,0
Kitos neišvardintos pajamos	51677	103395	200,1
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	73898	138613	187,6
Žemė	39420	66325	168,3
Kitas ilgalaikis materialus turtas	34478	72288	209,7
Sandoriai su finansiniu turtu	12985	59720	459,9
Kitos gautinos sumos	12985	59720	459,9
Viso pajamų:	12985653	14459522	111,3
Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansinės paramos lėšos	2677298	2020716	75,5
Iš viso pajamų:	15662951	16480238	105,2

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2006 m. sausio-gruodžio mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Progozė, tūkst. Lt	Faktas, tūkst. Lt	Vykdymas, %
Mokesčiai	14662542	15605378	106,4
Pajamų ir pelno mokesčiai	5852888	6349255	108,5
Gyventojų pajamų mokestis	3757514	4059245	108,0
Pelno mokestis	1695374	1924521	113,5
Socialinis mokestis	400000	365489	91,4
Turto mokesčiai	253661	278425	109,8
Žemės mokestis	30360	39853	131,3
Paveldimo turto mokestis	1966	4175	212,4
Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis	221335	234397	105,9
Prekių ir paslaugų mokesčiai	8398993	8794754	104,7
Pridėtinės vertės mokestis	5941106	6152214	103,6
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	13500	17065	126,4
Akcizai	2230964	2374429	106,4
Cukraus mokesčiai	4500	2193	48,7
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	20000	21635	108,2
Transporto priemonių mokesčiai	43915	78461	178,7
Mokestis už aplinkos teršimą	37609	58192	154,7
Rinkliavos	107399	90565	84,3
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	157000	182944	116,5
Kitos pajamos	1312412	1594727	121,5
Turto pajamos	452620	383089	84,6
Palūkanos už pasolas	69707	88552	127,0
Palūkanos už depozitus	7000	20430	291,9
Lietuvos banko likutinis pelnas	67000	63596	94,9
Dividendai	152756	63314	41,4
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	24477	16040	65,5
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius	70000	77105	110,2
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	19680	19036	96,7
Naftos ir dujų išteklių mokestis	42000	35016	83,4
Pajamos už prekes ir paslaugas	667798	779973	116,8
Pajamos už patalpų nuomą	26108	40380	154,7
Konsulinis mokestis	38000	47771	125,7
Pajamos už atsitiktines paslaugas	399449	430282	107,7
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	179789	234197	130,3
Žyminis mokestis	12452	14104	113,3
Kitos pajamos	12000	13239	110,3
Pajamos iš baudų ir ir konfiskacijos	72126	109274	151,5
Kitos neišvardintos pajamos	12883	91195	707,9
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	95000	202210	212,9
Žemė	48000	102847	214,3
Kitas ilgalaikis materialus turtas	47000	99363	211,4
Sandoriai su finansiniu turtu	11985	28986	241,9
Kitos gautinos sumos	11985	28986	241,9
Iš savivaldybių biudžetų valstybės biudžetui gražinama bendrosios dotacijos kompensacija	0	0	
Viso pajamų:	15974954	17200105	107,7
Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansinės paramos lėšos	3326230	2162284	65,0
Iš viso pajamų:	19301184	19362389	100,3

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2007 m. sausio-gruodžio mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Prognozė, tūkst. Lt	Faktas, tūkst. Lt	Vykdymas, %
Mokesčiai	17865997	18630813	104,3
Pajamų ir pelno mokesčiai	7442751	7091383	95,3
Gyventojų pajamų mokestis	4703607	4555801	96,9
Pelno mokestis	2339144	2053649	87,8
Socialinis mokestis	400000	481933	120,5
Turto mokesčiai	257269	292467	113,7
Žemės mokestis	35119	45675	130,1
Paveldimo turto mokestis	3209	6274	195,5
Nekilnojamojo turto	218941	240518	109,9
Prekių ir paslaugų mokesčiai	9962977	11037977	110,8
Pridėtinės vertės mokestis	7120394	7824176	109,9
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	14000	23166	165,5
Akcizai	2624138	2803595	106,8
Cukraus sektoriaus mokesčiai	4270	44996	1053,8
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	24500	30388	124,0
Transporto priemonių mokesčiai	50520	139297	275,7
Mokestis už aplinkos teršimą	43277	63487	146,7
Rinkliavos	81878	108872	133,0
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	203000	208986	102,9
Kitos pajamos	1216010	1625949	133,7
Turto pajamos	327247	361008	110,3
Palūkanos už paskolas	66349	72858	109,8
Palūkanos už depozitus	7000	31205	445,8
Lietuvos banko likutinis pelnas	41860	70896	169,4
Dividendai	74414	57264	77,0
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	24477	14343	58,6
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius	75000	80605	107,5
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	21070	9564	45,4
Naftos ir dujų išteklių mokestis	17077	24273	142,1
Pajamos už prekes ir paslaugas	674413	839284	124,4
Pajamos už patalpų nuomą	27000	43667	161,7
Konsulinis mokestis	35000	24873	71,1
Pajamos už atsitiktines paslaugas	411171	463923	112,8
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	176103	274320	155,8
Žyminis mokestis	13139	17650	134,3
Kitos pajamos	12000	14851	123,8
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	83702	130812	156,3
Kitos neišvardintos pajamos	28126	55350	196,8
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	92616	205421	221,8
Žemė	47190	109317	231,7
Kitas ilgalaikis materialus turtas	45426	96104	211,6
Sandoriai su finansiniu turtu	9906	34074	344,0
Kitos gautinos sumos	9906	34074	344,0
Iš savivaldybių biudžetų valstybės biudžetui gražinama bendrosios dotacijos kompensacija	0	0	
Viso pajamų:	19082007	20256762	106,2
Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansinės paramos lėšos	3085992	3481733	112,8
Iš viso pajamų:	22167999	23738495	107,1

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2008 m. sausio-gruodžio mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Prognozė, tūkst. Lt	Faktas, tūkst. Lt	Vykdymas, %
Mokesčiai	22769582	21787201	95,7
Pajamų ir pelno mokesčiai	8185945	8171621	99,8
Gyventojų pajamų mokestis	5430178	5106281	94,0
Pelno mokestis	2711140	2910175	107,3
Socialinis mokestis	44627	155165	347,7
Turto mokesčiai	276869	307653	111,1
Žemės mokestis	40916	47942	117,2
Paveldimo turto mokestis	4678	6076	129,9
Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis	231275	253635	109,7
Prekių ir paslaugų mokesčiai	14075768	13057317	92,8
Pridėtinės vertės mokestis	10164112	9242529	90,9
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	19000	21361	112,4
Akcizai	3520239	3354023	95,3
Cukraus sektoriaus mokesčiai	66086	24819	37,6
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	30500	30342	99,5
Transporto priemonių mokesčiai	120000	143971	120,0
Mokestis už aplinkos teršimą	49321	71748	145,5
Rinkliavos	106510	168524	158,2
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	231000	250610	108,5
Kitos pajamos	1524926	1813393	118,9
Turto pajamos	375080	446082	118,9
Palūkanos už paskolas	64249	66954	104,2
Palūkanos už depozitus	14000	32690	233,5
Lietuvos banko likutinis pelnas	120000	161914	134,9
Dividendai	42710	35476	83,1
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	17000	14545	85,6
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius	71000	75908	106,9
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	19939	22334	112,0
Naftos ir dujų išteklių mokestis	26182	36261	138,5
Pajamos už prekes ir paslaugas	738594	1012720	137,1
Pajamos už patalpų nuomą	30334	52328	172,5
Konsulinis mokestis	26000	36183	139,2
Pajamos už atsitiktines paslaugas	449919	575262	127,9
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	209841	308611	147,1
Žyminis mokestis	19000	27958	147,1
Kitos pajamos	3500	12378	353,7
Pajamos iš baudų ir ir konfiskacijos	124455	140579	113,0
Kitos neišvardintos pajamos	43360	54798	126,4
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	233577	133900	57,3
Žemė	166151	80228	48,3
Kitas ilgalaikis materialus turtas	67426	53672	79,6
Sandoriai su finansiniu turtu	9860	25314	256,7
Kitos gautinos sumos	9860	25314	256,7
Iš savivaldybių biudžetų valstybės biudžetui gražinama bendrosios dotacijos kompensacija	0	0	
Viso pajamų:	24294508	23600589	97,1
Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansinės paramos lėšos	5112835	3482047	68,1
Iš viso pajamų:	29407343	27082636	92,1

Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2009 m. sausio-kovo mėn.)

PAJAMOS	Nacionalinis biudžetas		
	Metinis planas, tūkst. Lt	Sausio-kovo mėn. faktas, tūkst. Lt	Metinio biudžeto vykdymas, %
Mokesčiai	22432364	4171473	18,6
Pajamų ir pelno mokesčiai	7802326	1214674	15,6
Gyventojų pajamų mokestis	4906680	848718	17,3
Pelno mokestis	2895646	372625	12,9
Socialinis mokestis	0	-6669	
Turto mokesčiai	302692	130233	43,0
Žemės mokestis	44705	1523	3,4
Paveldimo turto mokestis	4126	2038	49,4
Nekilnojamojo turto mokestis	253861	126672	49,9
Prekių ir paslaugų mokesčiai	14063346	2768646	19,7
Pridėtinės vertės mokestis	9337356	1851310	19,8
Atsiskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	19000	7267	38,2
Akcizai	3991850	808885	20,3
Cukraus sektoriaus mokesčiai	3980	2662	66,9
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	49600	6928	14,0
Transporto priemonių mokesčiai	439300	16343	3,7
Mokestis už aplinkos teršimą	64566	27399	42,4
Rinkliavos	157697	47852	30,3
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	264000	57920	21,9
Kitos pajamos	1806791	565070	31,3
Turto pajamos	495223	238166	48,1
Palūkanos už paskolas	59445	16555	27,8
Palūkanos už depozitus	31200	3122	10,0
Lietuvos banko likutinis pelnas	180000	182042	101,1
Dividendai	30717	32	0,1
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	64500	971	1,5
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius	70282	4758	6,8
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	26319	24895	94,6
Naftos ir dujų išteklių mokestis	32760	5791	17,7
Pajamos už prekes ir paslaugas	865530	290037	33,5
Pajamos už patalpų nuomą	35895	11312	31,5
Konsulinis mokestis	28000	7594	27,1
Pajamos už atsitiktines paslaugas	545952	153845	28,2
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	233383	104604	44,8
Žyminis mokestis	19000	10880	57,3
Kitos pajamos	3300	1802	54,6
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	135602	24619	18,2
Kitos neišvardintos pajamos	43360	-18402	-42,4
Ilgalaikės materialiojo turto realizavimo pajamos	259076	27437	10,6
Žemė	213733	19048	8,9
Kitas ilgalaikis materialus turtas	45343	8389	18,5
Sandoriai su finansiniu turtu	8000	3213	40,2
Kitos gautinos sumos	8000	3213	40,2
Iš savivaldybių biudžetų valstybės biudžetui gražinama bendrosios dotacijos kompensacija	0	0	
Viso pajamų:	24239158	4736541	19,5
Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansinės paramos lėšos	5467940	1680430	30,7
Iš viso pajamų:	29707098	6416971	21,6

